

Biblioteca Valenciana

Regimēt de la cosa publica ordenat per
lo reuerent mestre Francesch eximenès.

mare

Valencia.

scorpio.

**La letra quel actor del libre tramet
endrecāt aquell als jurats dela ciutat
de valencia. E aquest es lo probemi.**

Dolt sanís honorables e reuerēts seyors
en Bernart malet. en Bernart de gurb:
[redacted] en Pere Johan. en
Jacme romieu. en Berēguer de rojals. e
en Jacme marrades: [redacted] Ju
rats de valēcia. Frare frācesch etimeneç dl orde dls
frares menors. Ur humil seruidor en jesuchrist: ho
nor tostēps ab deguda reuerēcia. En aquell mateix
senyor / qui p salut dela cosa pública. morí ab sobira
na caritat en larbre dela sancta vera creu.

Segueix se la letra.

Senyors me⁹ molt reuerēts. No trāscen
dent e molt alt legat del costat de deu lo
pare. E cap de tot cristiānisme jesu crist
forma exēplar p fet d tota virtut / e dela
nostra vida. Jatsia scāpas generalmēt
la copiosa ma de aqlla sua sagrada doctrina q eter
nalment p generacio natural hauia rebuda d aqlla
font de deu lo pare. Empero molt pus altament e
pus copiosa / e pus amigablemēt la reuela e la buy
da: en aqlls flums apostolicals: goes en los saints a
postols en quāt a ells hauia a venir lo regimēt de to
ta la cosa pública crestiana: dela qual ells apres la
dit gloriōs cap nostre foren / specials e primers fun

Dadors. Del qual acte arí cō de infalible document
e magisterí irrephebē sible concep la mīa ignorācia/
e veu q̄ aq̄lls qui regimēt tenē dela comunitat s̄ngu
larmēt/e en special/deu esser dada lum/via/e ma/
nera de aq̄lla:be e sauiamēt gouernar/regir/e man
tenir/cō en aq̄lls stiga p̄ncipalmēt la salut del poble
e sien als altres p̄posats arí cō specials sp̄ills. E no
resmenys arí cō asenyals als quals tirē tots los po
pulars ballesters/sagetes. Per q̄ senyors me⁹ molt
saiis e reuerēts cōcebēt e vehēt yo a vll en aq̄st p̄sent
tēps q̄ es lany dela icarnacio del saluador. Mil.ccc.
lxxiiij.lo grā zel fernēt volētat/pura itēcio/e sanct
p̄posit q̄ en vosaltres es asaiamēt e p̄fitosa regir
la cosa pública dela dita ciutat de valencia/a gloria
del nostre redēptor.e cōseruacio del millorament de
la dita ciutat/e adiectio de aq̄ll fill de pdicio Maso
met.al qual p̄ misericordia de deu ella es stada no/
uellament tolta p̄ lo molt alt senyor rey en Jacme d̄
gloriosa recordacio sa atras rey darago. Per raho
de ago p̄pose ala vostra reuerencia presentar aquest
poquet tractat cōpost dels grans pares passats a re
giment dela cosa pública/no que ell sia niester a vos
altres.mas com diu la scriptura dada occasio al sa/
uija pus sauiamēt proceer. Arí pens yo senyors
meus que v̄ist aciço que los grans pares passats hā
ordenat al regiment dela cosa pública. que dara a
vosaltres occasio de veure pus aptament en lo vo/
stre bon regimēt.lo qual veig q̄ execuits p̄ gracia de
deu ab gran affectio cura/e diligēcia. Supplicb en
pero senyors me⁹ molt reuerēts/e sauis q̄ aq̄st poch

tractat sia tots temps suposat ala vostra correctio/
e sauiesa e de tots aqlls qui ab veritat/e per bon zel
hi vullen res sinenar. ¶ Parlant tostéps senyors me
us molt reuerents ab correctio dela vostra sauiesa.
veig que vosaltres en specials regidors de aqsta no
ble ciutat deuets mes saber que altres del regne/po
sats en semblant offici/atendre e treballar en vostre
regiment e continuament vetlar ab gran diligencia
e ago per les següents. ¶ **Primerament**
p seruar netes les vostres consciencies sobre los grās
e molts sacraments que hauets fets al comēçamēt
de vostre offici. ¶ **Segonament** per les grans distri
bucions e administracions dels emoluments/e res
ceptes dela cosa publica quius son en comāda aqui
molts tenen lull vbert/ques fan/e namariē mes les
errades que les auengudes. ¶ **Tercamēt** per la mul
titud dels negocis que hauets a spatxar. ¶ **Quarta**
ment per les differēcies de diuerles gents ab qui ha
uets atractar. Car hauets en special mes que altres
jurats del regne molt apartir ab canallers/e ab no
bles/e ab plones de paratge/e de honor. Les quals
vos coue a sostenir/e atractar segons lur stament.
¶ **Quintament**, car sots en la frōtera del regne/per
queus coue q̄ per guerra qui per pau/atēdre a molts
perills quis porien sdeuenir per moltes guises. ¶ **Si**
senament, sots mesclats ab diuersos infells de ques
podeu sdeuenir innumerables perills ala cosa publi
ca per raho dela qual cosa fa mester q̄ lo nom de aqll
maluat mafomet/no permetats per res honrar pu
blicament aells per tal que deus no sia airat contra

vofaltres/mi contra la terra. Així mateix fa mester que los cullerats hi sien perseguits fins ala mort/e aquells quils fauorejē aci mateix en la terra/e fa mester que per seguretat dela terra no permetats q̄ los moros bajen ne porten nengunes armes offensives per res que sia en lo mon. Car així es proueit per priuilegi feyt en cort general celebrada a sanct matheu que tot hom se pot pensar que si los altres moros se mouen que aquests dela terra sa part hi faran.

¶ Setenament. car hauets a entendre ala mar així com ala terra/e així per amichs afauorejar/com per enemichs qui nous noguen. ¶ Duytenament. car hauets a governar molt poble/e daquell hi ha molt ajustadig de diuerses terres. per la qual cosa es gran dificultat haunir ales leys dela terra. ¶ Nouenament. car hauets vos a regir p furs specials vostres los quals vofaltres deuets principalment mantenir e deffendre/e fer seruar. ¶ Deenament. car com hajats molt poble ajustadig així com dit es. coue que aquell suportets/e aiudets com aytal gent sia comunament pobra e deserta en bens temporals.

¶ Onzenament. car com grā part del dit poble no sia natural així com dit es/ne sia per aq̄ molt rich/per tal lo fa piyor regir. car es abans scomogut/e aytant com menys ha aperdre es pus dispost a fer auolot als majors/e als regidors si en res los toquen.

¶ Dotzenament. car com la ciutat sia encara quasi morisca per la nouitat desca preso/per tal vos coue vetlar ques repar en murs e envalls/e en carreres/e

en places/en cases/e en armes/en guisa que per tot
hí aparecha esser lo crestia regimēt/e les cristianes
maneres. ¶ Tretzenament. car com la dita Ciutat
sia nouellament crestiana/arí com dit es/per tal co
ue que souin aiudets aedificis ecclesiastichs. arí com
son fer sglesies/e monestirs/e lurs ornaments/e a/
satisfier a religlosos mes que altra ciutat del regne.
¶ Quatorzenamēt com la dita ciutat haja rebudes
de nostre senyor deus grans gracies specials/e re/
bra tots jorns mes que altra Ciutat del regne. Per
tal coue que regonegats pus souin deu/e li façats
fer bells officis/e grans profesons/e solemnitats.
E no res menys hauets afez grans caritats publi/
ques/e almoynes secretes/a molta sancta persona
de vergonya/quí deus hí ha posada per merits dels
quals nostre senyor deu vos fa los dits benifeyts
grans. ¶ Quinzenament. car la terra aquesta pro/
dueix los homens aguts/e subtils/e entriquats/p
que fa mester de anar pus auísadament en tots sos
fets/a aquell/e a aquells qui entre tals han atēnir
regimēt. ¶ Setzenament. car la terra aquesta/e
ciutat es desimateira fort delitosa per quey concor
ren molt homens leugers e de poca valor/e molta
fembra aredoladiga/e hí ha moltes persones que
volen fer aluz guisa/es preben prou/e que volen te
nir stament. E per los nobles e cauallers que hí ha/
bunden/e per les terres stranyes que hí son prop/
per tal hí ha molts aquí no plau molt treballar.
Ans fan vila tots jorns stants occiosos. Per que
a iij

per totes aquestes coses e per moltes daltres qui da
munt son tocadés/e fan atocar dauall/cone que en
aquesta ciutat haja soue grans bregues.e grans naf
fres/e souen morts d'homens e per cōseguent grās
crims per los quals los regents han aportar grans
afanyes e treballs. ¶ Desetenament.car hauets en la
ciutat de diuerses officis de senyor mes q̄ en altres
terres del regne/e ab cascū hauets a departir/e aue
gades acontēdre/que per ells la libertat dela ciu/
tat no sia perjudicada.o per ells no sien fetes altres
coses contra vostra iusticia. ¶ Debuytenament.car
com en cascun offici/e art/e stament dela ciutat so/
uū enteruīnguē molts defalliments/e males obres
axí com se fan en quiscun loch/auo saltres principal
ment ve la reformació/e tornar en bon stament.
¶ Denouenament com les dones sien ací queu com
pomposes/evana glorioses axí com se son en altres
lochs del mon:e aytant mes ací/com mes se acostē
ales pōpes castellanes. Per les quals vanitats co/
ue als marits portar grans carrechs/per les vestidu
res superflues/e ornamiēts riquoses/e p̄ altres mol
tes sumptuositats que requeren. Per tal coue la vo
stra prudencia per cōseruació deles heretats que no
vīnguen amenys faça p̄uisions discretas contra ay
tals abusions. ¶ Quītenamēt.car vosaltres hauets
a veure sobre spitals qui es cosa que deus rigorosa/
ment requir/com sia cosa/e obra de spīritual miseri
cordia. No res menys hauets attractar paus entre
los discordants:per tal que la cosa publica stiga en
pau. Que donchs tants asenyalats carechs portats

fobrel coll/apar que rahonablemēt es dīt que vosal tres senyors molt reuerents/coue mes saber he entē dre en lo regīment dela cosa pública mes que altres cōsellers ne jurats del regne. Per tant appar que es dīgna cosa q̄ tota res que bonamēt ne discreta vos puira ajudar a portar vostres carechs vos ajut per tal que sia participant del vostre merit.

Les specials bellefes dela ciutat de València.

Quero senyors meus molt reuerents bon passar vos fa aquests tan grans carechs si pensats los guardos finals e eternals ja danunt allegats. E apres si pensats nostre senyor deu quina ciutat e quina terra vos ha comanada. Car dien los qui gran tēps la han poseida que si paradís es en la terra que en regne de valencia es/e verdaderamēt clara speriencia nos ensenya que aquesta es vna deles pus asenyalades terres del mon/si pensats en totes les sues nobleses/deles quals vos dire algunes poques quin venen a memoria de present.

La primera. car vechem aci la yre comunamēt bell e clar/e no spes/ní fumos/ní terbol/arí com en frāça/ne en anglaterra/ní en alamanya/mas clar/ e bell/quasi tostemps en juern/ y en stiu/e en prima/ vera/e autumpne.

La segona es. car la ciutat es en terra plana/e la planicia es gran/e bella entorn/e engir enreujronada quasi de monts/e de fort belles valls/fertils/e d

fort agradosa vista. Per raho de aço senyors q̄ dicit es com es la gran belleſa/e bella planícia dela terra/ que deus vos ha dada deuets pensar ab gran ſtudi que la putats ocupar en p̄fitoſos ſeruirs dela ciuſtat/e de tot lo regne pus que fer ſe pot degudament e lexar perdre aq̄ſt tan grā ſeruey dela comunitat p̄ la negligencia/ſeria gran carrech deles vofres conſciēcies e animes.car ſapiats que vofaltres podets fer per les planicies poſades en ſecans diuerſes boſſcatges que ſerien fets toſt/e aquells omplir de roures/e de caraſques/e de altres arbres pertanyents a boſch/dels quals hauria la comunitat gran ajuda en lenya per ala terra/o per la mar en fer fuſtes. Ela ſala poria hauer de aço grās rendes ſi aytals boſchs fayets plantar e ben guardar.

¶ La terça es que tot aqueſt regne han gran mar e gran terra/quasi egualmēt ſe ſten la terra ab la mar poſant tot lo coſtat del regne poſat vers les ylles.

¶ La quarta que dita terra es abundada de fonts d̄ rius e de moltes e bones aygues d̄ ques rega tota la dita terra/ e es pus bella/ e pus fertil.

¶ La quinta es.car aci abunda en cert tēps del any en vents purgants layre de tota corrupcio quey ſia engendrada per la multitud deles aygues que haſuets/ní per qual altra coſa.e per aqueſta raho es la terra ſana/ e abra a lōga vida del hom qui te bon regiment en ſi mateix.

¶ La ſiſena q̄ aci ha quatre flumis nauals.ço es guadaniar qui passa per valencia/e lo riu de millars qui passa per tota la terra de boziana.e regua aq̄lla.

e lo riu de segura qui passa per oríola/ e p altres partides eregua aqilles es engraua prop guarda mar. e Xuquer per alzezira e cullera per los quals deualla fusta de castella/bella ab gran copia/e qui reguen la plana copiosament.

La setena que la dita plana de regadiu/ e arborada ha bell tinent/ e grā.ço es del coll dela garroferatro a Xatíua e tro a oliua e tro a denia q̄ son d̄. xx. en xxv. legues. jatsesia que pus se stena fins al regne de castella/e darago/e del regne mateix de valencia.

La huytena que la terra hon adam primeramet habita quant stech gitat de paradís terrenal/ço es Ebron/ne la terra de promisió/ne patria que en lo mon sia per gran nom que haja/no habunda axí en tanta fruyta strana/ne en arbres fragrants e preciosos com aquesta. Car si en fruytes volen pensar ací ha rayms e gran vinyet atota part ben regaua e endregat/de aquí hauets vin blanch e vermell/noble bo e bell quis scamper per diuerses parts del mō Apres híc ha panses blanques/e negres/figues/molt oli/ ametles/ presechs/pomes/peres/ teronges/limons/ limes/ adzebrons/aranges/ cireres/de diuerses forts guindoles/albercochs/magranes ginjols/nous/auellanes/sarmienyes/ledons/guarofes/prunes/nesples/codonys/alberriques/ ab moltes daltres.

La nouena q̄ abūda en moltes liquors.ço es sucre e preciosa mel en let/en mātēga/en vi aricó dít es en aygues vtuoses q̄ valē amal d̄ pedra e adaltres malalties axí cō la for d̄ toris/e daltres moltes. axí matex

habundá en cera/pègua/alquíttra/rasúna/carbo/e semblants coses.

¶ La deena habunda en díuersitats de grans/arí có de forment/ordí/míll/paníç dachça/auena/spelta/tramella/faues/cíurons/lentilles/fesols/pesols tremuços/arog/alquena/adçerquo/roja/pastell/comí/batafalua/alquaraulla.

¶ La onzena que aquesta terra beneyta es digna d'grã laoz que d'ús hun any mateix/dara mes íplets hun apres daltre/ço es feratja/arog/e forment/la qual cosa creu no faça terra del mon.

¶ La dotzena es gran senyal de special grácia o excellècia dela terra/comi aquesta terra es apta en fer fruyts stranys e drogues orientals/en leua de fet/arí comi gucre/pèbre/coto/gaffra/alazfloz/arog/alquena/alcarauya/comí/alfalç/adcerquo/e batafalua.

¶ La tretzena que habunda en molta bella/e bona ortalíça arícom en tot linatge de cols/carabaçes/letuges/albergínies/melons/albudeques/cogóbroz naps/xereujes/pastanagues/alls/cebes/scalūyes porros/rauens/e es gran marauella/que anadal p dueix/e per tot lany/pesols tēdres/e vltra aço tots aquells pertanyents a ortalíça/quí son tocats damunt en la.x.excellècia dela terra.

¶ La quatorzena habunda en precíoses herbes specialmēt en les muntanyes hon sen fan de tals que si eren conegudes en lur virtut seria gran excellècia dela terra. Les quals no res menys son fort precíoses. Arí com es romaní qui molt híc habũda/yfop

eufrafia/moradiunt/saluia/juliuert/meta/alfabega
ruda/clauelina/sajorida/gezmir,marauelles/pom
damor/gauig/anglétina/liri/roses/violes d' ultra
mar e daltres fort p̄cioses moltes balausties/cele/
donia/besoludí/fragasta/herba pastoral/herba be
ate vírginis buglosa/gram/donzell/artemisa/gau
da/e daltres infinides les quals serien lōgues de cō
ptar. E aço notats senyors per cert qui es digne de
grā labor/q̄ en aq̄sta terra singularment ha tres co/
ses p̄cioses/les virtuts deles quals no son conegu/
des sino p̄ fort pochos/çoes aygues/gleues/e herbes.
Empo reuelar ho a nostre senyor deu aquí li plaura
quant hora sera. Ultra aço senyors meus sapiats/q̄
hauets en diuerses parts del regne de grans e de no
tables amagatalls. que hie son despuys que los mo
ros ne foren gitats en ça/en los quals ha coses fort
precioses amagades/jatia que ab malefics dels
dits moros/les dites coses hajan perdudes les lurs
propries colors/deles quals coses ab vostra bona
industria poriets venir en conexça leugerament de
aquests amagatalls. he entes q̄ na hu fort notable/
apres la font de benifallo/e altre fort asenyalat en lo
terme de manizes/e dins la ciutat mateixa ni ha
molts dels dits amagatalls/segons que poriets sa
ber ab los moros mateixs antichs de aci dela terra
sils strenyets d' noues/o per altra forma de turment
a dir veritat/e quels dits moros antichs reuelassen
lurs registres secrets. ¶ La quinzena es q̄ dona grā
testimoni ala terra/q̄ reb d' el cel/e d' les coses e signes
celestials/grā e fort special influencia/ço es q̄ la ter/

ra en sa virtut es de tanta eficacia / q̄ ella cōserua axi
la virtut deles coses en ella sembrades e plantades /
q̄ les coses aq̄lles per be que sien d'altra terra / o p̄ be
que reborдонcixquē en altres partides / empero aci
stā en lur ppria forma. Aço podets veure a vll en les
cols de cicilia q̄ en qual seuol regne reborдонexen / e
aci stan tostēps en sa ppria virtut / e en lur ppria for
ma. Per q̄ volen dir alguns q̄ no ha al mō fruyt ne
arbre ne falsa p̄ciosa q̄ aci no visques q̄ sabia la ma
nera de lur nodrimēt. ¶ La setzena es q̄ sapiats sen
yors que lo pla dela terra aq̄sta / ha lo pati e la terra
grassa e argilosa e plena de rayls de gran / e daltres
bones herbes v̄tuoses. p̄ tal vos dich aci q̄ p̄ utilitat
dela cosa publica si voliets ordenar ço que segueix
¶ Losaltres li fariets grā p̄fit / e fort notable / e per lo
qual tostēps aq̄st regne seria a vosaltres molt obli
gat. Fos dōchs vostra ordenacio aytal / p̄ tal q̄ la ter
ra aq̄sta fos abūdada en lenya / e enbroça p̄ cremar
ço es q̄ ordenafets q̄ los pagesos cauasen en sō tēps
quant les marjals e prats son sens aygua / p̄ les di
tes marjals e pradals / sabent ne gleues dels quals
faesen grās m̄ts / e stigueffen en lestiū al sol / e quāt
fosen les gleues seques / posafets lur preu quātes sen
darien en lo cāp p̄ hun dīner / p̄ tal q̄ls treballants si
faiuafen couinentmēt. car dich vos q̄ elles cremariē
cō a bona lenya / eus abūdariē la terra q̄ quasi a res
no cost haureits copia de q̄ cremar en vostres neces
sitats. e axi fa d̄ fet huy en dia en anglaterra. ¶ La
desetena es q̄ la terra aq̄sta / es axi disposta per al
tra via / e manera a donar lenya abūdofamēt que si

Vosaltres senyors ordenaueu que les vostre ma/
rjals e lochs ergullosos fossen plantats de olms / de
vernys / d' albers / e de xops / e d' fusts semblats / la ciu
tat abundaria en lenya / e la terra seria molt pus bel
la / epus apparent / aricō es la orta de $\mathcal{A}$ ragona / e
dels vernys se porie fer cerquols als vexells / e d' tots
los dits fusts poriets sostenir ceps plātats quis le
uarien en alt. Arí que p mesqui q fos larbre / valria
lany almenys mes de .xij. dñers de renda a son len/
yor / o .ij. s^{rs}. e nols caldria pensar / ni hi caldria negu
treballar. $\mathcal{E}$ he entes q los olms en special han efica
cia de cōseruar lo vi / qui p ells passa / o q en ells sta /
o en q ha alguna poca de cendra del dit olm mater
e ago seria bo en special a vosaltres p los vins q nos
mudafen ni tornafen agres. $\mathcal{L}$ a debuytena es q
abunda en bones carnis e en molts bestiar / tēdres
e saboroses / e formatges / e lanes bones e aptes per
a fer draps / e molts periments e pastures / e comar
qua abla serrania / e ab castella don es notablement
feruida en aqsta part quant ora es. $\mathcal{L}$ a denouena
es q abunda en moltes cages / e de stranyes species d'
ocells / e encara en cages de cabirols / ceruos / e dal
tres notables besties saluatges. $\mathcal{L}$ a vintena es q
abunda la patria aqsta en peixs specials e molts de
mar / e dela albufera / e de rius / e d' aqlls de diuerfes
maneres. $\mathcal{L}$ a vint e hūa es q la dita terra pduceit
arí mater noble seda / lli / e canem / e gleda p adobar
draps .e grana / pastell / gauda / e alazt loz e altres di
uerfes herbes / ptanyets e aptes p atintoreria $\mathcal{L}$ a
vint e dues es: car la lēya lobredita q la terra aqsta

Vos dona de fet es p̄cios fust/e fragrāt/çoes romero
de q̄ en altres terres enuïdes sen trobavna mata es
plāta p los or̄ts en grans reliq̄es/lo q̄l romero vos
adoba lo pa/enlo forn/el fa fort sa/e la fragrācia cō
forta fort lo cervell deles gēts vltra les altres pprie
tats q̄ ha moltes/e fort p̄cioses. ¶ La vint e terça q̄
la terra p̄ special gracia es axi alegre e plasent/q̄ sol
lesguart enamora los hom̄es quey venē daltres ter
res q̄ no sen podē exir sino ab desplaer. ¶ La. xliij
es q̄ la terra aq̄sta p̄dueix cōunamēt fort la gēt agu
da e apta d̄entennēt e fort coratjosa e ardēt entenēt
a honor/e cortesia/e no en auaricia/tāt cō les altres
gēts o naciōs/p raho de aq̄o acis trobē gēts honora
bles ciuils/arreades/e ben encaualcades comuna/
mēt/e be endregades/e be acullēts p̄sones stranyes
entāt q̄ qual seuol hí vīngues/ells se tenē deles gēts
de aq̄sta terra molt p̄ pus paguades q̄ de q̄l seuol al
tra nacio quey sia engir ni enton. ¶ La. xxv. es q̄ a
questa terra p̄dueix los homens ardits/abriuats/e
fort aptes a armes/e es la causa natural/¶ Car cō en
lo planeta senyorejāt al signe de aq̄sta ciutat/q̄ es a/
pellat scorpi⁹/sia mars/la influēcia del qual mars
sia animar les gents a batalles segōs que posen los
astrolechs/p tal les gēts ací nades son comunamēt
dīspostes naturalmēt a armes/e son gents ardides
abriuades/e fort coratjoses. ¶ Axí appar esser ver se
gōns cors de natura. car naturalment magnanīm⁹
es hōd̄ grā cor/es piados e benigne en tots sos fets
exceptat lacte dela batalla/lo qual acte mentre que
dura lo magnanīmus es terrible e cruel ¶ perçō dix
Aristotil a alexandre. Disce pius victis vincendis

esse crudendus. Et alibi nõ est clementia in bello.
Que vol tant dir. Aprende esser piados als vèguts
mas fies cruel als que has a vengre/caren bataylla
noy ha pietat. Per lo contrari/Pusillanims es hõ
cõdur/e es hom naturalmèt cruel en tots sos actes
de fellonia/sino en lacte dela batalla/e la rabo de
ago posa valerius maximus.li. viij. caplo. ij. circa fi
nem/per tals paraules. Ipsorum timori remedium
a crudelitate mutuant. Vol dir aquels homens co/
uarts a lur temor manlleuen dela crueltat. e remey/
go es que per pabor que nols vinga dan/o de aqlls
de quis dubten fan contra ells crueldat. ¶ La vint
e sisena es molt marauellofa/e contra comũ cos de
natura/car com dit sia quela gent aqsta sia fort abri
uada/e disposta a armes. Empero han axi dolg vo/
ler que tantost son reduits a pau/apres lur fellonia.
la qual cosa es gran marauella pensada la influècia
dela dita planeta/car comunament los homens na/
turalment disposts a armes/no son piadosos/ans
son cruels/e per tal deuem pensar que ago es special
gracia de nostre senyor deu. ¶ La vint e setena es q
agis fan algunes coses artificials/les quals donen
gran fama ala terra/car son coses fort polides/e bel
les/e qui nos troben comunamèt en altre loch. Axí
com dit es comunamèt la obra comuna de terra q
fa a paterna e a cargre axi cõ jarres cantes olles/tera
gos/scudelles/cresols/librells/rajoles/teules e sem
blats coses moltes. Mas sobre tot es la belleſsa dela
obra de manizes daurada e maestriolment pintada/
da/que ja tot lo mon ha enamorat/entāt que lo pa

h

pa e los cardenals / e los prínceps del mon / per spe-
cial gracia la requerén / e stan marauellats que d' t'er-
ra se pura fez obra atí excellent e noble. ¶ La vint e
vuytens / es que segons q' dien los mercaders soleni-
nes de aq̄sta terra híen p' mercadejar .xxx. o .xxxiiij.
specials s'nerços / los quals satisfan largamēt a les
quatre parts del mon / ço es a leuāt e a ponēt / e a tre-
muntana / e amíg jorn / segons que p' mercaders de
bona cōsciencia fo ínformat / entre los quals s'ner-
ços ní ha alguns que jatsia que no apareguē de grā
preu / empero son en cascuna part del mon coses de
notable seruíci a cascuna cosa pública. ¶ Pensats sí a
vosaltres plau q' la obra despart q' par a vosaltres co-
sa menys preada / empero q' faria hō en aq̄sta terra /
o en algunes altres sens gumenes / cordes / trenelles
cabaços / astozes s'partenyés / certes sofferir nja hō
grā afany y fretura / e encara en mar son molt neces-
saries les dites gumenes despart quis fan en aq̄sta
terra. ¶ La vint e nouena es que aq̄st regne forneix
totes les terres circunstants / deles danūt dites co-
ses / e les terres circunstants se buyden ací deles mer-
caderies / e fan d' aq̄sta ciutat lur cap / e refugi en tot
en lurs necessitats. ¶ La trentena es q' per gracia d'
nostre senyor deu / aq̄sta ciutat es a deu cōsegrada / p'
la sanch de molts sancts martirs q' en ella prengue-
ren mort p' amor de jesucrist / en tēps q' era de ínfels
specialment lo benauyrat non senyer sent vīcēt. ¶
apres dos frares sants qui prēguerē martiri e mort
en la plaça d' la figuera p' lo darer Rey qui fonch sarā
hí qui stech apellat zeyt / e buzeyt. lo qual sarā hí d'ic

aprés q̄ ell fon crestia q̄ los dits sants martirs li p/
fetizaren ans q̄ morisen q̄ ell morria crestia. E los
dits sants martirs jahē en la sglefia d' frares menors
de terol en vna cara pintada posada ala paret sobre
lo p̄ycador hon preyquē. p raho deles dites gracias
e priuilegis de aq̄sta beneyta terra p̄sumim q̄ ella es
stada habitada quasi del comēçament del mō/ço es
de japhet fill de nohe ença. Car com de totes les ciu
tats notables sapiaz qui les edificarē e aq̄lls qui les
comēçaren. E mpo de aq̄sta ciutat no trobā res an/
tich/per q̄ appar q̄ quasi no es memoria della cō es
stada habitada. ¶ La trêta huna es q̄ aq̄sta ciutat/
e aq̄sta terra/es molt noblemēt poblada de nobles
viles/e bones/e lochs/e castells/e de polides alque
ries/e de bons cōreadors/e molta bona gent de pa
ratge/e de grās dignitats clericals/e de molta pso/
na santa scapada deça/e della. E hoc encara de po/
ble be aueat aseguir loffici ecclesiastich/e sermons/
e a festiuar/e a solēnizar qualseuol cosa quant se deu
fer. hoc encara es apta a seruar altres bones ordina/
cions qui toquen la temor de deu/e bona cōsciencia
¶ La trenta e dues es q̄ aq̄sta terra ha lenguatge cō
post de diuerses lēgues q̄ li son entorn/e de cascūa a
retengut ço q̄ millor li es/e ha lexats los pus durs/
e los pus mals sonants vocables dels altres/he ha
presos los millors. E no res menys trobarets dins
aquesta beneyta ciutat quius pot ensenyar les prin/
cipals lengues del mon. Així com son lati/ebraheb
e morisch.

Conclusio dela dita letra.

Per totes aq̄stes coses e rahōs ha volgut nostre senyor deu que poble valēcia sia poble special e elet entre los altres de tota spanya. Car com sia vengut e exit p la major partida de catalunya el i sia al costat/empero nos nomena poble catala. Ans per special priuilegi ha propri nom/es nomena poble valēcia. E per aq̄stes mateixes rahons es digna cosa que la ciutat quies cap de tot aq̄st regne haja nō valencia que aytant vol dir cō ciutat de valor/e ciutat que per excellencia val/e a valgut/e valdra ab la ajuda de nostre senyor deus fins ala fi del mō. E jat sia que en altres partides del mon/baja viles e ciutats axí apellades/empero aqueiles e daltres terres com parlen de aquesta nostra reuerēt ciutat tostēps per excellēcia hi ajusten dient valencia la grā. Per aquestes rahons no ha suffert nostre senyor que sia possehida per infels/ans la ha donada a crestians p tal que tan nobla terra sia possehida per aquells qui hi glorifiquen/ey cōfessen deu tōt poderos. Per aq̄sta raho lo molt alt senyor Rey darago en Jacme de bona memoria com la hac tolta a moros, la dota en special stament axí com vebets ha vull/si pensats com lo senyor Bisbe de aquesta ciutat en son capitol/e altres ecclesiastichs hi son notablament dotats. No res menys lo dit senyor dota/ací lo brach setglar de leys/e furs specials q̄ no han altres pobles del regne:e per aquesta raho plach al dit senyor

eals seus succeydors de nomenar la pecunía quis a pella barceloneses per altre nom es que en regne de valencia hi fos dita d' reals de valencia / p les danunt dites causes erabons. Car la barcelonesa / es aquel / la que ha senyal de creu tesa / mas la real de valécia / es aquella q̄ ha senyal de ram segons se pot veure en la moneda menuda corible en la qual ha asats d̄ ca scuna de aquestes monedes / e dien los moneders q̄ lo real ha qualque auantatge ala barcelonesa. Enca ra en special / per la gran fealtat e lealtat / per la gra / cia de deu que en aq̄sta ciutat troba lo molt alt / e re uerent príncep e senyor qui es huy en Pere rey d̄ ara go quant la dita ciutat son perseguída / e diuerses ve gades asetjada per lalt en pere Rey de castella / ça en rere / ordena lo dit senyor regnāt / que la ciutat aque sta sia apellada ciutat real / e coronada / e mana en / cara que lo senyal de aquesta ciutat / per nota de sin / gular lealtat / e per memoria perpetual adar als se / guéts / sia coronat ab corona real y en ses lettres reals cō se nomena Rey de valencia que sobre lo dit voca ble qui es valécia sia feta corona ab la ploma de ma propria del senyor Rey scriuint / adar aentēdre que ell aqui cōfessa que apres deu ell es Rey dela ciutat / e per la gran lealtat / e cordial fealtat que aqui troba en lo dit temps danunt expresat. Com donchs sen yors meus molt honorables e reuerents / deus vos baja comanada tan noble terra / e tan alta ciutat / e tan gloriós poble / e tant endregats habitants ver daderamēt fort vos deuriu sforçar de vetlar en son bon regiment per tal que conseruets les nobleses q̄

b iij

deus hi ha posades / e les façats creixer / quāt en vos
altres fera e que per vosaltres valla mes e creixca la
valor de valencia que tant val / e que deus ha feta d'
tanta valença a sos fills / e valedors / que no sen tro/
be altra que a ella pura valer / ni ab quis pura acō/
parar / en totes les seues valies e trespasats valēties
Per que senyors meus placia⁹ de tot en tot / ab tot
vostre cor / e de tot vostre poder de atēdre a aq̄st alt
offici / al qual deus vos a elegits treballar · sauia mēt
e coratjosa / per mantenir / e per millorar tant singu
lar comunitat e tant real cosa pública / e daretz grā
exemple de vosaltres mateixs atots aq̄lls qui vo/
stre regiment veurā / eus procurarets a vos e als vo
stres per tostemps gran nom / e fama / e corona / e in
duyrets los vostres successors qui apres vendran a
fer semblāts coses. Per les quals coses guanyarets
grās merits en vers deu / per que pens en special vo
stra paternitat / e prouidència / que per lo diligēt tre
ball del vostre bon regiment vos es per nostre sen/
yor deus promes / e per lesperit de veritat / parlant p
lo sant propheta ysayes / guardo / que vll de hō nou
veu / ni orella nou hoy / ni en cor de hō no puja ni en
aq̄sta mortal vida se poria esmaginar. E sens dubte
digna / e justa cosa es que puix que aquells regidors
qui mal regeren la comunitat / sobre tots altres por
taran penes / e turments. Axi com legim sapientie.
xij. que axi aquells qui noblement / sauia / e profito
sa peren les ouelles de deu per lur bon pastoratge /
e diligència paternal / que hajan sobre los altres en
paradis guardo. ¶ E per tal senyors meus molt re

uerents q̄ aquest petit tractat haja millor orde en si
e aq̄ll qui legira puxa pus facilmet trobar les mate
ries que aci son/he posades al començament les rubri
ques següents que declaren per orde la continencia
dels capitols/e de tot lo tractat aq̄st en breu suma.

Taula dels capitols de tot lo libre.

Capítol primer que es cosa pública.

Capítol segon com per exemple dels membres del
nostre cors se deuen amar aquells qui son ajustats
en fer vna cosa pública.

Capítol.iiij.cō la ley crestiana es noble e fonamēt
p̄ncipal dela cosa pública e cō algūs hā tēgut lo p̄ri

Capítol.iiij.q̄ sol les rahōs fetes damūt aprouar
q̄ la fe crestiana r̄pugna abō stamēt d̄la cosa pública

Capítol.v. qui sol al terç argumēt/e posa molts
mals contra los romans contraris al proposit.

Capí.vj.cō tota victoria e fortalesa deualla de deu
e q̄ los romāns aq̄lls q̄ debiē lo p̄ri no deuē esser oyts

Cap.vij.q̄ ensenya q̄nes costumes/e maneres de
vivre deuē seruar aq̄lls q̄ volē cōseruar pau e cōcor
dia en la cosa pública.

Cap.viiij.cō lo bō regimēt d̄la cosa pública req̄r q̄ les
leys siē fetes en fauor sua e q̄ siē bē obfuades p̄ tots

Capítol.viiij.cō lo bon stament dela cosa publi
ca requer q̄ los majors obseruē les leys p̄ncipalmēt

Capí.x.q̄ posa exēples de alguns asenyalats ba
ros q̄ ferē grās coses p̄ tal q̄ les leys fossē obfuades

Capí.xj.cō los mals regēts destroerē tota la cosa

Capí.xij.q̄ ensenya lo terç fonamēt de
la cosa pública/e es mātenir rigorosament iusticia.

b iiij

¶ Capítol. xiiij. qui posa lo quart fonament dela cosa publica / e es fealtat.

¶ Capítol. xiiij. qui posa diuerses exēples de fealtat

¶ Capítol. xv. que los prínceps als pobles se deuē seruar fealtat entre si mateixs / e en quines coses / e dels mals consellers dels prínceps.

¶ Capítol. xvj. qui posa que lo quint fonament d'la cosa publica / es / que sia regida per bons consellers.

¶ Capítol. xvij. qui posa alguns vocables pertanyents als consellers dela cosa publica

¶ Capítol. xviii. qui pua p diuerses rahons / q̄ tot hom deu ab grā cor / e sforç ajudar ala cosa publica.

¶ Capítol. xix. qui posa la .x. raho a aq̄ll mateix p / posit prenent motiu deles grās obres dels passats.

¶ Capítol. xx. q̄ aporta moltes notables obres d'ls antichs qui feren per amor dela cosa publica.

¶ Capítol. xxi. cō los inútils deuen esser gitats / e deuen esser sostenguts los pobres mendicants qui son vers indigents.

¶ Capítol. xxij. com cascu en la comunitat deu esser ocupat / gran epoch dret e contret / hom e fembra.

¶ Capítol. xxij. com deuen esser vedades arts / e ofícis damnicants la cosa publica / o comunitat.

¶ Capítol. xxiiij. com dela comunitat deuē esser gitats los homens que fan malefícis / e tota alcanote ria / e tota occasio de borderia.

¶ Capítol. xxv. cō los borts son comunamēt mals. he atart / ni ha de bons.

¶ Capítol. xxvj. q̄ posa algunes malícies molt prejudicants / als matrimonis / e ala cosa publica.

¶ Capítol. xxvij. que multiplicació de prínceps/e de regidors destroeix la cosa pública.

¶ Capítol. xxviij. qui posa cō multiplicació de juristes non molt ala cosa pública.

¶ Capítol. xxix. com en la cosa pública deuen esser poch notaris e bons.

¶ Capítol. xxx. com en la cosa pública deu hauer poch picapleyts/e bons.

¶ Capítol. xxxj. q̄ en special la cosa pública deu ha/uer poch saytgs.

¶ Capítol. xxxij. que res nos faça en la comunitat p̄ electió/per squinar discórdia.

¶ Capítol. xxxiij. com los mercaders son vida dela cosa pública.

¶ Capítol. xxxiiij. com los mercaders deuen esser fauorejats.

¶ Capítol. xxxv. com lo regater non molt ala cosa pública.

¶ Capítol. xxxvj. qui posa que dela comunitat sien gitats tractadors de vsures/e trafeguers. E ací apar que deu fer la senyoria daquell q̄ alguna art sap altament e transcendent.

¶ Capítol. xxxvij. qui posa tres consells specials p̄ conseruació dela cosa pública e exaltació de aquella

¶ Capítol. xxxviij. qui respon als altres prouerbis aportats contra la cosa pública.

¶ Capítol. xxxix. qui dona fi a tot lo present tractat

Capitol. j. qui posa que es cosa pública.

Nímerament dóchs ab la ajuda de nostre saluador hauē aci a veure que es ne que vol dir cosa pública/e sobre aq̄sta materia notareu les següents quatre pposicions. ¶ La primera sies que cosa pública es alguna comunitat de gentes ajustades/e viuēts sots vna mateixa ley e senyoria/e costumes/sis vol aytal ajustament sia regne/o ciutat/o vila/o castell/o qualseuol semblant comunitat que no sia vna cosa sola.. Per que apar que ajustamēt domestich qui es de vna cosa sola/ne part de alguna comunitat no es dita cosa pública/en aquella comunitat hon es part/ans es dita cosa particular/o personal/o propria/e axí ho posa lo filosof parlant de aq̄sta materia en la sua política. ¶ La segona es aquesta que cascuna aytal comunitat deu esser composta de diuerses persones ajudant la vna alaltra segons lurs necessitats. Aço apar per tant. car com lo ligamēt de cascuna bona comunitat haja a esser vnitat/e beniuolencia dels habitants/e sia fundada/e ligada en amor/e en cōcordia/e cascu no puira hauer de si mateix ço que ha mester. Per tales necessari per conseruacio dela comunitat que la hu ajud al altre segons sa necessitat. Item per experiēcia appar que hauem mester/moltes e diuerses coses/axí com menjar/beure/ vestir/e calçar/e; axí deles altres coses/les quals no pot cascu fer per si mateix. ¶ E per tal en la cosa pública la hun ajuda al altre/ve

nent li que menjar e altre venent li que beure/e laltre que vestir/e laltre que calçar. **E** axí la hu ajuda alaltre en aquesta manera. e perseverara la cosa publica bastada com la hu ajuda al altre. per tal bauerem prouerbiorū decimo octauo. **F**rater qui adiuuatur a fratre ciuitas firma. **E** vol dir que lauos es ferma e fort la comunitat dela ciutat/quant la hu ajuda al altre/axí com bon frare ajuda coralmient a son frare. **¶** La terça es que tots los homés dela comunitat/no poden esser eguals/appar aquesta proposició per la segona/car puit la hu ajuda al altre segons son stamēt/axí com diu la segona/comi les dites diuerses necessitats dels homens requeren ajudes de officis no eguals appar que los homens no son eguals de officis en lurs stament. **E** que axí sia que les necessitats dels homens requeren ajudes ineguals/appar ho/car la necessitat que requir que sia lom ajudat p justicia no es axí egual la necessitat q requir q homi sia ajudat en fam/ní en set. **E** ar ala primera necessitat ha mester aqll qui mate iusticia/Axi cō es aqll q te senyoria:e ala segona es bastant hū pages/o flaqr/o tauerner/los q̄ls no son eguals a aqlls q hā a sostenir justicia/axí cō dit es de aqsts axíu podē dir d molts altres officis d la comunitat **¶** La.iiij.es q̄ la cosa publica es cōposta sumaria/mēt de tres stamēts de psones.ço es de menors/mijans/e majors **E** aqsta cōposició aytal/es axí cō hū cors humanal cōpost d diuersos mēbres.e axíu diu sant pau ad Ro.xij. Sicut in vno corpe multa mēbra habem⁹. oīa aut mēbra nō eūdē actū habēt. ita

multi vnum corpus sumus in tpo. Et vol dir q̄ ari
com diuerses mēbres fan vn cors qui han diuersos
officis son en lomi/ari diuerses psones e officis fan
hun cors ajustats/e vna communitat la qual es apel/
lada la cosa publica crestiana. Et per tal victor par/
lant de aquesta materia en lo seu tractat/volent en
senyar p̄ quina manera la cosa publica era semblāt
al cors del hom/posa que en la cosa publica hauia
cap/e aq̄st es aquell qui ha lo regiment/o senyoria.
los vlls/e les orelles/son los jutges els officials.los
braços son aquells qui deffenen la cosa publica/go
es los cauallers/e los homēs darmes.lo cor son los
consellants.les parts generatiues son los preycāts
e informants.les cures e canes son los menestrals.
los peus que calciguen la terra son los pagesos qui
la colren/e la exerciten per lur offici tostemps.

Capitol segon com per exemple dels mē
bres del nostre cors se deuē amar aquells
qui son ajustats en fer vna cosa publica

Des de aco lo dit doctor aporta apro
posit la paraula del apostol allegada tā
tost desus/ensenyant com cascun bon
hom d̄la communitat/es/e deu esser/ver
mēbre/e viu dela cosa publica/e deu ha
uer la manera que mēbre viu ha en lo cors en q̄ viu.
Car diu ell veges lo mēbre viu en lo cors/hon es na
turalment situat/he atten quina manera te. Et veu/
ras primerament que tanta es la amor que te lo
hun membre ha al altre/que la hu serueix ari dili/
gencia.

gentment alaltre q̄ tot ço que aquell fa serueix als altres. exemple nauē. Car lo vll no solament veu así mateix anāt. Ans encara veu al peu q̄ no encepech e ala ma que vaja ha obrar e atot lo cors ques sapia governar. Així mateix lo peu no serueix solamēt así mateix anant. Ans encara serueix al bull. car portat la bon vol res veure/o mirar. e serueix així mateix a tot lo cors/e als altres mēbres portāt lo la bon volē anar. Així mateix la lengua parla/ per seruey de tot lo cors/e la boca menja per sustentaco de tot lo cors/e si massa menja fa mal a tot lo cors. Aricon la error de cascun membre/ torna amal de tot lo cors. Semblantmēt pots veure que si la hun membre sofir mal/los altres sen cōplanyē. car si percuts a nengu en lo cap/o en qualque mēbre se vulla/tantost lo braç si para e li fa scut/e la bocha crida ajuda e dona senyal de dolor. E si auegades per ventura hū mēbre naffra al altre/e li fa mal lo membre ferit o naffrat/no demana vēgança. Ans tot lo cors sta trist/es complany del mal quel mēbre naffrat haurya pres. Pots així mateix veure que hū membre no ha enueja de be/ní de offici del altre/ní iames la hū mēbre nol vol separar del altre/ans si la hū mēbre es tallat del cors/tots los mēbres e tot lo cors tresmolen es smayen/e auoreixen aq̄lla separacio/així quasi com a mort. Que dōchs diu aquest doctor volen dir aquests tan bells/e tan expressos/e tan clars exemplis/que deus ha anos pposat/del cors/e dls mēbres. sino que per ço cascun de nos qui som membres/prēgam exempli de amar/e de zelar/e de pug

nar vigo:osamēt/e semblantmēt per amor d' tot lo
cors/ço es p la comunitat e p la cosa publica. **E**a/
questa amor dela cosa publica dona aentendre sant
pau ad Romanos.xij.quant dīx. **M**ulti vnum cor/
pus sumus in xp̄o singuli autē alter alterius mem/
bra. **E** vol dīr quant nos crestians pensam que tots
som vna comunitat/e vn cors spiritual/del qual je
sucrist es cap/molt nos deu aço inclinar que la hu
ajut al altre/e tots ensemps ala cosa publica. **A**xí
com en lo cors nostre vehē que la hum mēbre ajuda
al altre/e aço conferma papa celestī.xij. quant dīu.
Etenim in vno spiritu nos omēs in vnum corpus
baptizati sum⁹. **E**o es adir aytant que lo bap̄tisme
nos ajusta tots en vnitat de hum cors quis appella
cor/es crestia ligat per vna fe/e per vna sperança q̄
hauem en vn deu tot poderos/per la qual cosa los
nostres sperits deuen esser tots vns en voler les co/
ses quins ptanyen a ver crestianisme/entre les q̄ls
es vna aquesta deles principals/ço es amar la co/
munitat be la cosa publica.

Capitol terç com la ley crestiana es no
ble:e fonament principal dela cosa pu
blica. **E** com alguns han tengut lo con
trari.

Der les danunt dites paraules: appar
com sanct Pau singularment infor
lo s crestiās amolt amar los vns als a
tres axí com aquells qui scbre tota. al

tra nació han ley de perfeta caritat / e qui mes mana
amor / e mes la ensenya / e qui millis informa la cosa
publica que nēguna altra ley que al mon sia. E aço
ensenya monsenyer sent agosti en la sua .v. homelia
bon diu axi. Qui vol veure les grans excellencies de
la sancta doctrina euangelica / atengue com ella fer
ma / e ligua altamant tota la cosa publica. car aque/
sta squiua en los regidors tota iniusticia / en los sub
dits irreuerencia / preycas atots humilitat / paciēcia /
e pietat / hauer en amor aytal als altres / com asi ma
teix. Squiua tota auaricia / e tota inmundicia e ma
lignitat. Qui donchs tan be e tan ferm ensenya de
fundar la cosa publica com aquesta sagrada doctri
na? que tot mal squiua / e mana tota virtut / e tot ço
que pot lom moure a amar nostre senyor deu / e son
proisme / e aconseguir la gloria perdurable / E vol
dir per aço que crestians sobre totes nacions del mō
seruant lur ley / son les pus aptes gentes del mon / e
les pus endregades a mantenir la cosa publica. Per
que deus aci saber qu e Marcellinus scriuint a sent
agosti / axi com appar en la sua quarta epistola si en
ten aprouar que la sancta doctrina crestiana si em/
patra molt lo bon stament dela cosa publica / e pro/
uan per tant. Car diu que prebica lo saluador axi cō
appar mathei quinto que negu no retia mal per mal
e si negut tol la tra gonella que li dons lo matell / e
que si nengu te dona hum bufet que li pares l'altra
galta. Les quals coses diu aquest doctor Marcel/
linus : destroberen la justicia dela cosa publica / e
fauorreixen massa los mals homens / e giten ba

terra los bons / la qual cosa es cōtra la sancta scriptura que mana lo cōtrari. Car mana deu a moyse en la ley com apar Exodi. xxiij. Malificos nō patieris viure. E vol dir que no letaras viure los mal fetos Ell mateix de vteronomi. xxv. caplo. mana. Quod mensura peccati plagarū modus peccati. E vol dir que segons la mesura del peccat sera la quātitat del / la pena. E aço mana per tal que la cosa publica fos conseruada en bon stament de q̄ diu aq̄st / se segueix que la ley euangelica es cōtraria a bon regiment de la cosa publica / cō ço que ella mana es contrari ales dites coses. ¶ Segonamēt arguexen alguns aquest mateix pposit. La ley crestiana aproua e cōsella virginitat en mēys preu deles coses terrenals si dōchs la cosa publica se governaua per aytals consells. se / segueix se que la generacio del mon tantost periria / e que negu no trebollaría per la vida present / e arí ce sariē tots los officis / e tota la poícia dels estamēts del mō / de ques segueix q̄ lauors ni serien cauallers ni ciutadans. ni menestrals. ni neguns de aq̄lls qui ara sostenen e cōponen la cosa publica. ¶ Tercera / ment argueix per aq̄sta manera. Car arí cō dien los presents romans / despuix q̄ jesucrist / e son vicari / e sa ley / hā senyoria en roma no feren de lur prou. E dien q̄ de lauors en ça la lur cosa publica es cay / guda / els han venguts infinits mals. Danunt los quals recōpta salustius / en lo segon libre / en los ver sos que comencen. Urbem fuisse ꝛc. Qui serien fort lonchs de recitar basta al proposit q̄ los romāns son stats los majors homēs dl mō / e ni ha haurts molts

de millors/e de pus famosos/segōs lo present cors
de aq̄sta vida. Era p̄ la major part/son dolents/e
malastruchs/de cap apeus/entant que mills aparē
bandes/evinyogols/e goliarts/o sollarts/o gent d̄
forca/que no ciutadans de roma. La qual cosa diēn
aquests/quels es sdeuenguda p̄ tant quant les leys
crestianes hi regnen. Per la qual cosa cōcloēn aq̄sts
que ley crestiana prejudica molt ala cosa publica el̄
es contraria.

**Capitol quart qui sol les rahons fetes
damūt aprouar que la fe crestiana repu
gna a bon stament dela cosa publica.**

Esta error ensenya sanct agosti esser
capital heretgia en la damunt dita ep̄i
stola. v. e en lo. v. libre dela ciutat de deu
en lo. v. capitol/e aquí ell ensenya la tur
pitud ela legesa de aquesta error/per di
uerfes altres vies/les quals aparen en ço que ja da
munt es dit/e deuen dir dauall. ne les rahons alle
gades per marcelli valen res. ¶ Eō diu en la prime
ra/que si la ley crestiana era seruada/la cosa publi
ca periria per defalliment de iusticia/appar que diu
cōtra veritat/e parla axí com hom ignorant. car en
quant mana lo saluador justicia q̄ promes lo regne
seu a aq̄lls qui persecucio sostendrien per amor d̄ ju
sticia. Axí cō apar mathei. v. 7. xxiiij. que preyc̄a po
derosamēt contra los scriuans/e phariseus/que de
semparen/fe/e jubi misericordia Per les quals coses
apar q̄ ell nela sua doctrina no era cōtra justicia nes

c

segueix que si lom que pren offensa ha paciència que
ja per axo lo regiment dela cosa publica/no deja te
nir iusticia de aquell qui fa la offensa. Car lo paciēt
jastia puta letar la iniuria personal/empero no pot
letar la iniuria dela cosa publica/la qual se deu ven
jar per aquell qui es regent la comunitat. Deuē en/
cara pensar la virtut dela ley euangelical que es tan
ta que si era obseruada ja lauors noy caldria iusticia
contra criminosos. car la donchs negu no pendria
res del altre/ne retria mal per mal/apar p quant la
uors negun mal no seria fet iames. Ne moyses no
feu les dites leys p aytals gents cō aquelles q̄ ago
seruen/mas feu les per los mals/ quels fos castich.
Car cō diu sant agosti epistola j. ad esiciū ⁊ sunt pau
li ad thesalonicēses. iij. caplo. Lex ppter transgresso/
res posita est. E vol dir que la ley fou feta per casti/
gar los transgressors/e aquells qui viuen mal. Per
que appar la raho primera de marcelli no hauer ne/
gun fundament de res/ne proua cōtra la ley crestia
na. ¶ Ala segona quant diu que lauors cesaria tota
la generacio del mon/e tota policia/responch te/e
dich te que jastia que lo saluador en jeneral baja cō/
sellat stament virginal/empero ell q̄ deu era/be sa/
bia que aquell stament poch lo voldrien. E per tal
dir ell. Mathei. xix. caplo. Qui potest capere capiat
E volia dir que aquell stament era axi alt que nol
pendria nengu sino aquell qui per special gracia
sua nauria poder. Car com hauem sapientie. viij.
Non possuz esse continens nisi deus dederit. E vol
dir que negu no pot esser cast sino per special do de

deu Com donchs aytal gracia nola done atots nōs
cal tembre que per amor de virginitat totes les gēts
lexen offici de generacio humanal/e stament de ma
trimoní. ¶ Per aquesta mateixa via appar la solu
cio al altre punt/car dius q̄ lauors si los homēs mē
yspreauen riqueses que noy hauria policia/mi cosa
publica. Respōch que aytal pobre e menyspreu ele
gir ha esser per gracia special de deu/la qual nola do
na sino apochs. Aixi cō ensenya experiencia/per q̄
nons cal tembre daqueta part.e posem que axi fos
de fet que tot lo mon se conuertis a aquestes dues p
feccions/ço es a virginitat/e amenysprear riqueses
ja p̄ ato nos segueix/q̄ entre aq̄lls qui tals coses ser
uarien/no fos coūnitat e cosa publica millor/e pus
excellēt/e pus virtuosa q̄ no es ara entre aq̄lls qui d̄
p̄sent sostenē les comunitats. Car diuersitat de sta
mēts no fa cosa publica/cō dit es/mas es abellea d̄
la cosa publica e a suportacio sua/la qual suportacio
no seria lauors mester ne axi necessaria quāt los ho
mēs de tots p̄nts mēyspreassen lo mō/e les riq̄ses e
pōpes sues.ans grā part d̄ls officis hauriē acesar. ¶
plagues a deu q̄ ja fossē en aytal stamēt.car lauors la
cosa publica staria noblemēt/es poria mills regir a
semblāça dela cosa publica celestial. la qual es en so
birana gloria/e virtut/e aço designa sanct agostí.
segōs q̄ apar en lo segon libre dela ciutat d̄ deu en lo
xix. cap. ¶ Atsia q̄ ans dela fi d̄l mō la misericordia de
deu fara aq̄sta gracia ala terra q̄ aq̄sta cosa publica
de p̄sent se regira a seblāça d̄ aq̄lla gl̄iosa coūnitat d̄
padis. Segōs q̄ sāt joā nos dona a entēdre apocalip

si. xxi. quant diu. Quidi ciuitatē sanctā iherusalem de.
scendentē de celo sicut sponsam ornatam viro suo.
¶ Vol dir que ell en sperit veu la santa ciutat de ihe/
rusalem q̄ aparía que fos deuallada en la terra quāt
era lauors la terra santa / e ben regida / e endreçada /
e ben gouernada.

Capitol. v. qui sol al terçer argument: e
posa molts mals contra los romās cō
traris al proposit

Al terç argument quāt diu q̄ los presents ro
mans dien q̄ despuys que iesucrist / e la sua
ley senyoreja roma / no feren de lur prou.
Responch los presents romās qui aço diē
no deuē esser allegats per testimoni en res de be / cō sien los
pus scelerats homens del mon. arí cō posa sant ber
nat ad Eugeniū. ¶ Dich que aq̄stes paraules allega
des e semblāts creu que diguen. Car aytals les han
acostumades de dir. car fills son de troyans catius /
e malestruchs / e parèts de grechs / e gent aredoladi
ga / sens cap / e sens entenimēt / poble auolotat ergul
los / e pobre / e malastruch / arí cō tostemps ho han
dat aentendre per lurs males obres. los peccats dls
quals los han portats a'aq̄sta legesa tanta / que blas
femen lo saluador / dients q̄ per ell e p sa ley fan mal
de lur prou. Mas dichte q̄ aço que ells apellen / ells
fer mal de lur prou. Sapiés que ells pensen q̄ sia fer
de lur prou / que tenguē les maneres d'viure qui tin
gueren alguns de sos predecesors quant senyoreja /
uen tot lo mon qui foren cruels tirants / e qui p for /

ga subjugaren así tot lo mon sens tot dret/e sens tot
títol de iustícia/quí forē grās robadors/e ydolatres
plens de tota malueitat/e sens tota virtut. Car diu
sant agosti q̄ lur iustícia q̄ tenien/ne los altres bens
q̄ apparia q̄ fossen be no eren virtuts/mas solamēt
hauien ymatge e semblāça a virtut. Car res q̄ fessen
de be/nou fahiē per amor de deu/ans ho fahiē per
vfana/e p̄ pōpa/e p̄ guanyar molta fama/jatsia q̄
alguns dels homens nomenats amassen la cosa pu
blica/la amor dels quals valia poch/pus q̄ ab deu
no hauia rael.aytal vida apellen ells fer de lur prou
ari cō a homens orats e desesperats/deuriē abans
tostēps plorar deles grās offenses q̄ han tostēps fe
tes a deu/e pijors q̄ homens q̄ al mō sien. Car ja lur
començament fon orreu quant lur primer príncep
Romulus aucís son frare/e lur p̄ces pijor p̄ lur grā
tirānia q̄ ensenyaren a tot lo mon specialment als
sants martirs/los quals quasi p̄.ccc.anys p̄seguirē
p̄ tot lo mon. E apres en la lur mala senyoria/Car
per los dits.ccc.anys hagueren Empadors homēs
maluats/e cruels/e tirāts/e terribles/ ydolatres cō
tra iesucrist.lo primer dells fonch Cesar august sots
lo qual lur valor/e senyoria/e q̄ fon mes nomenat q̄
tots los altres.no cōtrastant q̄ fos capital ydolatre
e enemich d̄ deu/e lejāmēt tacat del peyor peccat car
nal excessiuament/entant que nos deu nomenar ne
dir/segons q̄ legim en la martiniana. E apres hā tri
bulada la sglefia entēps de pau mes q̄ altres naciōs
Car han fets e hauts antipapes/axi q̄ tots los qui
son aquí creats/hā morts lurs sc̄yors ecclesiastichs

e setglars / moltes o infinides vegades. E que enca/
ra preiomesquen blasfemar lo saluador segons dit
es desus que despuys q̄ ell hi fon rebut p̄ deu no ferē
de lur prou. Cert aq̄sta es de t̄ata prauitat q̄ es ma
rauella / cō per aq̄sta / e per les altres danunt dites /
e daltres q̄ dauall dire deu nols posa en infern / en
cors hi en anima / e tota lur terra sen entras en abis
Ari com feu sodoma / e gomorra. Mas creguen me
q̄ temps vendra q̄ nostre senyor deu los toldra la ca
dira papal e imperial / ela mudara en altre loch mil
loz / e vedran gēts que traurā tots los corsos morts
dels sancts / per tal que la ciutat aq̄lla romanga de/
serta de tot be. E quat dien q̄ despuys q̄ reberen la fe
de jesucrist / los han venguts molts mals / dich que
ver se dien / empero cō dien q̄ los dits mals / los fon
venguts p̄ tal cō han cregut en jesucrist. Dich q̄ dien
maluestat e gr̄a falsa / e blasfemia cōtra lo saluador
E en parlar ari / tenen la manera dels iubeus falsa /
ris que antigament / quant hauien per lurs peccats
qualque aduersitat / debien q̄ aquell mal los venia p̄
tal cō seguien nostre senyor deu / e haviē lexades les
ydoles. E si volen veure aquests quats de mals los
vinguerē ans que haguessen rebut jesucrist / guardē
lo poeta qui es appellat Juuenalis satira. vj. en a/
quells versos que diē. Prestabat castas humilis for
tuna latinas quōdam: nec vicis cōtingi parua sine/
bat tē. Semblantment aten / si ells volen atendre a
lur falsedat / aquí veurā que sens comparacio bague
ren mes / e majors mals dabans que rebessen jesu/
crist / que apres que lan rebut los gr̄as mals que ha

gueren d'abans que coneguessen jesucrist/dels quals
mals parla Salustius en lo loch damunt allegat.
Aten encara los mals que sancet agosti en lo tractat
que sapella. Excidio vrbe. E en lo.v. dela ciutat de
deu/en lo.v.capitol/e de ago parlant ell mateix en
lo terç libre dela ciutat de deu/en lo. xvij. capitol.
Diu que Anibal princep de africa venint en Roma
contra los romans tants cauallers los ocís q̄ tres
modiās/ço es tres mesures grans foren plenes dls
anells que foren trets de lurs mans. los quals tra/
mes en Cartayna qui la donchs era principal Ciu/
tat de africa La qual cosa fon abans que los romans
haguessen rebuda la fe de jesucrist. Per que appar q̄
los mals que lauors soferien nols vengueren per la
fe de jesucrist. Axi com lur prauitat allega/ne per cō
seguent los mals que despuys han sofferts o soffirē
nols venē per jesucrist/ní per sa ley. ¶ Nota que per
res que dit haia dels presents romans/ne dels pas/
sats/nou enten adir quels romans no hajan hants
molts nobles homens/excellents en sauesa/e en
armes/e en amor dela cosa publica/e en gran justí/
cia/e fealtat. Mas parle solament dels mals q̄ han
hants/volent ensenyar/que han lerats hereters de
lurs malícies/ço es los romans presents/qui en lurs
obres/e paraules mostren que son sement de canā
engendrats de vïbres/e tals que en res que diguen
no deu hom donar fe/no contrestant que entre ells
naja alguns de bons

Capitol. vi. que tota victoria e fortaleza
deualla de deu: e que los romães aquells
qui debiẽ lo cõtrari no deuẽ esser hoyts.

Segons veritat a tota nacio es paraula
abominable hoyr dir que peyor vaja a a/
quells qui serueren deu/ q̄ aq̄lls quil blas
femen e li fugẽ cõ tota gracia e tot be ha/
ja a venir de deu/ e singularment deu se incline adar
ses riqueses a aq̄lls quil amenel serueren. E maioz/
ment han de aço experiẽcia en la cosa publica aq̄lls
qui entenen en fet darmes. car dien comunament/
qualque sia la veritat/ que deus mostra aqui special
ment sa virtut en manifestar qual part ha iusticia e
veritat. Atena Moyses cõ confiant en sol deu/ e per
zel seu pugnant/ mereix que q̄ pharaho fos negat ab
tota sa companyia/ e amalech que fos delbaratat.
Ati mateix pẽsa en los forts cõbatents/ dels quals
la scriptura fa mencio/ ati com Josue/ Sãpso/ Be
deon/ Dauid/ Judes macabeu/ qui tots haguerẽ vi
ctoria per special gracia/ e ajuda de deu. E p tal ha/
uem Macabeozũ. iij. Non in multitudine exercitus
belli victoria. Sed de celo est fortitudo. E vol dir q̄
victoria en batalla no sta en multitud de gentes. ans
deualla de deu/ en lo qual sta tota nostra fortaleza.
E p go diu la postol. Si deus ab nos qui sera cõtra
nos. E vol dir q̄ nons cal de nengu tembre/ ni ha/
uer pahor de res/ pus que deus ab nos/ e nos crebẽ
que ell es tota nostra ajuda en tots nostres treballs.
Per tal legim de Moyses/ e de aq̄ll grã caualler de/

reble seu Josue/que en lur mort inuocants per testi
monis/cel e terra amonestaren lo poble de israel q̄
no desemparas deu si volien de lurs enemichs ha
uer victoria/e durar en la terra/en altra manera deu
los lexaria caure en lurs más/e gitarlos de aq̄ els ca
tívarien els portariē anozes. ari cō despuys se feren.
E de aq̄o parla longament. Egisipus en lo seu libre
vj. parlant als iube⁹ en psona de iosefus pus famos
iubeu/e cōuertit a deu/dient los ari. Deu vos ha de
semparats. car vosaltres hauets desemparat a ell/e
aq̄ll deu beneyt queus defenia/ara sen es passat als
altres enemichs quil seruetē e aqui ell los dona a en
tendre q̄ ell se penia q̄ deus passara als romās/ari
cō aquell quil sabran mantenir e honrar/vet quina
stimacio hauia aq̄st dels romans. Certes no lan ha
guera/ne diguera aq̄stes paraules sis pēsas quels ro
mans diguessen del saluador tan leja blasfemia cō
es aq̄sta q̄ dita es/q̄ ells diguē q̄ despuys q̄ la fe del
saluador es entre ells/que nols haja sdenengut sino
mal. Verdaderamēt creu q̄ si los romās no hagues
sen altre peccat al mon sino aq̄st/qui es de tāta des
conexēga/q̄ aq̄st es bastāt a disiparlos d̄ tots pūts.
E crech q̄ ja la rigoz diuinal ho haguera fet sino per
merits de moltes dones sātes q̄ hā entre si mateixs
Per totes les danūt dites coses apar q̄ los p̄sents
romās qui aytals coses dien/no son dignes de esser
presos en testimoni en lo nostre pposit/e aq̄o ples
rahons allegades. E p aq̄sta raho mateixa/no deuē
esser presos en testimoni en neguna manera q̄ toch
la cosa publica ni la sua vtilitat/cō lo fonamēt dela

cosa pública sia vnio/ caritat/ e cordial ajustament
de coratges/ e los romans sien pestilents/ e ergullo/
fos/ e enemichs de pau/ segueixse q̄ no poden fer te/
stimoní dela cosa q̄ impugne/ e hayrē/ e q̄ an en abo
minació/ ço es pau e cōcordia. e aço dona a entēdre
lo nom de lur ciutat quis apella roma. lo qual nom
diriuat/ o diuersejat/ vol dir amor/ per la qual cosa
nos es donat a entendre q̄ roma es cōtraria a amor
e vera pau/ e p̄ cōseguent a tota comunitat/ e ala co
sa pública. Nota encara q̄ roma es interpetrada fra
gens magisteriū/ ço es trencat magisteri. car nengū
magisteri ne raho/ ne bona doctrina no ha loch en/
tre ells/ qui los primers maestres/ ço es los sancts
apostols principals/ e lurs successors an p̄seguits/ e
martirizats e lurs prínceps an aleja mort externi/
nats/ lurs bons studis antichs tots dissipats/ e lurs
grans obres e fama/ e nom de bons homens d̄ si fo
ragitats. E p̄ tal los jubeus antigament cō sabien
menció dels quatre emperis principals del mon/ e
tractauen del darer/ ço es del de roma/ tostemps la/
pellauen nequam/ ço es maluat/ preuehents ja en
sperit aq̄stes gentes maluades/ ales quals la dita ciu
tat hauia a venir. No cōtrastant empo aço nota be
ací/ q̄ axí cō dit es danunt altra vegada p̄ res q̄ dit
haja no vull negar q̄ los romans no hajan hants al
guns bons homens sauis e notables en tēps passat
empero tants son stats/ e son encara los mals/ que
los bōs passats no son stats bastats acobrir les pla/
gues dels mals. E p̄ raho de aço hauem adir dells/
co quē sentim/ p̄ tal q̄ tot lo mon se guart dells / axí

com dela mort/e q̄ res que ells digne no es digne d
ninguna actoritat/e p̄ consequent no deu esser res al
legat de ells en res de bo. E finalment sapiats q̄ exce
ptat q̄ an creença en la fe/en les virtuts morals ja
mes noles volgueren tanpoch cō ara/e sens cōpara
ció se governauen millor en temps q̄ eren infells q̄
despuys q̄ an rebuda la santa fe catholica. Car com
dit es en aq̄ll temps sabien grans coses/e hagueren
molt excellent hom. Axi cō dauall dire/mas ara tot
lur fet es vengut ano res. E axís deuia seguir segōs
q̄ monsenyer sant benet p̄pheta/e posa ho sant gre/
gori en lo segon libre del seu dialogorum.

Capitol. vii. qui ensenya quines costu
mes e maneres de viure deuen seruar a
quells qui volen conseruar pau e concor
dia en la cosa publica.

DE r̄go q̄ dit es apar q̄ tota comunitat fun
dada en la s̄ata religio crestiana/es sobira
nament apta/a m̄atenir/e cōseruar lo be
dela cosa publica. E aq̄o principalmet en
quant la s̄ata religio ensenya e p̄yca/vnitat/e amor
e concordia. Axi com a principals fonaments seus
Per raho de aq̄o nos ensenyaren los antichs q̄ p̄ cō
seruació de aq̄sta vnitat deuen los homens amats
la cosa publica tals costumes obseruar/qui conser
uasen vnitat en amor/e no prouocasen algu a ira
ne abrega. E per tal scriuunt de aq̄sta materia. Sci/
pio segons que recita salustius libro. ij. dix axi. Ego

trado vobis regnū firmū si boni eritis / ⁊ imbecille
si mali. ⁊ vol dir aytāt / la comunitat del regne que
jous leix sera atots ferma si vosaltres sots bons / e si
sots mals no pora durar vostra senyoria ni la cosa
publica pseuerar en bon stament. Sobre les quals
paraules nota lo comentado: / e diu ari. Aten aci e
veuras qual es la bonesa dels homens qui fan man-
tenir la comunitat en bon stament / e cōseruar la cos-
sa publica. ¶ La primera es no amar massa si ma-
teix / ni les sues coses. car tot hō qui ha lo cor frāch e
liberal atirar lo atota cosa de be hon se vulla. Aytal
hō es comunament dispost a sostenir pacientmet in-
juries / e esser cortes / e dolç / e amoros atot hom e es
affable / e gracios / e de bones respostes als altres / e
qui sab dissimular los defalliments dels altres en
son loche temps. les quals coses cōseruen sobirana-
ment la cosa publica / e lo contrari la dissipa de tots
punts. ¶ La segona cosa diu aqst comentado: q̄ p̄-
tany a bonesa de aqll qui vol cōseruar la cosa publi-
ca / e la comunitat en bon stament. Si es q̄ lom no
sia massa feruent / ni exquisitiu dels peccats dels al-
tres / ne enço q̄ aells no ptany. mas q̄ peu exut passe
sobre los affers dels altres sino aytant cō conscien-
cial força al cōtrari / o zel discret sobre la conseruacio
dela coia publica. Ari cō si algu destrobia la comu-
nitat / lauors nos deu p̄ res callar / ans ho deu p̄sta-
ment manifestar / ab feruor discreta en son loch / e en
son tēps ab manera sauia / en altra manera diu aqst
comentado: yot cōsell q̄ souint quād veges q̄ no ve-
ges / e quād oges q̄ no oges. Mas tingués lo cōsell

del ecclesiasticus qui diu'ati. vj. caplo. Dere que te nō molestas noli certare. **E** vol dir dela cosa que not toca noten vulles entrametre / si vols viure en pau.

¶ La terça cosa diu aquest actor q̄ tingues fre en la lengua specialment cōseruant la / en les següents costumes / e nodriments / ço es que nul temps no digues anengu son desplaer en la cara / ne faças offensa. Guardat de reportar paraules sobiranamet. car qui aço fa no es hom de recapte. ans ensenya que es minyo insensat. **A**xi mateix te guarda de vituperar o de malayr / o de menaçar a persona que no sia sots tu posada. **E** fuyg abregues axicō ala mort. tostēps sia cortesa ta resposta al foll / e al sensat / e axi apagaras lo foch de lur malícia / o almenys la refrenaras. **N**ull tēps no vulles trufar ab injuria d'altri si vols que la tua trufa sia plasent atots. **N**o diras paraules leges ne vils / per tal que not faças tenir per vil / ne faças menysprear atu / e ta pmenia / e tota ta doctrina e bons ensenyaments. **S**eruaras fins ala mort secret atu comanat p quis vulla / e guardat en tēps de furia que nol vulles manifestar / acar ço ensenya ra quanta es ta virtut / e ta bonesa. **E** si est hom d'valor tostēps seras verdader en ta paraula p tal que no defraudes negu / ne faças atots tenir te per no negu. **¶** La quarta lies que tostēps sies aparellat a vēgre ta furoz cō vinga / e sia pus fort ta virtut e prudēcia que no tapassio / e fer ta deus gran honoz entre los homens del mon. **N**o sostengues que negu parle mal ne faça desonoz a qual seuol altre / en la tua presencia / sis vol sia amicbo enemich / ni sostēdras scar.

nido:rs de negu en tot poder / e semblāt seruaras als
enemichs. Car faç te cert que aq̄sta quarta doctrina
ha ensenyat ala fi de molts homēs qui molt eren fa
mosos quis valien poch / e hauia en ells poca vtut /
e poch de be. Car lo hō qui virtut o ciuilitat ha en si /
gran honor fa asi mateix adir tostēps be de son a /
mich / e de son enemich. e aquells quiu boen ne son
molt be edificats / e majorment cō no solamēt soffir
que mal sia fet a nengu en sa presència / ans squina
ab vigor q̄ dauant ell no sia dit mal per res. No vul
les esser loat per tostēps de totes tes bones obres /
ans scientment fes be als altres amagadament. car
aq̄sta bonesa deu la reuelara hun jorn a gran gloria
tua. Ama cortesia e trobaras qui lat fara. Sies co /
nexent en benifets rebuts / e tostēps los prea mes q̄
no valen. car la voluntat del donāt deus prear sens
mesura. Hul temps no façes retret de benifet que fet
ages. car gran vilania es fer ho. ¶ La v. cosa es que
sobiranament squius ergull / qui segons lo sauī de /
sperta bregues / e vituperis / e enueja / e ira / mares
son de guerres e de bregues / e pensa tostemps diu a
quest doctor / que cōcordia / e pau / son conseruacio
tua / e deles tues coses en anima e en cors. e diu que
ab tant zel los anticbs seruauen aq̄sta concordia q̄
per tal les multituts elegiren sobre si hū princep / cō
siderant lo dit de aristotil que diu en lo .xij. libre dela
metafísica / que vnitat de princep sauī / te encōcor /
dia les sues gents. E pensat encara q̄ ço que diu la
sancta scriptura que p peccat dels pobles soffir deu
multiplicacio de princeps. p raho de aço squiuauen

sobíranament aytal multiplicació elegint los en lo menor nōbre que podiē e solament a tants cō lo regimēt dela cosa pública ne hauia necessaris. **E** nota ací ab quāta art/e diligēcia los passats zelauen la cōcordia e pau dela cosa pública. **E** ar sapiēs q̄ p tal que los prínceps no trencassen leugerament pau/ní cercassen guerres seruauen aq̄st stíl/que si algun príncep cōtra laltre mouia guerra/ab dosos psonalment hauien tots sols entrar en camp/e arís hauia a finir lur questió/q̄ aquell qui hauia victoria cōsentien abdues les parts/e li satisfeyen a sa intenció/e a sa volentat. **E** per tal lauors comunamēt no fabia guerra hu cōtra laltre. **E** de ago mateix parla arí valerius libro. iiii. caplo. ij. molt graciosament donāt exemple de Menelio/e Lepido/qui eren enemichs empo cō foren ensemps lauors se cōcordaren/sens colp/e sens altra cōtesa. **E** yo mateix ne vists/q̄ fabien grans menaces/e marauelles desí mateix/q̄ quant eren en lo camp/sol nos mouien nes acostauen alur cōtrari. Sant agosti arí mateix en lo. v. libze dela ciutat de deu en lo. xiiij. ca. si parla de aq̄sta materia diēt arí. la cosa pública/mes e nulls se ha a mantenir ab bones costūes q̄ no ab armes. **E** p tal diu en lo primer libze cap. xxxiiij. q̄ debia Scipio famos príncep roma q̄ la cosa pública de roma no staua ferma p fortaleza e bellesa d' murs puirs que los bōs nodrimēts e costumes anauē a terra. e semblāt diu libro. ij. ca. ij. **E** p tal posa ell mateix en la sua. v. epla q̄ los prínceps specialmēt deuē esser entesos a coregir males costumes/per tal que la cosa pública

e ells mateixs/ no peresquen. E diu que bones costu-
mes son fundamēt/en bones e degudes amors/no
aquells que lo poble comu desija/vol e requer/mas
aquells que volen pochs homens elets/e virtuosos
segons que posa Policratus libro.v.caplo.iiij. Als
guns per mal vs de molts se pensen que males cos-
tumes sien bones.mas diu aq̄st no atenē als mals.
Car diu lo saluador. Multi sunt vocati pauci vero
electi. E vol dir que molts son los apellats a be afer
ho de fet/e aposar ho en obra pochs. Per totes les
dammunt dites coses appar que lo primer fundamēt
dla cosa pública/es cōcordia/e vnitat la qual ense-
nya sobiranament la santa religio crestiana. Per q̄
appar clarament que crestianisme es stament singu-
lar/e abte aconseruacio dela cosa pública.

Capitol.viiij.com lo bon regiment dela
cosa pública: requir que les leys sien fe-
tes en fauor sua:e que siē bē obseruades
per tots.

Dequer encara la cosa pública per cōser-
uacio sua que sia ordenada e regida/p
nobles/e profitoses leys/e aquest es lo
segon seu fundament principal. E p tal
deus aq̄ saber que posa Tulli⁹ en lo pri-
mer libre dela sua rhetorica/que los jutges tostēps
deuen girar les leys a cōseruacio dela cosa pública/
car per aq̄o son fetes principalment. E axi cō mede-
cina no es feta per profit del metge/es solament per
procurar salut al malalt. Axí la ley no deu esser feta

per profit personal del príncep/ne daltre en partícu
lar/nias per pfit dela cosa pública/la qual molts
naffren o tots. Si donchs lo prínceps qui deu esser
lo bon metge/nos studia/que ab bones leys/e ab
bones costumes/la torne en sanítat/ço es en bon
stament. Semblantment diu sanct ambros omelia
prima d'lexanieron. **E** per tal que nostre senyor deu
sia favorable als obseruants les leys/deuen les dí/
tes leys esser fundades en caritat/e en justicia/e la/
uorsaquells qui volen mal fer/nos poden scular
sots ombra dela ley/no res menys que es sobirana
abusio q̄ la ley que deu esser regla directiua al homi
per anar dret en veritat/e deu entēdre principalmēt
ala honoz e gloria de deu/que ella sia cōtra la ley di
uinal/e sia precipítant/e derroquāt lom en tot mal
E deus aci saber q̄ alguns amants lur propzi profit
axí fermament obseruē tota ley e costuma quels sia
lucratiua en guanyar diners q̄ per res nola lexarien
p̄ be que sia cōtra caritat/com enpo ells sapiē que
cascun a aytal ley sia cassada p̄ sancta mare iglesia/
axí cō appar/e ells axí mateix sien tenguts a restitú
ció de quant prenen/p̄ vigor de aq̄lla corrupuda
ley/o costuma mala. Deu encara moure los homiēs
a obseruanga deles leys/e furs/e de bones ordinaci
on3/la dignitat/e noblesa de bona ley/Lar si deles
leys de que posa aq̄ll gran filosof Demostenes/es
exaltació dela cosa pública. **E** axí mateix posa Pa
pinianus libro. ij. de natura de home/que cōdicio d'
vera ley es/q̄ ella/e per ella sia la cosa pública destru
ctio de crims/e p̄secució de scelerats/declaració del

enteniment dels homens. Arí que ella sia atots mirall de veritat/retgla de justícia/ferm fundamēt de tots qui amen la comunitat. Per raho de aço adar major actoritat ala ley/deu esser obseruat en la ley ço quedamunt es dit/ço es q̄ ella sia fundada en la ley de deu. Car diu sanct agosti in libro de ciuitate dei arí. *Omniū legum est inanis censura/nisi diuine legis ymaginē gerat.* E vol dir q̄ nenguna ley no ha nenguna valor/ans es vana e cassa/sinos cōcorda/o no hix dela ley de deu. Car diu la sauiesa d̄ deu *proverbiorum. viij.* que per elles /ço es per les leys regnen los reys/e aquells qui fan les leys per ella quies ley de nostre senyor deu/conexen e jutgen la valor de lurs leys. E quant la ley es aytal cōdit es/la donchs se deu stret seruar en la cosa pública/e en seruar la be vol e requer que los majors la seruen primerament e diligentmēt/e lauors los menors han pahor de fer lo contrari/e entenen a obseruar la/quant veben que los majors ho fan. ¶ *Legim* que com lo rey de arago en Pere/díques ha hun seruidor seu/que lla va la ley hon vol lo rey. Respos hun sauí hom al Rey qui era present e dit/hoc mas no deu esser Rey/qui no te la ley/o no serue aquella. E aquesta manera tingueren los prínceps passats/Car arí stret les seruauen personalment que si maîtres o altres per cars que fossen donauē atant grās penes/si peruentura fessen lo contrari que era marauella a tot hom quiu vehia. ¶ *Recompta* *Valerius maximus*/libro secundo capítulo sexto de hun gran hom de la ciutat de Roma qui hauia hun fill

qui per adulteri que lo dit fill, hauia fet hauia aper/
dre los dos vlls/e lo pare volgue que la sentencia a/
q̄sta passas auant/o almenys lo pare perdes la hum
vll/e lo fill que perdes laltre. Semblantmēt legim
de Traja emperador/ne faul rey de israel no volgue
perdonar la mort a johanatas fill seu/per tal cō ha
uia trencat son statut e son manament. Primo re/
gum decimo quarto caplo. Sino que lo poble per
força ho obtench. Els emperadors antigament ha/
uien aytal ley/que si algun caualler exint se dela ost
sua esuabis los enemichs els vences/o nols vences
ell deuia pendre mort/pus que ell hauia trēcada la
ley imperial. ¶ Deu esser encara la bona ley seruada
per tal com ella delliuira los ignocents. Ari com do
na aentendre lo apostol sant pau. Actuuz vicesimo
quarto.e poneix aquells qui fan mal majormēt ala
cosa publica Car punir aytals es gran justícia/e mi
sericordia/segons que hauem dit/e lo cōtrari es co/
sa molt perillosa. Ari com hauem prouerbioruz de
cimo septimo hon hauem ari. Qui iustificat prauū
z condemnat iustum vterq; abominabilis est apud
deum. E vol dir que aquell qui iustifica lo maluat/e
aquell qui condemna lo just cascu es a nostre senyor
deu abominable. Appar aci donchs com obserua/
ció de iusta ley es cosa misericordiosa/e necessaria.
E viure sens leys es deles grans abusions del mon
Ari com legim en lo libre deles dotze abusions ou
diu ari. Duodecimus abusio nis gradus est popu/
lus sine lege. E vol dir que lo .xij. grau de abusio es
quand lo poble viu sens ley/rabo es. Car lauors

lo poble es sens cap/e sens tot regiment/e govern/
e axí cō aouelles sens pastor/e p consequent lauors
caude tots punts/e ve a pdicio la cosa pública/tot
axí cō la nau percir qui no ha govern/e les ouelles
van auant/e caen en mans dels lops/car no hā pa
stor qui les regeixca.

Capitol. viiij. com lo bon stamēt dela co
sa pública requer que los majors obser
uen les leys principalment.

ENota aci en special ço q̄ dicit es damunt
de obseruacio dela ley quāt als majors
que si los majors serue primers les leys
e los majors temen en obseruarla/los
mals homens e los scelerats lauors sen
corregirien enans Per tal diu salamo. Sapientie. j.
Virtus probata corrigit insipientes. **E** vol dir que
virtut aprouada/es fortaleza/e obseruāça deles leys
quand es trobada e posada en lo regidor. Aq̄lla coz
regeix poderosament los folls per vergonya e per te
mor. **E** prech te que digues qual hom es en lo mon
per poch seny q̄ haja que no temia trencar la ley/o
lo statut/o cōstitucio que veu obseruar a son senyor
entregament/e pura/e sens nenguna reprehensio/
cert no pens q̄ negu que seny hagues digues lo con
trari **E** aq̄sta fon la raho p que lo saluador nostre ço
que manaua de aspredat als altres primeramēt ho
fabia en si mateix per obra. **E** axí diu sant jeronim
en vna sua epistola dient axí. Absit q̄ domin⁹ aspe
ritatis aliquid iubet in seruis q̄ prius in suis nō re/

cipit factis. **E** vol dir que no placia adeu que nostre senyor jesu crist james manas res als seus dexeables qui fos de aspredat o de pena sino ço que primera/ment obseruaua en si mater. **E**ll es aquell qui debia a sos dexeables/e a nos en persona lur/ço que es scrit jobānis. xiiij. caplo. **E**xemplum dedi vo bis vt sicut ego facio ita ⁊ vos faciatis. **E** volia dir axi parlant ala comunitat crestiana/exemple vos he donat que axi com yo he fet axiu façau vosaltres. **E** nota aci q̄ los majors no son sino exemple/e mirall dels me/nors. **S**i dōchs don deu exir lum d̄ aquells hixfum pensar te pots quanta irreuerencia de nostre senyor deu es aquesta/e quanta prouocacio de errar al possible/e de quant menyspreu/e penes/son dignes āquells qui aço fan/per raho de aço diu sanct gregori en lo seu pastoral dels mals regents axi. **P**relati tot mortibus digni sunt q̄ prodicionis exempla ad subditos transmittūt. **E** vol dir que los prelats e mals regets dela lgesia crestiana de aytats morts son dignes/com han dats de si mateixs mals exemples als altres. **E** la raho per la qual sanct Gregori los reputa dignes de morts si es. car los mals/p lur mala vida prouoquen los altres a pecar/e fer obres dignes de mort dauant nostre senyor deu/e axi destrouen/e cōfonen/e obscuren quant en ells es/les vies de salut als altres/ells fan peccar/e errar leja/ment/com se pora abstenir de furtar/e de tiranejar lo caualler/o lo noble hom enuers los vasalls/quāt veu q̄ lo rey/o lo gran prelat fa semblant/cert grās armes pren a fer semblant per la mala obra que veu

fer a sos majors. Aytals grans homès son apellats
perseguidors e enemichs de deu/e dela cosa publi/
ca. E pertal diu ell mateix en lo pastoral aytals pa/
raules. Nemo in ecclesia plus nocet quā qui peruer
se viuens nomen vel gradū sanctitatis habet/hunc
enim propter reuerenciā gradus siue status corrige
re nullus presumit ⁊ tunc culpa vehementer in exē
plum extenditur dum pro reuerēcia ordinis pctōz
honoratur. E vol dir axí q̄ negu no fa pijor ala san
cta religio crestiana que aquell qui es en dignitat/e
en grau de presidencia/e de honor/e viu en mal sta
ment/e es la raho aquesta. car diu que aytal hō ne/
gu nol gosa corregir ne rependre/per la qual cosa ell
pecca pus leugerament/e ab aytant les sues males
obres no en mes als altres/com ell faēt aquelles es
pus honrat que los altres ab sa mala vida. E q̄ aço
sia veritat aten e veges qual es al mon que no cuyt
fornicar/o furtar degudament/quant veu que hun
gran hom/e notable/axí com hun gran Bisbe/o re
ctor/o religios furta/e comet fornicació sens tota
pabor e vergonya/e veges a vll que axí es. Car si tu
reprens de sos mals algun hom simple criminos/
ell te respondra ⁊ dirá tantost/p que yo no puiç ay
tal cosa fer/si lo Bisbe/o lo Rey/o lo batle/o aytal
religios o fa. Et com la mala vida del grā hom es
via de fer semblant als altres/e pijor. No res meys
encara appar q̄ senyor que no serua sa ley/no apzo/
ua sa ley/ans la tinga p nulla/pus que seruar no la
vol/e prenlin axí com al leo qui totes les petjades
dauant deiffa ab lo rocegar dela coha. Axí aquests.

tot quant proposen dauant los altres destroeixē ab
lur mala vida/ne aytals ab cara serena poden repē
dre los sabents contra la ley. Car poden dir aquells
la paraula que dir lo nostre saluador jesucrist ensem
blant materia/axi com legim luce quarto. Medice
cura te ip̄z Lo es adir tu qui vols ami metjar metja
primerament tu mateix. E pergo tota lur preycacio
e zel/en fauor dela ley es scarn e amenyspreu de lur
psona. Car diu sant gregori. Cuius vita despiciit re
stat vt eius predicacio cōtemnatur. E vol dir que a/
quell la vida del qual es menyspreada segueixse que
ell per forza sia poch preat en sa preycacio/e correc/
cio/e en totes ses paraules. Per que a gran vergon
ya dels grans senyors crestians Legim dels infels
passats/que per tal que les coses profitoses ala co/
sa publica se obseruassen mills/no perdonauen a ses
propries persones/ne a fills/ne a nullers/ne a nen/
guna creatura/e fos qual se volgues qui fes contra
la ley. Ans encontinent era punida segons la rigor
dela ley.e lauors la cosa publica se mantenía noble/
ment/e staya en sa valor/e en sa virtut.

Capitol. x. qui posa exemples de
alguns asenyalats barons qui
feren grans coses per tal que les
leys fossen obseruades.

D iij

Confirmacio dela damunt dita senten-
cia podem entendre alguns notables
exemples dalguns barons qui en fauor
de lurs leys mostrarẽ grans nobleces/e
fortalesa. **E** primerament de Moyses
cap dels iubeus qui feu lapidar aquell qui cõtra ley
diuinal hauia collida lenya en disapte. arí com ap/
par numerí. xv. de seruar les leys. Semblantm et es
allegat damunt/qui legim/ Primo regum. xiiij. de
saul Rey de israel qui no volgue perdonar a Johas/
natas fill seu primogenit/qui hauia passada sa ordi/
nacio/ans volia que morís sens tota misericordia/
fino que lo poble p força lo delliura. Legim arí ma/
teix de Traja emperador/qui son fill volgue ociure
per tal com hauia mort vn infant qui guyaia vna
sembra orba/e ala fi cõ per cõtrast del poble no po/
gues fer que morís/ordena que guyas la sembra or
ba mendicant/arí com linfant mort la solia guyar.
Arí mateix reconipta Valerius maximus libro. vj.
capitulo. vj. e es ja allegat damunt daquell grã sen/
yor/lo fill dl qual hauia comes adulteri/p la ql cosa
segons la ley deuia perdre los vlls/e lo dit pare per
tal que la rigor dela ley fos seruada/ volgue que lo
fill perdes la hũ vll/e lo dit pare arí com era vna co
sa ablo fill quen perdes altre. e arí son satisfet ala ley
Item legim que Scipio marcus com hagues fe/
ta ley molt profitosa ala cosa publica/per tal que la
dita ley tostemps stigues ferma e duras demana de
gracia al senat de Roma que sa ley stigues fins que
ell fos tornat de alla honanaya. **E** com li fos atorç

gat etís dela ciutat / e iura que null tēps daquí auāt
ell noy tornaria / e ago per tal q̄ la dita ley null tēps
no fos reuocada. ¶ Item legim de aquell famos cō
seller roma appellat bruth / qui feu ab duys sos fills
ociure / e ago per tal com eren notables esuahidors
deles leys fetes en fauor dela cosa publica. De aque
sta materia trobareu coses fort altes en los libres dls
machabeus / e aquí trobareu lo zel de aquell honora
ble mathatias. libro primo capitulo secundo. ⁊ li
bro. ij. capitulo. iij. ⁊ capitulo. vj. daquell reuerent
eleazar. ⁊ capitulo septimo / d̄ aquells gloriosos set
freres / qui per zel deles leys diuinals prengueren
mort dient axí. Parati sumus magis mori quā pa
tiamur leges dei preuaricari. Lo es adir aparellats
som enans morir que no trencar les leys que nostre
senyor deu nos a donades. ¶ Generalment aquesta
costuma era antigamēt entre los romans en temps
que ells senyorejauen lo mon / que neguna persona
que hagues comes contra la ley / no podia scapar p
ninguna via del mon / e fos qualseuol / e donse vol.
¶ Per aquesta raho a significar recompta Egidius:
libro secundo que leys fetes per aquell famos cap d̄
leys appellat Solon / foren scrites en post de fust / e
alguns despuys ne foren scrites en launes de ferre /
Axí com encara appar en Roma / e tot ago sabien a
donar a entēdre / que la ley axí com a ferre deu esser
reputada fort / e immutable / e defesa fortment ab
força fins ala mort / e raho ho aporta que axí sia fet /
per quant la ley es mirall de veritat / e regla de justí
cia / qui son coses sobiranament forts / e qui tostēps

ala si vencen/e triunffen sobre tota cosa quils sia cō
traria. Arí com dir zoroabel segons que legim es/
dre tertio ⁊ quarto. Dehia sanct agosti epístola quín.
ta que aquella ciutat es de deu en la qual veritat re/
gna es regeix per la ley de caritat/e la manera es en
veritat ço es fermetat tanta que veritat ni caritat
noy poden james perir/Aus eternalment e sens fi
duren.

Capitol. xj. com los mals re gents destroeyen tota la cosa publica.

QAs en lo tēps p̄sent arí es cayguda to/
ta la cosa publica p los mals regimēts
dels prínceps/e dels regents que negu
na ley que facen no pot durar/ans decō
tinent la leren perir/per lur negligēcia
o la reuoquen per lur poca virtut/e inconstancia/e
sis te tendran la contra los menors/e no contra los
majors. E fan dela ley tela daranya que no pot rete
nir res que sia fort/mas rete mosquits e coses sens
força/ Uet que fa defalliment de consciencia/e poca
virtut/e fortaleza/e poca amor ala comunitat/e es/
fer afeminat/e sens negua bonesa/e esser moll e fret
e tebeu/en tota res de be. Per tal lauors quand los
simples veen q los regidors leren arí perir les leys
deuen los ho dir ab feruor/seruada reuerencia tots
temps/e loch e temps. E arí ho feu sant pau ab mol
ta feruor segons que legim. Actuū vicesimo tertio.

on legim que dix a aqueil president quil fehia agotar. Et tu sedens iudicas me secundū legem / et contra legem iubes me percuti. Et vol dir axi al dit president / ab quina cara pots mi fer agotar cōtra la ley tu qui seus en aqueixa cadira per mantenir la ley quasi que dīgues que gran confusio feya asi mateix que ell fos en cadira de dignitat per mantenir la ley e que ell fes contra la ley. Car la ley romana manava que nengu ciutada de Roma no fos agostat. Et lo dit president fehia agotar lo glorios sanct Pau qui era ciutada de Roma / per la qual cosa lo reprehia sanct pau rahonablement. Car lo president aquell fehia obra publicament no de regent / mas de mīnyo / e de hom ignorant com qui no sap la ley. Per que sapiēs que com la comunitat ve en aytals regidors / la donchs ella jau de tots punts a terra. Car lauors los regidors son axi com amīnyons sens enteniment / en mans dels quals es posat iuby a gran destructio dela comunitat / e a gran menyspreu d'justicia. Et axi cō diu filosofus. Sapiētie duodecimo Et per tal dix salamo ecclesiasticus decimo. Que terre cuius rex est puer. Lo es que malayta es la terra de la qual es rey hum mīnyo. Car lauors es senyal que nostre senyor Jesu crist vol aquella communitat de tots punts gitar a terra / e apportar la anores / puix que ell lexa lo regiment en ma de home sens enteniment / e sens consciencia. Axí com es lo mīnyo qui res de aço no ha. En aço specialment pots veure clarament que nostre senyor deu enten a disipar la comunitat aquella aquí dona aytals regidors / que

comi ells fagen aytants mals cō se volen/e aquis vo
len/e vltra aço l'exen perir les leys d' tots punts. eni
pero no es homi al mon/quí per neguna cosa coui/
nent remey hi pura dar/rabo es p que no si pot dar
consell. Car lauors lo regidor sera foll/e insensat/e
per cōseguent tot si pert ses paraules. Com diga lo
ecclesiastic. xxiij. Cum dormiente loquitur qui nar
rat stulto sapientiā. E vol dir que ab homi durment
parla/quí a homi foll diu paraules sauies/o sera afe
minat e moll/es regira per fembres/o per altres p/
fones semblants aells mateixs o pijors/e no hā ver
gonya ne execucio/ne virtut en sos afers/o curara
de coses inútils/e impertinents a sos afers o a son re
giment.e axi dels altres empatraments infuñts q̄
hi seran tants que de tots punts lo regent aquell do
lent sera inapte atot regiment/e per conseguent la/
uors la obliuio dela ley/ve e proceeix dela adolescē/
cia del regidor/de ques segueix finalment lo princi
pal ço es destructio dela cosa publica. E aço volgue
dir Job/quand dix caplo. xxiij. Propter peccata
populi regnauit ypocrita Eo es que per lo peccat del
poble permet deu regnar ypocrit/o hō ab tal defal/
liment que per son mal regiment tota la cosa publi
ca es perduda. Car axi com naffra de cap es mortal
atot lo cors/axi dolencia de regidor apporta ab si
mort de tota la comunitat. E per tal a ordenat san/
cta mare sglesia que tots los preueres enlo canon de
la missa preguen a nostre senyor deu/per los prin/
cipals regidors del mon/ço es pncipalmēt per lo pa
pa p lo bisbe/e per lo senyor Rey/per tal que la co/

munitat creſtiana no cayga p los lurs peccats/e es
pfitos e fort meritori cōiell/a cascu de pregar a no/
ſtre ſeyor deu/toſtempſ en ſpecial per la coſa publi
ca/e per lo príncep de aq̄lla/axi com per lo cap don
ba venir apres deu/bon ſtament ala coſa publica.
De aqueſta materia ſi a deu plaura dirē longament
dauall quand parlarem del regíment dels prínceps
Capitol. xij. qui enſenya lo terc fonamēt
dela coſa publica he es mantenir rigoro
ſament iuſticia.

Il·terc fonamēt principal dela coſa pu
blica ſies que ſia regída per dreta iuſti
cia. La raho p que lo profit/elo bon ſta
ment de tota la comunitat/requer que
ſia regída per iuſticia/ſies/car de iuſti
cia axi cō de vera virtut/hix tot lo ligament/e ſoſte
niment/e fortalesa dela coſa publica/axi cō veuras
ſi atens ço que diu **Tulli** libro primo de officis. cap.
vj. e diu. **Quod iuſticia eſt virtus q̄ comuni vtilita
ti ſeruata dat vnicuiq̄ quod ſuū eſt.** E vol dir q̄ iu
ſticia eſ virtut aytal que ſeruat primerament lo pro
fit dela coſa publica dona a cascu ço que ſeu es. Per
les quals paraules pots veure cō iuſticia principal
ment guarda al pfit dela comunitat/e puix entena
fer be a cascu en particular/car del profit comu ſe ſe
gueix pfit a cascu dela comunitat en quant ſon mē
bres dela coſa publica. E ſi tu vols veure per quina
manera iuſticia guarda lo pfit comu. aten cō ho de
clara ſant benet en hun ſermo del auent hon diu/ju

sticia per tal quant ensenya dar acascu ço del seu/e ço que li pertany p cõseguent ensenya de dar acascu ço del seu/e ço que li pertany/e semblãtmêt ensenya de dar acascu/ço es/als majors/honors/e reuerençia/e obediència/als equals amor/e ajuda en son cas/e suportacio/e paciència/als menors pietat/cõfessell/e endregament/segons possibilitat dela persona justa/les quals coses p tots seruades roman la cosa publica altamêt governada. E p tal debia aristotil: en lo quint libre/deles ethiques/q justicia es virtut ari marauellosa q les steles del cel no si deuen acomparar. Per raho de aqsta cosa los romãs li feren tẽple/e ydola/p donar li special honor/segons q diu sanct agosti en lo primer libre de doctrina crestiana cap.v.e per aqsta mateixa raho conclou sant agosti en lo segon libre dela ciutat d deu/en lo .xix. capitol e diu que sens iusticia la cosa publica no pot esser ja mes ben regida ne governada. Ans diu q dix belli⁹ q no ha res al mon q tant sia cõtrari al bon esser/de la cosa publica cõ es defalliment de justicia. Per q sanct agosti en lo quart libre dela ciutat de deu/ diu ari. Remota iusticia quid sunt regna nisi latrocinia E vol dir que si justicia defall en lo mon/no son altra cosa los regnes/e les senyories sino ladronicis e roberies. Per tal dix tullí libro primo caplo.vj. que tanta era la virtut de justicia que ella guarda cõtra tots los mals/e dona atots vida de tot be. Car temor de justicia fa segurs atots los treballants/en mar e en terra/ fa los solitaris star sens paor/als pobils/e ales viudes desemparedes dona ferma sperã

ga/los scelerats fa fugir e tots los mals faents spa/
uenta/tots los ben fabents alegra/hoc encara acō/
firmació de la fortalesa fa que no solament fortifica
la cosa publica. Ans encara p la gran valor/e noble
sa fa durar la cōpanyia dels ladres. Car si lur prin/
cep no serua justícia en distribuir les coses furtades
los altres lo leixen ol aucien. axí com de fet se veu
per clara e manifesta experiència. E per tal diu sanct
agosti en lo libre de la ciutat d' deu/ que la cosa publi
ca romana aytant stech ferma/ e hac lo regimēt del
mon general/ cō ama e serua justícia/ e quant ella pe
rí entre ells/ la comunitat vench a terra. E aquesta
matexa cosa publica proposa aquest doctor esser ne
cessaria a tota comunitat/ ço es de tots punts ser/
uar justícia sino volem tots venir finalment a no
res. Per raho de la qual cosa diu ques deu guardar
la comunitat de comanar justícia a persones qui no
la sapien tenir/ o nola volen fer/ Axí com son jóuēs
e homens coromputs per amor de pecunia/ o per/
sones negligents/ o pereoses en lurs fets/ o aquells
qui son massa amants si mateix/ o persones mol/
les qui no han nenguna virtut/ ni esforç/ ni neguna
força. E mes auant diu lo desus dit sanct doctor que
aquell qui per fauor/ o per odi/ o per complacencia
elegeix homēs nefaris inabils/ o ineptes a aytal of
fici tan alt/ aquell destroeix la cosa publica/ e comet
dauant nostre senyor deu gran peccat. Per la qual
cosa deu los porta finalment a gran mínua/ e gran
desonor/ en aquesta vida e en l'altra/ e souin loy por/
ta deu per ma de aquell mateix quel elegeix con/

tra sa conscienciã a tenir aytal offici. Car diu la ley diuinal de vteronomini. xxv. ca. Per que peccasti p eaqz torqueris. Lo es q̄ per allo seras punit per que as adeu offes e peccat. E per lo cõtrari sapies que a/ quells qui zelen per la justicia dela cosa publica/ e so firen tribulaciõ/ que deu en aquesta vida/ e en laltra los fa specials honors/ gracias e priuilegis. E p tal dit lo saluador. Mathei. v. cap. Beati qui persecu/ cionez patiũtur ppter iusticiã quoniã ipsozu est re/ gnum celozũ. E vol dir que benauyrats son aquells qui sofiren psecucions e tribulacions per mantenir justicia/ car p dret de aquells es lo regne de deu. Re compta valerius maxim⁹ libro. iiii. caplo primo/ q̄ tanta era la amor: quels antichs hauien ajusticia p sostenir la cosa publica q̄ lurs ppris aduersaris per sonals amauen quant los vehien iusts/ e quant ves/ bien q̄ ab justicia sostenien la comunitat/ Ari com en special recõpta aqui de hun hom notable que en ago specialment se deuen gloriejar los regidors dela cosa publica/ quand veen q̄ en tẽps de lur regiment la justicia aells acomanada sta en sa forza e virtut/ e lo cõtrari es aells gran cõfusio en la cara/ e gran des/ jectio de lurs coses/ e gran dolor alurs cars amichs e gran infamia de lur nom/ e gran dãpnacio de lur anima. Ari cõ hauem a declarar de ius quãd tracta/ rem/ com lo príncep deu esser just/ en lo proces da/ quest libre.

**Capitol. xiiij. qui posa lo quart fonamēt
dela cosa publica: e es fealtat.**

Lo quart fonament principal dela cosa publica si es fealtat suada entre los homens / raho es. car axi com pseuerar ab persones desleals tol lo cor / e la audacia de fer justicia / e coses ardues / e d'valor a aquell aqui pertany ferles. Axí quant lo regent stant en fealtat / e lealtat entre aqlls entre qui habita lauors lo cor li fortifica de fer virtuosamet e sens pahor tot ço quis pertany a son offici. Semblantmet si aquell qui parla en lo cõsell per ques regeix la cosa publica / veu q̄ aquí na de grans falsaris e baraters qui ab manyes e maneres lurs li emparrarã son bõ consell ho reuellarã / null tẽps aytal hom poria cõsellar entegrament ni perfeta. car pẽsara axi aquest es aytal / e axi per quem cal amí donar aqst bon cõsell pus que no sen seguira res de fet per aytal / e aytals qui falsament o emparraran. Ans sen seguira mal. car reuellaran aquells mateixs mon cõsell a aytals qui tostemps ne seran mos enemichs. ¶ Et cõ per temor de infealtat es bon cõsell perdut / lo qual en presencia de homens leals hiria auant / e aprofitara molt ala comunitat. ¶ Es axi que quãt hom ha pres en costuma de esser desleal / null temps o atart / sen volra castigar. Recõpta lo fabulari que lo leo tench consell ab tores les besties que batallasen cõtra los ocells quils fabien molt de mal els descobrien quãt anauen acagar / e direren algunes deles majors besties al leo. Senyor: hisqua la guineu del consell. car si nou fa reuclar nos a lo cõsell / dir lo leo que no fabia a fer / qu: axi mateix era interes dela guineu ço

c

queus fan los ocells/no res menys q̄ tots aquells
qui son en lo consell an jurat tenir lo secret/axi ma/
teix que en reuelar lo consell ha pena de tracio/per
que no appar que la guineu gosas ne volgues. reue/
lar lo consell puix tãts perills li van. Senyor digue
ren les dites besties tan letg vici ha/de esser falsa e
desleal/que si tots los perills del mon li eren dauant
non tem nengu. E posem quels temes puix que nos
altres tenim al cor que la guineu es entre nos/null
temps nos bastara lo cor/de donar vos bon cõsell/
tement nos desa deslealtat/e vici creent de continẽt
reuelara lo cõsell. Lauors totes les besties cridaren
alta veu que la guineu anas defora/e axi son fet. Sẽ
blantment es del hom desleal/car p̄ molt q̄ diga ne
que faça/nol acostes atu mateix p̄ res/car siu fas
lejament ti trobaras enganat. Per tal diu aq̄st aqui
mateix hom fals es mur fals axi q̄ cau tantost. cõ es
hun poch cõbatut. Mas leal hom es mur fort qui te
atot colp qui vinga contra la comunitat. E per tal
hauem/ecclesiasticos. vj. Amicus fidelis p̄tectio for
tis. E vol dir que amic feles es gran scut e defensio d̄
la cosa publica/e aquella ama. Rabo es/q̄ axi cõ ho
mens amants alurs p̄simes falsament/son destruc
cio dela cosa publica/en quãt falsia no es res de be/
Ans es cuberta de tots mals/e es cõ a vent q̄ no ha
negun fondament ferm ne stable. Axí p̄ lo contrari
fealtat es fonamẽt/e vigor/e fermetat/dela cosa pu
blica/e es scut cõtra les sagetes de engan q̄l hom in
fel tramet falsament contra son p̄sime. E posa Ba/
lensis en lo regimẽt que feu deles comunitats que

aq̄sta fealtat de q̄ parle ara/deu hauer sa rael princi-
palment en lo cor/axi q̄ lom t̄nga fermament en lo
cor que lo p̄sine li sia car/axicō a mēbre del seu cors
don es ell mateix altre mēbre. Deuse encara ensēyar
aq̄sta fealtat segons q̄ aquest diu/en paraula verda
dera/axi q̄ nenguno parle alaltre ab paraules do-
bles/ní simulades/ní falses/mas clarament. Diu
apres q̄ deu ensenyar en gests e ensenyals forās ma-
jorment en fer al altre bona obra. Car cō dix lo sal-
uador. Mathei. viij. les obres fan testimoni del hō/
mes q̄ nengunes altres coses. E p tal debia tullí pri-
mo libro de officis. ca. viij. Toti⁹ iniusticie nulla est
capitalior quā eoz/qui cū maxime fallunt id agūt
vt boni vide ant. E vol dir q̄ la cosa q̄ mes es cōtra-
ria a tota justícia/e bon stament dela cosa publica si
es cō los homens se demostren bons/e ensenyē que
van ab grā zel/e ab gran amor del be comu/empe-
ro no fan sino mal als altres. Aquests aytals son in-
fels/a tota veritat e justícia. Per tal diu Tullí aquí
mateix caplo. viij. q̄ fonament de justícia/e de pspe-
ritat de be comu es quant la hu va lealment al altre
E aci nota q̄ posa hostensoz en lo tractat de republi-
ca/e aq̄sta lealtat no poden hauer homēs lagoters/
ne ypocrits/rabo es/car aq̄sts son los majors mon-
goneguers/e falsaris qui sien en lo mō. Nola pot ha-
uer encara hō qui sia masa amat simatex en son ppi-
be/car aytals fariē tota legesa en tota manera sola-
mēt q̄ lur p̄sonal be e psperitat purē atenyen e hauer
Diu lo fabulari q̄ los peircadors q̄ peircanē volgue-
rē altravegada tomar la carcia en la mar/e no sabi

en aquís comanassen lo peix que hauien pres/e dir
la hu al altre comanemlo al gat q̄ es ací. Respos l'al-
tre no fagani/car lo gat es lamijner e ama massa lo
peix/e si loy comanani menjar losa/e no pora seruar
se anofaltres tant es veat de furtar lo peix en casa.
Semblāt es en lo nostre p̄p̄osit.car com lom qui es
veat/e antigat en tirar a son moli james no poria
seruar lealtat al altre. Deus saber q̄ querulus si posa
en hun tractat que feu del regiment dels homens/
que tres coses son en q̄ los homēs seruen fealtat fort
atart/quant los nes feta comanda. La primera es
honors. La segona diners. La terça fembres. E diu
aquest qui en aq̄stes tres coses es leal a son proïsme
en totes coses seria leal/e majorment quant hom la
serua en aq̄lla cosa daquestes tres damunt dites/en
la qual es inclināt de amar/car alguns homēs amē
mes honors q̄ fembres/e altres mes volen diners q̄
fembres ne honors/e altres mes amen fembres q̄
honors ni diners. Si donchs lom es leal al altre en
ço que mes ama/o en ço que mes es inclināt/ago es
senyal de gran nobleza/e de gran lealtat. Per q̄ con-
fella aquest doctor que negu nos fii en laltre en nen-
guna deles dites coses si veu quey haja perill seu. Si
donchs no conetia la persona aquiū comana/esser
sancta e aprouada/ela p̄sona qui aytals comādes
pren/guartse p̄ bona que sia q̄ noy caygua onoy do-
pel morro. Car aytant cō daytals coses hō se guar-
da mes/que no reba carech ne comanda/aytant ser-
ua si mateix per pus net d̄ins sa cōsciencia/e de fora
en sa fama. Auegades per massa acostar se a tals co

ses creix al hom la cobejança / e deu qui veul om pre
sumptuos de si mateix en quant vol regir la cosa aq̄
no es bastant l'exal caure lejament. ¶ Recôpta lo fa
bularí q̄ lo lop ach furtada vna oqua cuyta en ast en
casa de vn capella / e veu de l'uny bestiar / e volch hí
correr e no sabia aquis comanas la oqua sino al leo
qui ja era fart / e pensa q̄ perço cō era noble bestia / e
rey deles besties altres q̄ ab major cōfiança lay po
die comanar q̄ a altre . ¶ Finalmēt cō la y ach coma
nada e sen fonch anat al bestiar p̄ pēdre qualche bes
tia p̄ a son menjar / lo leo senti la oqua q̄ hauia bo
na odor / tocay ab la lengua / e veu q̄ hauia bona sa
bor / menjals tota / venint lo lop dix li / o senyor e p̄
que hauets menjada la mia oqua q̄ vous hauia aco
manada / e bon es la fe real vostra. Respos lo leo e
dix li / en lop no deu hom totes coses acomanar al
altre majorment aq̄lles que decōtinent quant hō les
veu mouen a hō lo cor acostarsi e a posehirles / vos
me comanas la oqua / e posas lam al costat / e yo sen
tí sa bona odor / e ab la lengua tastila / e viu q̄ hauia
fort bona sabor / e lauors non poguí retenir q̄ no y
feris ab les dents / e q̄ nolam menjas tota / p̄ queus
do de cōsell en lop q̄ no comanets anegu james res
car aquell aquí acomanarets pora esser tost mogut
acobejar / o adesijar sis vol per natura / o per vici.
Dixch vos seyor dix lo lop que digats si hauets ver
gonya cō manets feta tanta deslealtat Respos lo leo
q no neguna / car dix ell / peccat ha aytal natura en
persona viciosa q̄ tota vergonya li tol / e porets ho
dix ell conixer en ago / car sinen comanauets altra

semblāt me faria cātoñ. Es ja natura d' besties e ho
mēs generosos q̄ sius fan mal eis ne plats ols ne re
ptats / q̄ sen trufarā / o sils ne fers enfellonir que^o da
rā la mala vectura / e sim fare vo a vos si mes mē par
lats. lauors lo lop fugi e anañen diēt arí mes val q̄ la
oqua haja p̄duda q̄ si vltra aço p̄dia ara mi mateix.
Capitol. xiiij. qui posa diuersos exēples
de fealtat.

S dōchs tota comunitat es ben regida ser/
uada fealtat / quāt mes la deu seruar crestia
qui ha per manament de deu en cascun sta
ment posant q̄ no mēta a son p̄sme / ne di
ga / ni faça falsia. E p̄ aço en special appar q̄ no es al
mon nienguna secta arí apta acōseruar fealtat / ne a
ben regir comunitat cō la crestiana / ala qual tota si
mulacio / ficcio / desfealtat / e falsia es vedada p̄ jesu
crist. O deu e cō nos hā p̄yca des les obres dels s̄acts
pares passats a seruar fealtat al altre. Guarda qui
na fealtat serua joseph a son senyor q̄ may no volch
cōsentir ala dona sua q̄ fes pecat ab ella. Allegant li
la fealtat q̄ denia a son senyor. Pensa encara quina
fealtat serua dauid a saul quil p̄seguia ala mort / e ja
mes nolí volch fer mal. ja sia q̄ saul lo volgues la
uors ociure de fet / e deu posa diuerses vegades saul
en mās de dauid. Eleges quina fealtat mostra joab
a dauid que quant tingué Raba ciutat de israel a fet/
jada fins que la ciutat no poch pus / lauors feu ve/
nir lo rey / p̄ tal q̄ la victoria fos atribuïda a dauid e
no así mateix. E arí de molts valeres / e no solamēt

trobaras ago de molts entre los fecís hoc encara en
tre los ínfels. Eleges quanta fealtat havia ala cosa
publica. Marc^o regulus roma / q̄ stāt pres en africa
pēia e veu que roma era en mal stamēt sī la uors los
enemichs hí anasen q̄ la prēguerē / e p̄ tal sots scusa
de tractar pau ana en Roma sots aytals pactes q̄ si
ell no la tractaua axí q̄ roma fes go q̄ volien los afri
cans q̄ ell en fa se torna arebre penes e turmēts ay
tals q̄ tot fos speçejat peça apeça / e quant aq̄st fo en
roma aparella tota la ciutat / e la fortifica noblemēt
enguisa q̄ los romās ala fi aguessen la victoria. e ago
fet torna en africa / e mes se en mās de sos enemichs
axí cō havia p̄mes / la q̄l cosa feyta ueherē los afri
cans q̄ no havia subingada roma aells donarēli los
turmēts danunt dits los quals ell rebe molt volen
ter / e coratjosament p̄ seruar fe ala cosa publica de
roma / e per mantenir aq̄lla q̄ no caygues. E ago re
compta tullí libro. iij. de officis Ensenyaren nos en
cara los pasats seruar fe no solamēt als amichs ans
encara als enemichs / la qual cosa majorment per
tany acrestians qui han per manamēt del saluador
amar los enemichs. Recōpta la hystoria romana d̄
aqueil famos regido: de Roma appellat Fabrici / q̄
com ell fos en batalla contra los enemichs de roma
e lo príncep contrari hagues hum metge en qui ell se
fiava e qui desijaua que hagues grās honors e pen
sas aquelles acōseguir si son senyor posaua en mās
dels Romans per raho de ago lo dit metge secreta
ment sen ana a Fabrici dientli que ell li luraria son
sēyor ol mataria ab metzines si ell lon guardonaua
e iij

El auors Fabrici veu la gran deslealtat del metge
pres lo e trames lo a son seyor significant li lo crim q̄
fer volia contra ell. **E** lo princep aquell qui veu tãta
noblesa/respos tostempz hoy dir que negũ jorn no
passa en que fabrici no faga nouella lealtat ala cosa
publica. Per que yo vull mi mateix e nostra conte
sa posar en mans dela sua fealtat. Car les obres q̄
dela sua fealtat hitquen no porã ami noure ne a al
tre. **E** decontinent ana a ell hauent li gracias de sa
gran cortesia e noblesa e fina allí ab ell tota la conte
sa que era entre ells. Tanta honoz fabien los romã
s en temps de lur regiment general a fealtat que li edí
ficaren temple e ydola segõs que diu Lato. **E** d' aço
parla tullí libro. ij. de officis capitulo. xxiij. e als ca
uallers fabent alguna notable/ o famosa lealtat ala
cosa publica fabien reuerẽcia diuinal. **E** los falsaris
puniẽ d' pena capital fins ala q̄rta o q̄nta generacio

Capitol. xv. que los p̄nceps als pobles
se deuen seruar fealtat entre si mateixos
e en quines coses e dels mals consellers
dels princeps.

Fer tal que los subdits tinguessen mill
fealtat voliẽ que los princeps la seruas
sen als vasalls entro ala mort. **E** debiẽ
que axi es traydor princep a son vasall
cõ li trenca la fe. com lo vasall al senyor
e de major pena es digne en quant mes deu aparer
fealtat e tota virtut en lo princep que en lo vasall ne

la cosa publica null tēps no sera ben regida si lo pñ/ cep no serua fealtat a sos vasalls e subdits/ e raho es car en aquest cars aytal príncep pert tot lo corz dels subdits/ e per consegüent lauors la cosa publica va a terra/ puit que lo cap no es vnit ab los membres ari com lo corz del hom es mort si lo cap li es tolt e lo cap ari mateix es mort si es separat del corz. Es ver que los mals e folls prínceps per tal com negu nols vol dir son desplaer ni negun subdit no es bastant de reprar los de fe. Per tal per grās infealtats que facen nou tenen/ a infealtat ans venen a tãta de oradura que nos pensen que ells putē esser desleals a negu/ ari com si eren deus impecables per natura. e tot ari com si eren deus aris pensen que tot ço que fan los sia degut e ari van a perdicio. E han ne part lurs consellers quils donen a entendre aytals follies E per tal han ne lur paga finalment. Car deu gira los vents e lo corz dels prínceps cõtra ells e finalmēt fan los ociure e tolen los ari mateix tot quant han a justat apres ells en lurs seruey. ¶ **R**ecompta fortu/ natus que interrogat vn sauí theolech en que pñ/ cep era tengut al subdit per vigoz de sa lealtat. Res/ spos que en quatre coses principalment. La prime ra sies seruar los íntegramēt lurs pactes e leys. La segona es hauer amor e zel a lurs persones/ a exem/ ple del saluador q̄ dixi q̄ bon pastor posa la sua aní/ ma per les sues ouelles. Jobannis decimo. La ter/ ça acõseruar lurs coses e bens ari com les propries e guardar se de tírannejar. Car lo senyor no pot pen/ dre res del subdit contra caritat en neguna manera

axí cō ja es dit damunt lo Rey en Jacme de malloz/
ques per offensa sue veritatis armauit contra regez
tunicl zc. Lo rey enipere penja vn home en arago cō
tra fur e paga .l. liurs. La quarta manera o raho. car
es tengut de pugnar pells fins ala mort deffenent
los de tota altra maligna potestat. En altra mane/
ra no es ver pastor mas es mercenari/o lop/esuabi/
dor deles ouelles de deu/lo qual es condēnat a infi/
nits mals e turments axí cō legim sapientie. xij. pē/
sar deuen los princeps q̄ no ha deu fet lo poble per
aells ans ells son ordenats per deu a salut del poble
E per cōseguent deuē hauer grā pabor de deu q̄ ells
per poder vullen imperar/e senyorejar lo poble el
tracten axí com a cans/o a cosa de tots punts lur E
per tal aells se endrega la paraula que es ecclesiastes
xxij. Fide posside cū proximo in paupertate illius
z in tēpore tribulationis permane illi fidelis. E vol
dir aytant seruaras fe a ton vasall per be que sia sim
ple/o pobre/car pensaras q̄ es ton proisme/e p̄ aco
nol desempararas en tēps quel veus en necessiat/
ans li ajudaras axí com lo car pare ajuda a son fill.
Sapies per cert que princep que no serua fe a sos va/
salls q̄ per infealtat de vasalls ha a morir. Una dles
pus vergonyoses/e pilloses coles q̄ aparen en prin
cep es no seruar fe/ne veritat a aquells qui la pmet.
E sapies que axí poneix nostre senyor deu a aquells
qui per deffalliment de fe moren orreament. Per lo
cōtrari nota que segōs q̄ hauem prouerbioz. xx. Mi
sericordia e veritat guarden lo rey de caure. E fent
misericordia a sos subdits ferma son regne/e la ca/

d'ira per sí mateix e per los seus / de açó si á deu plau
parlarem pus largament dauall quāt tractarem de
pietat que deuen hauer los prínceps. per totes aque
stes coses appar com fealtat es sobiranament neces
saria al bon stament dela cosa publica specialment
aquella lealtat que es del príncep al poble. Car de a
quella qui es del poble al príncep non cal parlar cō
sia cosa natural atot poble amar carament son prin
cep / e senyor ne comunament nengun poble james
no vol mal a son príncep / e majorment quāt lo veu
noble bo / just / e amant sos vasalls. E vna deles ma
jors altercacions e vna deles majors afflictions e re
gíraments que ha lo poble sies mudar senyoria an
tiga que bona sia stada. Quant es dela lealtat que
es entre los homens dela comunitat / sapiens que a
quella es fort necessària e qui nos pot prear E segōs
que posa Ormestus. aquella requer que la hun tū
ga setret alaltre. car qui secret no te traydor es a aqll
quil loy comana. Si donchs lo secret no era contra
nostre senyor deu / o caritat. Requer encara la dita
lealtat quel hom vaja dret al altre en totes maneres
e sens tota ficció e quel support en ses passions. Si
donchs les maneres no eren importables / axí com
son passions de orats e de manifests ribalts sino erē
tan leges que sia al hom vergonya de hauer amich
aytan dolent en altra manera en cars quel hom se
puira comunament passar deu hom supportar per
conferuar la cosa publica majorment quant es leal
en tots sos fets. Car hauem ecclesiastes. viij. Amis

co fidelí nulla est cōparaciō quia amicus fidelis mē/
dicamentū vite. E vol dir q̄ negu no pot posar preu
ala leal amistat de son amich. Car lo amich es dit e
reputat e per la scriptura apellat medecina de vida/
en quant es al hom cōsolació en sos affanys e refris/
geri en sos treballs.

Capitol. xvj. qui posa que lo quint fona
ment dela cosa publica es que sia regida
per bons consellers.

O quint fonament dela cosa publica es
que sia regida per bons cōsells. Car diu
Salamo puerbioz. xxiiij. Quid salus
est nisi multa consilia. E vol dir q̄ la on
ha bons consells e molts q̄ aquí la cosa
publica sta en segur/e salua de molts mals. E aci en
ten que ja sia que molts bōs cōsells sien profitosos
ala cosa publica/empero aytals consells no hixē de
la comunitat dels homens/car comunament no es
bona per consellar en altes coses/e per tal la multi/
tud dels bons consells solament sta en pochi
mens rabo si es/car saúesa nos troba sino en pochi
segons que posa la sancta scriptura. Com donchs
bons consells solament hixquen de saúis homens/
per tal solament en pochi homens sta multitud de
bons consells/dela qual rabo se segueix que ha trac/
tar altes coses grās e perillofes noy deu esser apella
da multitud de gēts/mas solamēt se deuē tractar p

poques e per eletes persones. E atíu fan comunament totes les comunitats del mon que tot ço que pertany al regiment dela cosa pública se tracta p alguns pochos qui son reputats los pus sauis e los millors d'la comunitat. E que atí sia necessari appar ho encara per tant. car les comunitats ajustades son tantost aualotades e tost dispistes abregues entre sí mateixs en quant la hu cōtradiu al altre/e fan remoz tantost cō no han lur enteniment. E es perill q̄ lo poble nos auolotas cōtra aquells qui son príncipals cōtra los quals la comunitat e la multitud es comunament abans comoguda. Item los consells se han atenír souint en les comunitats notables/e atí es que la multitud del poble es comunamēt entres a lurs obres artificials necessaries/aells per sustentació de lur vida/e per satisfer ala cosa pública p les quals coses fa mester q̄ la multitud no leren aq̄stes obres p res/e per cōseguent leren lo consell a alguns pochos deputats a aq̄sta cosa/ja per aq̄o no enten aprejudicar ales festes en les quals per rahō de la reuerencia e manamēt diuinal coue que lo poble leix tota obra seruil e humanal/e per consequēt. val mes ala comunitat q̄ los consells se tinguén comunament per pochos homens/e ha aq̄o solamēt deputats. Item cōsell requir que sia secret. car ço q̄ molts saben no pot esser secret/per q̄ coue que lo consell stíga en pochos. Item cōsell es mester q̄ sia spatrat/car certa cosa es que abans es spatrat o conclos consell de pochos que cōsell de molts/ans es grā difficultat concordar neguna multitud cō cascu tīnga sa oppi

nio p que appar q̄ mes val que los cōsells sien ten/
guts p pochs que per molts. Itz q̄ si la comunitat
erra per mal consell mes val nagen la culpa alguns
pochs q̄ no que la haïen tots ne q̄ tota la comuni/
tat ne sia dífamada/ago empero no contrastant es
necessari q̄ alguns casos q̄ venen auègades que sié
fets cōsells generals no q̄ tota la multitud dl poble
hí sia mas los caps dels officis e dels maestres en
guisa q̄ tota la comunitat senta en la cosa aq̄lla que
fa per la dita generalitat e multitud ajustada.

Capitol xvij. qui posa alguns notables pertanyents als consellers de la cosa pu blica.

Obre aq̄sta materia dels cōsellers e de la co
sa publica deus notar alguns notables/q̄
posa Eutropius en lo tractat q̄ feu de la co/
sa publica. Lo primer sié q̄ los cōsellers a
la comunitat son stats apellats p diuersos noms se
gōs diuerses pprietats de lur offici. Car los romā
apellauen tot lo cōsell de roma Senat ço es cōgrega
ció sensada e ab seny. Car aquí es sobiranament ne/
cessari seny/e sauieta. los ytalians los apellē priors
car son primers e los pus honorables homens de la
comunitat e p tal los deu esser feta major reuerēcia
q̄ atots los altres/e ago p honor de la comunitat de
la qual ells son cap e cor/ durant lur regiment. los
catalans los appellen cōsellers. car principalment a
ells coue cōseillar la cosa publica. los valencians los

appellen jurats. Car en lo començamēt de lur offici
ells fan jurament special de cōsellar/e de mantenir
la cosa publica segons lur poder. E axi mateix veu/
ras que en cascuna regio han nom special significāt
alguna dignitat o propietat specialmēt pertanyēt
alur offici. Lo segon vocable es aquest que los con/
sellers en la cosa publica fan mes e lur obra es ma/
jor que de tots los altres. aço posa expressament tul
li de senectute caplo. x. e prouas per tant. car los cō
sellers son en la cosa publica/axi cō lo patro es en la
nau qui jatsia stiga seent major obra fa governant
la cōpanya dela nau que no fan los altres per gran
treball que soffiren. Axí com no cōtrafant que mes
treball corporalment passa en sos mēbres hun lau/
rador que hun príncep bo. Empero sens cōparacio
es major e millor la obra del príncep ben regēt que
no es la obra del pages laurant/o cauant la terra.
E aq̄sta dignitat e altesa de obra fan los prínceps di/
gnes de special honor e reuerencia. Interrogat pro/
faycus poeta quals eren les coses de major digni/
tat en lo mō. Respos que entre los ocells era la agui
la major. Entre les feres lo leo. E entre les besties
brutes lo bou. Entre los reptans lo basalis. E entre
los animals lom. Entre les pedres lo caruoncle. En
tre les fruytes la figua. E entre los peixos la balena
E entre les colors lo vert. E entre los metalls l'aur.
E entre les herbes lo romero. E entre les liquors lo
vi. E entre los elements lo foch. E entre tots los
ciutadans los Consellers/e lo jutge. Lo terc no
table es que per a be aconsellar e consultar la cosa

publica comunament los consellers deuen esser antichs e no jouës raho si es. Car hauem Job. xij. In antiquis est sapientia. E vol dir que en los antichs es la sauiesa. experiència o ensenya q̄ los jouens no saben tant de be cō los antichs. E per tal dir aristotil en la sua Topica. Nec iuuenes nec mulieres eligimus iudices quia nō constat esse prudētes. E vol dir q̄ per tal comunament no fem los jouens ne les fembres prínceps/ ne duchs/ ne jutges. car sabem q̄ comunamēt no han negun regíment q̄ sien prudēts ne ab neguna sauiesa/ ans com diu aristotil en la sua ethica/ los jouens tot quāt fan fan ab ardoz e ab feruo. E arí mateix les fembres tot quāt fan fan apassionades e no ab raho ne ab seny per les quals coses no son aptes aconsell ni a regíment. Item encara/ car certa cosa es que lo cōsell es mester q̄ deualle dret arí de pura raho/ e sauia que no puixa esser repres p̄ neguna vera sentēcia Ara es certa cosa q̄ la persona apassionada e qui no es sauia no pot sauiamēt consellar sobre nenguna materia. Car la passio li torba lo jubi de sa raho. Com donchs los jouens e les fembres siē fort apassionats arí cō nos ensenya experiēcia appar lo principal p̄posit qui es que los consellers deuen esser antichs. E p̄ tal quand Roboam fill de Salamo no tENCH aq̄sta doctrina e seguí cōsell de jouës e lexa aquell dels probomens antichs ell perde deu parts e niija del seu regne. Arí cō legim en lo terclibre dels reys en lo. xij. capitol. E jatsia q̄ auegades alguns jouës o fembres donen bons cōsells. arí cō legim de daniel e de judith en lurs llibres. En

pero aytal cosa nos deu traure a consequencia. Car
aytal príuilegi nos esten comunament als altres.
A confirmació de aquesta doctrina recompta vale/
rius maximus libro sexto capítulo secundo que vn
hom menaçaua vn altre qui era vell/e dixli auí lera
star que sapiés q̄yo he armes e molts coltells contra
tu. Respos lo vell e tu sapiés que yo he molts anys
quasi que volgues dir que no hauia pabor de ses ar
mes. car ell era antich e sabria scapar aelles p̄ sa pru
dencia. E per tal hauem ecclesiastes viiij. Melior est
sapiencia q̄ arma bellica. E vol dir que mes val sa/
uiesa que armes. Car la sauiesa sobra a armes e ato/
ta força. E pots aço veure a vll si atens ales grās be
sties. car totes les maten besties poques ab stucia/
car la mustela mata al basalis/la vncia que es bestia
pocha mata al leo e vn petit aucel ab ses ales tallats
mata lo cotodriu. E dauid fadri pastor aucis sens
armes a golias poderos e famos gigant. E ari dal/
tres infinits exemples quen poriem dar que veuras
que prudencia es sobre tota força. Si vols saber que
es consell ne cō se deu dar/e ari deies altres coses p̄/
tanyents a consell veges ho deuall en lo proces de a/
queit libre en la materia dels consells e dels consel/
lants. car aquis tracta largament quins consellers
deuē hauer los prínceps e quins cōsells los deuē dar

Capitol. xviiij. qui proua ab diuerses ra
hōs que tot hom deu ab grā cor e esforç
ajudar ala cosa publica.

f

¶ Per donchs per ço que dit es q̄ cinch
son los fonaments principals dela co/
sa publica ço es asaber cōcordia obser/
uacio de lurs leys/justicia/sealtat/sa/
uiesade consell p̄ ques regeixquen. ¶ Ap
par com cascuna de aq̄stes coses son virtuts altes e
marauelloses segueix se donchs q̄ la cosa publica go
uernada p̄ aquestes cinch vies es situada en aq̄its
cinch fonaments e es cosa en si ferma e stable e tota
diuinal e figura dela cosa publica final ço es dela sa
grada ciutat de paradís q̄ es la principal cosa publi
ca cō sia la ciutat nostra final e gloriosa per raho de
aço posarē antigament los sants els philosophs que
tots deuïen ajudar ab sobiran esforç ala cosa publi
ca p̄ la sua gran dignitat q̄ ha en si. car es segons q̄
posa Aristotil lo be aytant cō es pus comu e aytant
cō se sten ames aytant es pus diuinal e pus semblāt
a aquell deu de tota creatura qui escāpa les sues ex
cellencies e valors incessantment tostēps sobre tota
creatura. Per que p̄ tal quels homens vegem quant
be es ajudar ala cosa publica. posa lucius moralis fi
losofus les següents rahons/ puant lo present p̄po
sit/ço es que homi deu ab grā cor ajudar ala cosa pu
blica. ja sia que jaixi mateix les aporta per entendre
los homens a ajudar li segons lur poder. ¶ La pri
mera si es aquesta. car lom posat en bon stament la
cosa publica ordena los homens a viure en caritat/
e en concordia segons que proua lo primer fonamēt
daniunt allegat dela cosa publica/lo qual fonamēt
es concordia deles gents segons que ja daniunt es

dit. **E** aço es un dels majors bens que tots los homiens deuen desijar com aço sia fonament de cristiànisme e obseruanga dela ley de deu e via al seu regne segons quel apostol sanct pau posa en diuersos lochs deles seues epístoles. De aq̄sta raho se segueix la segona ço es quel hom ajudant per santa intenció ala cosa publica mereix molt e aprofita a sa aia notablement e la sua vida es fort lucratiua de gr̄as guardos. en vers nostre senyor deu. Per aquestes dues rahons apar. **L**a terca ço es que ajudar ala cosa publica es destruir lo contrari de concordia ço es guerres e destrucció de gentes/ e es destruir tots aquells mals que de guerres se segueixen qui son sens fi.

¶ Don ve la quarta/ ço es que pots veure que fer aytal obra es posar pau en les communitats/ e es ocire tota discordia/ e rancor e males volentats/ e es fundar e fermar la comunitat q̄ sia ferma contra tot aduersari/ e enemich seu. **¶** De ques segueix la quinta que es la cosa publica/ es mort dels homeus scelerats/ e mals e per consegüent es exaltació dels bons. **E** aço loana en special per lo dit seu terç fonament qui es justícia per la qual li pertany fer tals coses. **¶** La sexta es que servir ala cosa publica/ es exercitar se en diuerses virtuts/ e en bones obres fort virtuosas/ la qual cosa deu hom fort sobiranament desijar en aquesta present vida. **¶** La septima/ si es car servir ala cosa publica es servir así mateix en persona/ e a ses coses propries. Car si la cosa publica es posada en bon estament/ segueix se que quascun home qui es membre de aquella ne a la part sua/ e

majornment àquell qui es executadoz de tant sanc ta
obra. ¶ Per aquesta raho pots veure quant erren a
quells qui com fan algunes notables almoynes per
la comunitat / o per si mateix es que molt mes do
nen ales persones en singular que no fan als colle
gis e ales comunitats e couents pobres dels religio
fos e de aquells que son dats a deu. Car aytal distri
bucio es fort bestial e indiscreta e onerosa. E aquell
qui la fa en quant defrauda e sostrau als collegis e
comunitats ço que es lur eu dona a aquell quies
persona singular. Per que si vols que deu te endreg
en tots tos affers ves justamēt e sies leal ala cosa pu
blica / e ales comunitats en la manera que t'consell e
deu fer ta gran misericordia. E si a algun frare me
nor o preycador vols dar o assignar alguna almoyn
na fes que lo collegi del seu stament naja mes qua
tre o cinch vegades. car axi se ha a mātenir la comu
nitat e fer lo contrari es cōtra tota bona ordinacio e
destroir lurs coses publiques / la qual cosa es grā pe
cat. E obseruar aci que quant aytals distribucions
generals se fan que no encarrechs la tua anima do
nant ço que es assignat als pobres e partint ho per
cōpares e per comares per tal que lo crit dela sanc
dels pobres no puge a deu contra tu e que per ço deu
not dissipe e no destroer ca a tu e a tota la tua casa.
¶ La. viij. car si algu vol guāyar molt nom e fama
no ha cosa al mon / ab que abans o puira attenyer
com si fa grans obres per la cosa publica: On ja sia
que fer res de be per esguart de fama / o de hauer grā
nom entre les gents q̄ sia vaintat e gran follia. En

pero en aço appar quant es cosa virtuosa treballar per la cosa pública. Car aytal treball no solament farriffa al spiritual/ans encara al tēporal/ne es ver q̄ en tot cars sia vanitat e peccat voler gran nom e fama. Car axí com en lo .xiiij. libre appar a aquells qui son dats ala cosa pública en exemple deuē guardar lur fama e ab bona cōsciencia los pot plaure q̄ la hagen e aço per los altres a edificar a entendre los aferbe per bon exemple las podē procurar e perduda la poden cobrar axí com la santa sgleſia ho ha altamēt ordenat ¶ La .viiiij. es car si algu vol dar desimater gran exemple nol pot dar millor que ajudant ala cosa pública. Per raho d'aço molts sants son volguts morir/axí mateix molts infels segons que legim de alguns en lo dit dels romans e dels troyans e deles altres aprouades histories/e pots ne veure queu cō en lo capítol pus prop seguent. ¶ La .x. raho es fundada en los grans fets que los gentils faheren antigament per la cosa pública axí com lo següent e pus prop capítol o declara.

Capítol .xix. qui posa la .x. raho a aquell mater preposit prenēt motiu deles grās obres dels passats.

Es grans obres que los gentils feren p la cosa pública confonen molts los cristians aquells dels quals/diu sant pau Que sua sunt querunt non que iesu cristi. Lo es que diu que alguns son qui en totes coses cerquen lur profit psonal no aq̄ll qui es

f iij

de jesucrist goes aqll qui es dela cosa publica lo qual
profit diu que es obra de jesucrist/en quant aquesta
aytal santa obra es mantenir comunitat que es fun
dada en la caritat que lo saluador mana hauer a tot
crestia ari com appar Jobannis decimo quinto ca
pitulo. E aquest dit motiu fon dat sobre les grans o
bres dels gētils es grā motiu qui es la. r. raho molt
mouent nos a pugnar per la cosa publica. Per ra
ho de ago posa sanct Gregori exponēt la paraula de
ysayes que diu. Erubescit secundo ait mare quia in.
Ait gregorius/vita fidelium confundit̄ euz moribus
infidelium comparatur. E vol dir sanct gregori/que
la vida dels fells crestians es molt confusa dauāt no
stre senyor deu quant es comparada ala vida dels
infels raho es/car los infels per conseruacio e per ex
alçament dela cosa publica fahien obres que hū cre
stia ara no les gosaria nomenar ne rahonar. Car a
quells qui la dita causa fahien no temien perdre bēs
temporals ne exilij/ne persecucions ne perdua de p
sones cares ne encara morir. Ho res menys per in
stituhir o instruhir la cosa publica a viure virtuosa
ment viuien ari altament e virtuosa q̄ apparie mes
angels que homens en algunes obres lurs. Car en
tota specia de virtut se exercitauen aytant com po
dien e aytant com mes permetia lur stament posat
sots infeeltat. E ago en special o declara aquell Po
licratus dient sentencialmēt ari. Quis themistoclis
diligenciaz/franconis grauitatem/continencia socratis/
pudicia Scipionis/Lathonis scilicium/Sa

bricij fidē / Tirici pietatē / Trajani zelum julij pro/
bitatē / non cū admiracione venerē. Et vol dir que
qual es aquell que nos marauell e qui en la marauella
no honra les obres virtuosas q̄ los grans homēs gē
tils han fetes p̄ ajudar e per saluar la cosa publica. e
dona exemple de diuersos axi cō de Franco la sauie
sa del qual era bastant e bastaua a gouernar lo mon
Et de socrates filosof q̄ ab t̄ta puritat visque que
tots los jouens redubia quasi a castedat. Et de scipio
qui per guanyar africa o spanya ala cosa publica
de roma no volch cōsentir a fer mal a vna bella e no
ble dōzella sposada q̄ li fon offerta en la preso de car
tayna / ans mana q̄ fos retuda a son spos / p̄ la qual
cosa lespos li feu donar tota aquella terra. Et de ca/
tho qui per son callar daua exēple a tot hom de no
parlar sino per salut dela cosa publica / o per p̄sonal
necessitat. Et de fabrici d̄la fealtat del qual ja damunt
hauē parlat en lo .xiiij. capitol. Et de titus fill de ves/
pesia qui era appellat diuinal tant era piados e ma
gnífich entant que com hun jorn no hagues res dat
dix que aquell jorn hauia perdut. Et de traja empera
dor qui per zel dela cosa publica no volch perdonar
a son fill / ans lo puní segons la rigor dela ley axi cō
damunt es dit. Et de julij cesar qui pugnans per la
cosa publica null temps no dix a sos cauallers auāt
mas tostemps dix seguits me. Car tostemps auaua
primer quels altres. Daltres n̄ ha molts qui ferē co
ses molt asenyalades a exemple nostre axi com lo ca
pitol seguent primer o posa. Item recompta lo glo
rios sant agostí. libro decimo octauo de ciuitate dei
f iij

capítlo. xviiij. de Codrus rey de athenes q̄ cō los de athenes deguessen haucr batalla ab aquells de polopenia & los de polopenia haguessen hauda resposta de lurs deus que aquells venciē lo duch dels quals morria. & com codrus saber aq̄o tātost en abít simulat de pobre passa als enemichs e aquí ell puoca los enemichs a brega contra simateix / per tal quel mataffen e que morís. Diu tullí libro primo de officis / que lo gran philosof Plato dona dos manaments per regiment dela cosa pública. Lo primer que tot hom oblidas son propri profit p̄ ajudar ala comunitat. Lo segon que negu no aprofitas ala cosa pública axí en vna part que nogues en altra / mas que aprofitas entregamēt sens nocument e sens peresa de profitar atota en quant en ell fos. Sanct agosti libro q̄nto de ciuitate dei capítulo decimo quarto recita les paraules de catho que dix axí / la cosa pública romana primeramēt fō fort petita e ala feta crexer no multitud darmes. Car sens cōparacio ne hauien mes los aduersaris / mas vnitat d̄ coratges hauien mes prear son propri profit e a perseguir la utilitat dela cosa pública ab hum cor e ab ardoz de pensa continuament. & diu aquí sanct agosti capítulo decimo octauo que los consellers de roma pobres erē e lur pobresa reputauen a gran gloria pus la sofferiē per amor dela cosa pública don hauem exemple de aquell marauellos conseller appellat Lucius valerius qui quant morí del poble li acaptaren la sepultura. Car noy bastaua q̄o del seu. & semblant diu vegercius de re militari de consilio regulo qui com a in

finides riqueses fos posat administrar. Empero sa
muller esos fills portaua canalcant en hun aie. E a/
quí mateix diu sanct agosti de Quintisio que com
fos posat en lo Senat e hagues quatre jous de bous
sens pus ab les quals ell araua e trames contra los
enemichs e hagues dells gloriosa victoria Empero
en aquell stament mateix de laurador volch morir
per tal que no diguessen que era enriquit dels bens
dela comunitat. Recompta encara sanct agosti de
vn altre qui dues vegades era stat conseller de roma
lo qual com fos atrobat que hauia deu peces dar/
gent gitaren lo ab vergonya dela conselleria. Recõ
pta vegeci de re militari libro quarto que com vn
missatger dels cossaris trametes a Fabrici vn gran
pes daur. Fabrici nol volch pendre dient que cil no
desijaua hauer aur ni riquesa. Mas desijaua ab po/
breza senyorejar aquells qui possehien aure riquesa.
Diu valerius maximus libro sexto que los antichs
no volien pendre dignitats ne officis si donchs per
les dites dignitats e officis no podien profitar ala
cosa publica. E dona exemple de Cornelio scipione
que com lo volguerẽ trametre per gouernar spanya
Respos que noy hiria / car no era hom que fos ba/
stant saber aprofitar ala cosa publica. per aytal via
semblantment del altre Scipio que com hagues fe/
tes marauelles en fets darmes en orient e fos ja pp
de roma es lauas la cara en lo riu appareh li que ha
uia corns a tan grans com vn ceruo. E apellats los
judiciaris demana quin senyal era aquell / e ells res/
poungueren li que seria elegit empador tantost com

fos dins la ciutat. **E** lauors ell jura per los deus que null temps no entraria en la ciutat. Car ell crehia q̄ si l'imperi vengues en ses mans que aço fora grā prejudici a la cosa pública cō ell sabes que ell no era bastant a tan gran regimēt. Recōpta elinandus hystorich de ellio que com de Senador fos fet emperador lo senat lo prega q̄son fill hagues nom de emperador ço es cesar. **E** diu que lo pare respos q̄ no plagues a deu. car bastar li deuia al fill que sens treball seu fos dit fill del emperador / nom dir ell de emperador ne honor de senyoria no deu esser donada si no aquíu ha affanyat per los merits. **E** per tal sens merits regna aqueil qui naix rey sino fa obres de rey ne lo pare no honra lo fill quāt lo exalga sens merits ans lauors lo offega e li tol lo seny. Reconipta valerius martinus libro quinto. e sanct agosti libro quinto de ciuitate dei capitulo decimo octauo de Bruto conseller de roma qui debia que qui per amor de fills defamaua la cosa pública / la cosa pública lo puniria per los fills mateirs / per tal aucis los seus ell publicament quant percebe que hauien comes contra la cosa pública. **E** diu aquí sanct agosti que **T**oquat condanna son fill a mort / per tant com hauia posada a perill la cosa pública batallant contra voluntat del princep dela caualleria jatsia que lo dit fill seu hagues venguts los enemichs. **E** valerius ubi supra reconipta de Menelio qui publicament condēna son fill qui hauia consentit que los companyons se fossen pleuits daigunes pecunies dela cosa pública per la qual damnació lo fill enuergonyt se mata.

Diu tullí libro terció de officijs / que si lo fill sap lo
pare venir contra la cosa publica ell loy deu dir pri/
merament per la reuerencia paternal / e sino sen vol
corregir deu ho denunciar ala cort. car mes val que
lo pare seu muyra que no si peria la cosa publica. e
lo pare viuia. E diu que si dos sanis stauē en la mar
sobre vna post en perill de lurs vides / e la hu perce/
bia que laltre fos mes profitos per al regiment y cō/
sell dela cosa publica que aquell qui es menys profi/
tos deu dar loch al millor si aquí ab duy nos poden
saluar. E aço per tal que per aquell friga la cosa pu/
blica mills governada. Diu valerius maximus lí/
bro sexto que tota amístat tota parētela e fauor tot
hoy erancoz cessaua quant se hauia a tractar res de/
la cosa publica. E diu que com de dos consellers fos
contesa en lo Senat de Roma / qual seria trames a
regir la prouincia de spanya. Interrogat Sipiús
Milianus principal en lo consell que sen faria. Res/
pos ne la hu ne laltre noy vaja. E assigna hi les se/
guents rahōs. ¶ La primera car la hu de aquells
era molt auar e laltre prodich e per cōseguent cascu
dells era dispost a gastar egualment la cosa publica
e no anillozarla. ¶ La segōa car cascu hi volia esser
trames / e per conseguent cascu nes indigne. Car ho
nor no deu esser donada sino aquí li fuig / e aquí sen
sent indigne. ¶ La terça es com cascu sia viciós de
perillos vici arí com dit es negu no coneix que per
son propri vici sia enemich dela cosa publica / e per
tal lur regiment es molt mes perillos. ¶ La quar/
ta / car si aquests postats ara en regiment de aquí

auant cascu procurara multitud de amichs qui'l p/ moguen a honor e a regiment. E lauors la cosa publica no posara regidors per zel de son bon frament mas per fauor de lo ordenada e axi hiratora per cõpares e coniares. E per conseguent si nols hi posats de aci pendran exemple los altres de no procurar se aytais honors. ¶ La quinta car per aquesta cõtesa present la hum de aqueits ha enueja al altre e fara cascu son poder de derrocar al altre. Dõchs no donets a negu dells honor qui laltre confona ne que sia raxho al promogut de aterar laltre. Car pinoçio no deu esser donada per aterrar a negu. per aquestes rahõs aparech ala multitud que aquest era sans consell/ e axi satisfieren ala comunitat lexant aquells doze e posant ni altre.

Capitol. xx. qui aporta moltes notables obres dels antichs qui ferẽ per amor de la cosa publica.

Alerius marinus lo gran hystorial/ e poeta en lo segon libre en lo terç capitol recompta de aquell noble roma appellat Lamillus. E diu que aquest suplica als deus de roma que si hauia negu dls deus aqui desplagues la prosperitat dela cosa publica de roma ne qui pugnas contra ella que aquell q sen venjas en persona propria dl dit Lamillus e no en la cosa publica de roma. E diu q lauors soptosament mori e fon feta venjaga dela cosa publica en la psona d' aquell com ell ho hauia demanat als deus.

Guarda diu Valerius ací quanta amor hauía aquest
Camillus ala cosa pública cō ab tanta instancia im
petras fa mort dels deus / p tal q̄ ells no noguessen a
la cosa pública. Aquest mateix Valeri libro. vj. capi
tulo. vj. Recompta de hun notable baro que cō vna
garça li figures sobre lo cap fonch jutjat per los judi
ciarís que si lo dit baro aucia la dita garça que la co
sa pública hauía a pujar en gran stament. Empero
que lo dit baro vendria a gran miseria. Mas si ell vo
lia conseruar la garça que seria lo contrari. car la co
sa pública vendria a menys e ell pujaria en grā esta
ment & diu que lauors lo dit baro pres la garça e ab
les dents aucia la dauant lo dit Senat de roma. Itē
fant agosti en lo. v. libre dela ciutat d̄ deu en lo. xvij
capitol parlant dels antichs que quāt haviē fet per
la cosa pública. Recompta de hun gran e famos ca
ualler de Roma lo qual hauía nom Marcus curius
se gita en vna gran gola que la terra hauía feta sop
tosament. & aço per tal / car los deus haviē dit que
fino si gitaua lo millor caualler de Roma tota la co
sa pública periria e decontinēt lo caualler si gita e d̄
present la dita gola huberta se tanca. Item posa exē
ple daquell noble príncep roma appellat Tarquin⁹
quí aucis son fill per tal cō hauía pugnat contra son
manament e del maestre dela caualleria contra los
enemichs. & jatsia lo fill hagues fet marauelles en lo
camp empero per dar exemple als altres que no pre
sumissen de combatre per aytal manera per lo pe
rill que sen podia seguir ala cosa pública. volch que
son fill sens misericordia morís. Per raho de aço

fonch fetà ley imperial que tot caualler qui pugnas
contra voluntat del maestre d'la caualleria que sens
miserícordia morís jatsia q̄ lo dit pugnant vences.
Item recôpta Ornestus de aq̄ll gran maestre dela
sua ciutat que no volía ajustar pecunia ni riqueses/
mas bastaua lí ajustarles ala cosa publica. p̄ la qual
debia deu homi menysprear tots perills/totes perso
nes cares/totes riqueses/tots treballs/hoc encara
la mort. ¶ Legim de scipio africa que jatsia hagues
presa aquella tan riqua ciutat de Cartayna en afrí
ca/empero ja per aq̄o no sen riquí e debia que basta
ua lí a sa complida riquesa que ell obtengues victo
ria de aquells qui puguauen contra la cosa publica
de Roma. Posá Seneca epístola. xviiij. que qui no
sap viure als altres no sap viure así mateix. E p̄ tal
deu cascu stimar q̄ tot q̄o que ha principalmēt sia de
la cosa publica/o comunitat e ha seruey de aquella.
Car de totes cōpanyies ne seruirs/ne amístats noy
ha pus virtuosa ne pus profítofa que aquella que es
per la comunitat. E la majoz crueltat que al mō sia
es noure ala comunitat. Diu valerius maximus lí
bro ij. caplo primo que los antichs no plorauen los
fills quant morien per la cosa publica. Car reputa
uen los morts ala millor mort que podiē morir. En
special diu valerius en fi del cínque libre q̄ cō Beno
fron fabes solemne sacrifici e lí fos denunciat q̄ son
fill lo primogenit fos mort en la batalla ja p̄ aq̄o no
volch lezar lo sacrifici/dient que pus tan noblemēt
era mort que per la cosa publica era mort que no de
uia per aq̄o lezar lo sacrifici/ans lo denia crexer e cō

tínnuar / e fer als deus gracies. Sāct Jeroním en vna
sua epístola recōpta que digueren a vna fembra que
son fill era mort en vna batalla. E respos axí si la co
sa publica roman en bon stamēt nol planch. car tāt
es lo plaer q̄ he del bon stamēt dela comunitat que
míl fills daría a mort mil vegades lo jorn p̄ la cosa
publica anillozar e a sostenir. Car axí cō cascun mē
bre del cors es ordenat a seruir lo cors en cascuna
part es p̄ seruir lo tot aq̄ll de qui es part dela comu
nitat / aq̄sta cosa en special li deu seruir que li fagan
molts fills qui tostēps la sustinguen e li ajuden fins
ala mort. Legim de Josefo jubeu e gran yistorial q̄
quant veu la cosa publica de judea aterrada de tots
punts apres la p̄secució de Cespesia plorava e li do
lia p̄ tal cō era scapat desijant q̄ fos mort ab los al
tres jubeus q̄ moriren aquí mateix. E ago p̄ tal q̄ no
vehes la destrucció de son poble. Ago mateix plora
ua Beremies en tēps q̄ nabugodonosor destroi lo tē
ple de deu e tota judea. Car debía segons q̄ legim.
Trenoz primo caplo. quim dara aygua al meu cap
e als meus vlls font de lagremes en guisa q̄ nit e dia
no cessas de plorar aq̄lls qui son morts del meu po
ble e ploras encara la destrucció dela mia gent. De
totes aq̄stes coses damūt dites trau sant agosti no
table doctrina a p̄posit p̄ lo poble crestia en lo .v. li
bre dela ciutat d̄ deu cap. xvij. diu axí. veges ací cre
stia e atē cō los gētils han p̄ amor dela cosa publica
menyspreades riqueses e sostenguts treballs infi
nits joyosament apres han presa mort en lurs per
sones e lurs cars parents e acostats auozrits e per

seguits si coneguesen que no amasen ne anasen dret al be comu. Empero diu ell aquests no confessauen altra vida ne hauien plena conerenga de deu axí cō tu. Quant donchs nies deuries tu auorrir tota cosa temporal quit emparas de voler lo be dela comunítat e quant deuries cercar e procurar aquest aytal be que est obligat p ta ley en has special merit envers deu e crexes en vera virtut en speres hauer paradís e cert noy ha cōparació. E per tal nos amonestat sant Joban aquesta cosa dient prima iohānis. iij. caplo. Sicut xp̄us posuit animaz pro nobis sic nos debemus animā pro fratribus ponere. E vol dir que axí com jesucrist ha posada la sua anima p nos axí nos deuen posar nostres animes p nostres frares e per la cosa publica.

Capitol. xxj. com los inutilis deuen esser gitats ey deuen esser sostenguts los pobres mendicāts qui son vers indigents

Alicema en lo .x. libre dela sua filosofia ensenya de ordenar la cosa publica. E diu que deu esser tota partida en tres parts principals/ço es en regidors en artificials/o menestrals e en juristes. E jatfia que salua reuerencia sua aquesta ordinacio no sia bastāt segons la altesa cristiana axí com hauē a veure dauall en lo proces de aq̄st libre. Empero auicema posa en aquesta manera alguns p̄nts fort necessaris a bon regiment dela comunítat. Lo p̄mier es que negu no sia soffert en la comunítat que sia

ínutil / car axí cō lo mēbre inútil en lo cors es mort e nou als ví? / axí aytal hom q̄ no es bo ares deu esser gitat del cors ciuil e dela comunitat axí cō a inútil / qui a res no es bo e menja e quāt en sí es encareix p̄ sa presència lo be qui pertany / a aquells qui son proficuos ala cosa publica. **E** diu aquí Auicenna que axí com tots los mēbres deuē al cors ajudar axí cascun hom dela comunitat deu esser profitos a aq̄lla per tal que la comunitat stiga pus ordenadament e pus segura stant m̄lls seruada e per tots zelada. **S**i dius que farem dels pobres contrets e inútils e malsalts tostemps te dich que los pobres que son vers pobres deuen romandre aquí sens neguna molestia que nols deu esser fet. **E** aço per tal cō per deus son lexats e posats en cascuna comunitat / p̄ tal que los ríchs e aquells qui han a dar hajē loch de fer almoynes e de rēbre lurs peccats. **E** per tal hauem ecclesiasticí. xiiij. redempció viri pprie diuicie. **E** vol dir que les riqueses son dades al hom en special per rembre e per satisfere ne adeu donāt les als pobres axí cō deu ho ha manat. **E** per tal debia lo saluador luce. xj. capitulo. dats almoyna. car aquella mūda a vosaltres de peccat axí cō la ygua apaga lo foch / axí la almoyna mortifica e apaga lo peccat. Per raho de aço lo saluador cōsella als ríchs homēs. luce cap. xvj. **F**ets vos amichs dels pobres en aquesta vida donāt los les vostres riqueses / per tal queus pcuren que quāt fiats morts fiats rebuts en lo regne de deu vos seruelqua. **L**egim danielis. iij. q̄ quāt nabuchadonosor sabe que nostre sēyor deu li deuia toldre lo regne

hac cōsell ab daniel propheta que faria que pogues
scapar ala ira de deu. **E** daniel dix li Rey reem tots
tos peccats ab almoynes / pensar podē los ríchs ho
mens que si saluar se volen que quencom han a fer
algun notable per amor de nostre senyor deu. **P**us
donchs diēn que no poden fer penitencia ne afflic
ció ne grans oracions resta que hana retornar e a re
correr ala almoyna. **E** per tal debia labat ysach que
quant lom ha feta almoyna ques deu agenollar e
dir axí a deu. **O** senyor moltes gracies te faq que
mas dat loch e occasio de saluar la nra anima. **E**
posem que nols dons res de fet dich te si nō has / els
has compassio e pietat e has proposit ferm de dar
los sin haviēs que no perts lo merit / ans guanyes
ta corona dauant deu / vet quant be te fa nostre sen
yor deu posant los pobres en la comunitat. **¶** **P**o
sa encara nostre senyor deu los pobres en la comu
nitat / per tal que aquells quils veben facen gracies
a ell e quel glorifiquen quels ha guardats de fretura
e de aquella miseria. les gents encara que veben les
miserias dels pobres saben mills guanyar e conser
uar go del lur / e exercitar se de seruir la comunitat en
lurs officis. per tal que no vinguē a aquella misē
ria. **N**ota aci empero que los rectors dela comuni
tat deuen hauer aci vll hubert que no lexen mēdicar
ne hauer hom indigent sino aquells de qui saben q̄
son vers pobres de fet e han manifesta necessitat. **E**
per tal aytrals mēdicants deuen portar qualque se
nyal públich axicō segell de plom penjant al coll ab
senyal dela comunitat / o qualque altre senyal en q̄

siem coneguts. E aço dich per tant com algunes ve/
gades hi ha alguns ribalts scelerats qui son sans e
forts/e no volen treballar e fingen se contrets e po/
bres e ab nafres fetes e procurades ab diuerfes her/
bes e medecines e donéa entēdre que no poden tre
ballare enganen axí les gents e per aquesta via tolē
e soltrahen les almoynes a aquells qui defet son po
bres. E pus entre simateirs de aço que han ajustat
tenen ne golateries e taffureries/e ribalderies entre
simateirs en les tauernes e hon se volen e juren pij/
or de deu que altres. E aní daltres qui fan ajust en
dānacio de lurs animes. Aquests aytals que no so/
lament son inútils ans son encara notoriament dā
nososala cosa pública du hom squinar ab menages
o ab penes axí com a diables. Car aní qui sots aq/
sta specia de mēdicar furten e son grans ladres e fan
molt de mal.

Capitol xxij. enlo qual largamēt
se tracta com cascu en la comuni
tat deu esser ocupat gran o poch
dret o contret: hom ho fembra.

Arraho de aço nos ensenyaren los an/
tichs que en negua comunitat negu no
fos ocios. Car los cauallers deuen en/
tēdre a certs dies a exercicis d'armes/e
cots dies ne deuē disputar être si mateix
e generalmet noy deuē bauer nengu q noy sia entes

gij

en qualque obra o ocupació/los ríchs homens ciu/
tadans arí mateix deuen entēdre a estudiar e a legir
en lurs cases/notables libres que sien de regimēt de
la comunitat e de lur vida o de qualque cosa pfito/
sa/e deuen aprendre de saviesa en guisa que pūren
ben governar e consellar la cosa publica quāt los se/
ra acomanat a dar sans consells quāt sera temps e
loch/es sapien ben regir e generalment aquests e a/
quells e tots qui nou han per lur offici deuē fort squi
uar places lochs e tota congregació a ells inútil e
quils pūra torbar lur studi ne dar occasio de molt
parlar e d'conuoure discordies. Car diu Aristotil iij
vij.phísicoz. Que la aia nostra se fa savia seent lom
e studiant. Les dones arí mateix que son honrades
e riques tostēps deuen esser ocupades en obrar de
seda o en filar/o en qualque bō exercici Per lo qual
ajudē ala comunitat e alurs cases es guarden d'ocio
sitat. Car la ociositat es mare de tot peccat segōs q̄
diu sant jeronim. Arí mater se deuē fer les dōzelles
¶ Testament clerical deu entēdre en temps q̄ es fo/
ra del offici diuinal/en oració o en studi dela sancta
scriptura/arí cō dauall hauem ha ensenyar en lo. xj.
libre. E pus que aquests aytrals son ocupats gran
dānatge/e vergonya seria als simples e als menors
q̄ nō fossen ocupats qui hā a viure de lurs treballs
ne daquesta non cal parlar. car p força se han a occu
par si volen viure solament dels majors es la diffi/
cultat ques vulien ocupar e fer ço que dit es. ¶ Ho
ta aci que negu dela comunitat no deu esser permes
star ocios p res. car ociositat fa lom inútil e no sola

ment inútil ans encara lo fa daninos ala cosa pu/
blica. En quant dela ociositat hiren paraules. e de
aquelles paraules ha ni de falses e metíderes e puo
cants los altres a diuersos mals. auegades ne hixē
paraules q̄ meten en discórdia la comunitat. E aq̄o
es gran perill d̄ destruir la cosa publica. Hom ocios
no aprofita a si ne ala comunitat e lera perdre sa be
retat e despen lo seu eres no aprofita ne guanya per
si ne per sos infants ni per altre/hom ocios tostēps
penfa mal tostēps diu mal tostēps fa mal e pro
uoca los altres a mal. E per tal los bons regidors d̄
la cosa publica deuen fort repēdre e punir aq̄st vici si
volē q̄ la cosa publica dure molt e stiga en pau ne de
uen p̄donar a nengu q̄ nol forçē de exercitar en qual
que honest treball. Si dōchs la p̄sona no es arí ma/
lalta que no pura en res entendre. Encara deuen in
formar la p̄sona malalta de pregar deu en son lit q̄
li don paciēcia e fortaleza e q̄ d̄ins en son lit pens
en sos peccats e demā a deu misericórdia e saluació
e pense aquí es obligat p̄ tal queu satisfaga e deu lo
hoja abans d̄ sos prechs e de sos justs deligs/los al
tres sis vol siē orps e sens punys o sens peus o lebro
sos o en quina q̄ manera sien affollats tots deuen
entendre en qualque ocupació. Car los cechs poden
entendre a obres de mans arí cō a tocar cāpanes o
amenar manres als ferrers o en qualque altre exercí
ci honest los spunyats poden servir de anar e poden
esser correus e portar carech al coll o calcigar curam
o semblants coses. Aq̄lls qui sons sens peus poden
ensenyar a infants o a scriure o a reuendre ala plaga

per les reuenedores. los lebrofos poden fer ço q̄los
altres fan la on stan jactia q̄ no degen molt partici/
par ab negu car lur malaltia es cōtagiosa e prense d̄
hun en altre. **E** generalment hajes q̄ hō ocios en lo
mon no deu esser sostēgut ne en regne/ne en ciutat
ne en vīla/ne en casa. car p̄ tot met fōch p̄ les quals
cofes deu esser esquiuaat ari cō aq̄ll qui es gran ene/
mich dela cosa publica. **E** si los pereosos p̄soneren
de reganyar/o de mal respōdre quāt son represos de
lur ociositat dien q̄ nauets vos a fer e noni donats
vos amenjar. tantost los deu esser iplicat q̄ cō cascu
sia mēbre dela cosa publica deu zelar lo interes d̄la
comūitat. Ara es certa cosa q̄ hō ocios e la ociositat
es grā interes e gran dānatge dela comunitat p̄ les
rahons allegades e vltra p̄ tant cō p̄ lur mal exēple
enduere los altres a fer semblāt/la qual cosa es fort
pillofa ala comunitat. Per raho de aço dona cōsell
als reys/ **B**albus filosof en occident diēt q̄ d̄ tots
los ociosos de son regne e senyoria faessen vna ciu/
tat. e lauors quant tots morissen de fam o de set o de
fret p̄ força fariē queucō. en po tostēps hi romādrā
tanta de miseria p̄ lo dit vici regnant entre ells q̄ ju
stament poria esser apellada aq̄lla ciutat la comuni
tat dels dolents. Aq̄sta ajuda general dona forma
lo rey de ninīue q̄ apres q̄ li stech denūciat p̄ **J**onas
ppheta segons q̄ lo dit ppheta recompta en la pro/
phecia que la ciutat sen denia entrar en abis tatoft
volch q̄ tota la comunitat se ajudas fins als ifants
petits e ales besties. **E** ar volgue q̄ tot hō se donasa
oracio cōtīna e a dejuni e a fort penitencia comen/
/

gant así mateix d'la qual cosa deuē tostēps pēdre exē
ple de fer semblant cō ve loch e tēps q̄ tots podē a/
judar ala cosa publica en lo tēporal / o en lo spīritual
e la manera despecial ajuda en lespīritual. D'osa a/
queil grā fauī **L**arus en la sua política dient q̄ quāt
hō veu la comunitat en algun pill lauors tot hom se
deu girar a deu lexant tota offensa e tot peccat / e cla
mar a deu merce publicament o secreta demanant
ajuda molt pus carament q̄ per la ppria psona. **E**
aytals oracions hou nostre senyor deu. car son fetes
ab major caritat / lauors los ecclesiastichs en special
se deuē girar a deu e puocar hi lo poble. los anti chs
deuen pensar e los jouens posar totes dissolucions e
les dones deuen posar lurs ornamentals e los infants
deu hō informar de cridar ajuda a deu e misericordia
e tots ensemps deuen se lauors cōuertir a oracions
a dejunis e almoynes e a altres bones obres p tal q̄
deu los ajud en aquell perill.

Ca. xxiij. cō deuē esser vedades arts e of ficis dānificāts la cosa publica o coūitat

L segon punt principal q̄ ensenya aquí
mateix / auicenna es que a bon stament
d'la cosa publica deuē los regidors squi
uar tots officis corruptius e prouocāts
a mal. Així com son jugadors publichs
e quīn fan offici e luytadors e alcauots. **E** per aque
sta mateixa raho deuen fort squiuar totes doctrines
peccadores e prohibides. així com es nigromancia
e círomācia / e semblāts aximatex totes arts praues

g iij

axí com es art de saber furtar o enganar o tregítar. E per tal deuen molt squiuar alquemistes qui comunament son orats e enganadors e gastadors del seu e d'altri e null tēps no venen a fi de ço q volen e veuen se fondre e pdr̄e. E son axí encarnats en aq̄lla pestilencia que james no sen volen lunyar. E per tal quant en lo temps present de molts homens de que mal cuydaria hō se donen a aq̄sta follia E sapiēs p cert que ja sia q̄ alquemiste sia possible. empero deu p conseruació dela cosa publica del mon no la reue/la sino a fort pochse atart. e aquells qui no entenen en riqueses nūn aprofiten molt james a negu. Mas solament na be deu qui tan poderos se mostra en lo obrar e en lo amagar. Lōtra aq̄sts te done ayral document que nols cregues de res que t pmeten net diguen. Car si ells sabien ço que dien q̄ saben mes ho amarien obrar p simateix que p a tu. E siu sabiē no gastarien lo seu/ ne birien per lo mon axí dolēts. aq̄sta mala art porta molts a tan leig cars quis fan nīgromantichs e seruidors del diable. E veges marauella q̄ may nostre senyor deu no permies q̄ lo diable pogues reuelar aquesta art ne pmes q̄ lo diable pogues dar ne enrequir a negu. e pots ho veure per experiencia. car negun nīgromantich may per nīgromancia no fon rich hom/ ne ajusta res que profit līfes ans ala fi pert simateix e tot quant ha tots per la major part seguexen la via del major nīgromantich qui may fos quis apella zoroastres del qual legim q̄ tot sol se ris quāt nasque contra la costuma dels altres homens. E cō deu lo bagues fet gran príncep e

senyor se donas a aq̄sta mala art de n̄gromācia. e p̄ tal fo desbostat per hum rey de ninie e mori a mala mort. Aricō hauē a ensenyar en lo buyten libre parlant q̄ fon cam fill de noe. p̄ que cōsellarē los antichs q̄ per tal q̄ no v̄ngues a aq̄sta tanleja art q̄ nengu no sentrametes p̄regonament de astrologia ne d'alquimia. Car aq̄stes dues sciēcies son grā disposicio a caure en aq̄sta mala art de n̄gromancia. cascuna arimateix de ses males especies deu hō esquiuar aricō a vies de mort. car totes son especies de adeuinar la qual cosa se ptany a deu. e p̄ tal diu ysayes ca. xvj. **P**riora ⁊ nouissima annūciate mibi ⁊ dicam qz diu estis vos. e vol dir aricō digats nos les coses esdeuenidores p̄meres e darreres e lauors dire q̄ vosaltres sou d̄us en aricō q̄ diga q̄ de adeuinar ne p̄nosticar ne jutjar ans d̄ tēps d̄les coses cōtingēts e esdeuenidores ne de dir decert aricō sera o aricō no sera aytal mateiria solament se pertany a deu. E p̄ tal aq̄ll tol a deu les sues regalies quant es en si/e comet crim de lesa majestat en lo p̄ncep general q̄ es tot poderos deu. qui per aytals arts deffeneix deles coses cōtingents e esdeuenidores e amagades. E p̄ ço veuras p̄ experiencia q̄ aytals homens venen a mala fi. E jatsia q̄ als altres se facen adeuinadors. empo asi mateix no saben adeuinar la mala fi a q̄ venen. yo viu vna vegada dels grās n̄gromātichs del mon. empo no sabe asimateix preuere son mal. car negas en la mar en la plaja d̄ barcelona. Totes aq̄stes males arts aricō alquimia n̄gromācia/e ses especies de continent fan los homēs grā mōgonaguers q̄ james no diē de

res veritat e fan los fers en tant q̄ fan pabor als al/
tres els fan pobres e menichs en tāt q̄ soptosament
degasten humi mō. E fan los encara orats e enrajats
car a vll veben cō son enganats e p̄duts e decebuts.
E james no sen saben luyar / o nou volē fer p̄ la grā
dolētia. Not dona vejares q̄ sia grā ceguedat e ora/
dura q̄ lom entenga en ajustar riquesa ab tota sa for
ga e poder q̄ sen vaja a aq̄lles coses q̄ los pus sauis e
los pus forts homiens del mō empobreixen els fan
p̄dre cors e anima. E veben q̄ aq̄o es cosa manifesta
q̄ negu q̄ vse aytals arts no es bon homi ni ric̄ homi
ans es ple de tots mals vicis e encara segueixen ay/
tals arts fins ala mort. Per q̄ ensenyen que son toz
nats de tots punts orats / p̄ raho de aq̄sta cosa los
regents dela cosapublica deuē esquinar aq̄stes arts
pestilents e p̄seguir e foragitar de lurs comunitats
tots aq̄lls quin vsen p̄ poch quē sien tocats. E deu
los hi moure en special zel dela reuerencia diuinal.
car cō dit es aq̄sts notablement p̄sumeren cometre
crim en la diuinal majestat / e son ja en la via de co/
metre / dela qual cosa se segueix souint la diuinal ira
cōtra la comunitat. Car legim iosue. v. q̄ cō los fills
de israel fossen venguts p̄ aq̄lls de amorreus. Josue
ploraua dauant lo tabernacle de deu demanant per
q̄ eren venguts. E respos nostre senyor deu axi / entre
vosaltres es aq̄ll qui de fet cōtra ve mi p̄ tal tostēps
ferets venguts de aquí auāt fins q̄ aquell qui aq̄o ha
fet sia mort. E diu q̄ lauors auciren achor qui fet ho
hauia / e nostre senyor son placat sobre la sua ira. Si
dōchs p̄ tal quāt achor qui hauia preses algunes jo

yes dela ciutat de jerico cōtra lo manament de deu/
la comunitat judayca fon atí damnificada e en ver
gonyida e vèguda e p deu desempurada. Quāt mes
es deu puocat a ira cōtra aq̄lla comunitat qui soste
scientment aq̄ll qui viu ab t̄ata irreuerēcia e qui li fa
t̄ata desonor q̄ cometen manifesta ydolatria en ter/
ra de crestians. Pertal cōsella aq̄ll marcidus theolo
gus q̄ aytals homens sien p̄seguits e foragitats del
mon axí cō acapitals aduersaris dela cosa pública.

La. xxiiij. cō dela comunitat deuē esser
gitats los homēs qui fan maleficus e to
ta alcauoteria e tota ocaſio de borderia.

Lo terç pūt principal que ensenya aquí ma
teix auicenna si es que los rectorz dela cosa
pública deuen esquiuar fort totes aquelles
persones qui retraben los homens a matri
moni per vies il·lícites e carnals. Car cō los matri
monis sien radical fonament dela cosa pública e to
ta natura humana haja a conseruar degudament e
justa p via de matrimoni segueix se que aq̄lls son no
tables enemichs de natura humana e deles comuni
tats/e per consequent qui empatxen matrimonis a
fer e fets aperseguir. axí com son aquells qui vſen de
maleficus e liguen los homens eles dones que nos
puga seguir generació entre ells axí com deu ho ha
ordenat la pena de aquests deu esser tan gran q̄ tot
lo mon ne prenga exēple. car aq̄sts primeramet co/
meten crimi supsticios cōtra deu recorrent al diable

lo qual crím es specia de ydolatria. No resmenys en
cara q̄ per lo malefici de aq̄sts es emparada genera
ció humanal / e nes feta injusticia e furtiua transpor
tació de heretats e de patrimonis o son deffets vers
matrimonis e moltes cases ne son desertes e molta
psona de be per tostéps desolada e quasi portada a
desperació / la qual cosa souint aporta a grā dānat
ge la cosa pública / e gran alteració e mutació e mol
tes questions qui sen segueren e auegades aporten
grās discordies e dānatges ala cosa pública. Per
zel encara dels matrimonis e en lur fauor deuē esser
gitats deles comunitats aq̄lls qui pcuren diuorcis
e separacions de marit e de muller axi com son alca
uots o alcauotes qui pcuren adulteris per los quals
son violats los matrimonis e los homens molt dā
nificats en quāt alguns ne leren lur mullers e van
ales estranyes / e p consequent es interes d legitima
generació de infans legitims. E si les dones fan los
dits adulteris ja es pijor. Car lauors aquells qui
cuyden heretar lurs fills heretaran los stranys e a
quells qui res nols atanyen. ¶ Per les quals coses
se segueixen infinits carrechs de consciencia ala fem
bra quiu sap que james no pot restitubir la heretat
a aquell aquí deuia peruenir de dret / o si es sabut
veus ques segueix diuorci del matrimoni / e per con
sequent la cosa pública es dānificada en aquesta
part per fretura de generació qui aquí no es perti
nent. ¶ Altre en cars que sen faça separació. No res
mēys q̄ la fembra es en pill d mort e vitupa tot son
linatge e tota sa posteritat dō venen souint bregues

e discordies de ques guasta la comunitat en tot o en partida. No relimenys encara per los adulteris es la cosa publica molt dānificada per los infants que naren borts los quals son inaptes a actes legitims ecclesiastichs e seglars e tostēps comunament hā alguns vicijs molt prejudicants la cosa publica, axí com son ergull e pōpositat / e entrecuydamēt qui tostēps comunamēt regnen en borts e desuergonyment. car cuyden mes valer que los altres / e no volen conixer lur natural deffalliment. ¶ Lo segon vicijs que son grans monçoneguers comunament e specialment en materia en ques puixen jactar e loar ¶ Lo terç q̄ son fort luxuriosos retrahē ala rabel dō bixē. car axí com pluxuria orrea e criminosa son cōcebuts axí lur praua natençalos inclina a aquella materia legesa. ¶ De aquests tres vicijs en special diu lo v̄sificado: los seguēts v̄sos. Prodigia natura spurrijs dedit hec tria iura. vt sint pomposi mendaces ⁊ luxuriosi. ¶ Lo quart vici lur es que son homēs extremals. car ho son pauruchs o desesperats. ¶ Lo primer vici posa papa Bonifaci en lo decret en la cinquana e setena distincio hon scriuunt al rey d'anglaterra manali que fes ajustar sa gent per via d' matrimonie que nos ajustassen axí com a besties e assignali aytal rabo entre les altres. car per borderia la gent nes pauruca en pert lo cor e no es disposta a defendre la terra. ¶ Laltre vici es q̄ son desesperats apar ho comunament entre aq̄sts grans homens qui hā borts o bastarts els comanen los fets darmes los quals sils vencen fan obres desesperades e orades e

truanes. per tal es prouerbí que en tot linatge deu/ria hauer vn bort. car aquell faria totes les venjan/ces quels altres no volen fer per lur honoz e prou. Mas aquells dien que nols sta mal rez que facē. car natura los hí inclina mes que los altres a tot mal. E per tal veuras comunament que aquests aytals borts tots finalment moren lejament e orreament non veuras james hun quasi p̄sperat. han vn altre vici que es que son axí com la mula que en tota ma/nera se han a mostrar reuersos e reganyats e dolēts. E per tal diu lo prouerbí bort e mula tot jorn ne fa vna. E aço cōferma la scriptura. Sapientie. iiii. on diu axí. Spuria vitulajū non dabunt radices altas nec stabile firmamētū collocabūt. Et si in ramis tē/porē germinauerint. Infirmīter posita a vento cō/ mouebūtur ⁊ animietate vētoꝝ erradicabūtur. Lō frūgentē enī ramī inconsumatī ⁊ fructus illorum Inutiles ⁊ acerbi ad māducandū ⁊ ad nichilū aptī Ex iniquis enī omēs filij qui nascuntē testes sunt nequitie aduersus parentes in interrogatione sua. E vol dir axí q̄ nats de boꝝderia no seran rabigats p̄regon ne faran bons arbres ço es q̄ nos fan comu/ nament bons homens ne ab cōstancia ne ab ferme/ tat e si per algun tēps fan obres de bons homēs em pero la praua natura los tira tantost a vsar de sos mals vicis ne lurs obres no venē finalmēt ap̄fuccio ne son plaēts quasi a negu. Car axí es q̄ de mala ra/ hel tart neix bon fruyt. Axí mateix ells fan testimo ni souint ala dolentia daq̄lls hon biren quant hom atcē e interroga e examina ells e lurs paules e obres

Es ver que totes aq̄stes coses se deuen entendre da
quells borts qui semblen a aq̄lls don deualen en
lurs crims e peccats. E axí posa distincióne. lviij.
q̄ ante Car cō posa lo capitol de sus aq̄ mateix molt
solēnes papēs son stats borts e molts solēnes ho
mens ni ha q̄ son borts axí cō dirē de jus en lo p̄ces
daquest libre quant parlarem dels adulterats. E m̄/
pero aci parlarē no de ço q̄ tart se deue/ mas de ço q̄
es comunamēt e que soum̄ uehem a vll çoes q̄ borts
son gent viciosa los vicis d̄ls quals podē molt nou
re ala cosa pública.

Capitol lxxv. com los borts son comuna
ment mals e molt atard ni ha que bons
sien.

DEr totes les coses damūt dites no vull dir
generalmēt q̄ tots los borts siē dolēts. car
certa cosa es q̄ ni ha alguns hauts e ni ha e
ni haura q̄ son stats homēs excellents qui
fabiē vergonya als ledesmes. E lo decret distincióe
lvj. posa molts notables homēs q̄ forē borts axí cō
hiepte/ fares/ zarā/ bog/ e daltres molts Axí mateix
es certa cosa segōs les histories atigues q̄ aq̄ll reuerēt
empador Eraclí q̄ feu tant p̄ la fe crestiana e tāt hon
ra la creu de jesucrist son bort e fill de dona monja.
Axí mateix Guilelm bastart pare e rabel dels Reys
presents danglaterra fo bort de frança e duch de nor
mandia. E lo Rey Henrich de castella son bort qui
es stat en nostres dies hom famos/ e de gran ca/
ualleria. Axí mateix molts daltres excellents

homens son stats borts. Semblantment. Vebē que en frāça los borts que ells apellen bastarts son grās homens en fet d'armes e fort famosos/ e sens dupre molt valent e noble hom ha per lo mon qui es bort de fet e no so cuyda. car no fa mester al bon regimēt del mon/ ne la bonesa de deu no permet que tots a/ quells qui son borts ho sapien ne sia cosa manifesta ne publica als altres/ per tal que lur stament e bonesa de costumes no sia menyspreada per la borderia. per que les coses dites en lo precedent capitol se deuen entendre parlant comunamēt e no generalmēt tostemps ne sens neguna excepcio. E aço que he dit aci per tal que cascu ien quart de adulteris e de fornicacions don venē aytals generacions comunamēt males e molt p̄judicāts la cosa publica p̄ lurs mals vicis e per los mals altres damunt allegats quis se/ gueiren de aytals males obres/ e daquells maluats qui les procuren axi com dit es dels vicis altres e de les penes dels infants borts parlarē pus largamēt si a deus plau en lo terç libre en lo tractat de luxuria en lo .xj. capitol en la materia de borderia.

Capitol. xxvj. qui posa algūes malicies molt prejudicants als matrimonis: e a la cosa publica.

Atra manera de gents hi ha qui confo nen tota la puritat del matrimoni qui deuen esser extirpats terriblement dela cosa publica axi com son aquells qui ab manyes fan violēcia e oppressio ales do

nes maridades e de aquests ni ha en moltes mane/
res. Primeramēt ni ha qui aytal opressio fan ama/
gadamēt ab metzines ab les quals les farā axi ençē
dre a requerir si mateix cō vna bestia desuergonyida
requer altra. E contra aquests hi ha fort grās penes
assignades per les leys imperials. ¶ Segonamēt ni
ha altres quiu fan ab violēcia amagada. Car ama/
gar fan en qualque loch hon la dona deja venir e aq̄
secretament inuadir lan/e cōtra aquests hi ha grās
penes assignades p les leys imperials. ¶ De^o saber
que hun studiant en leyda volch assajar semblāt fet
a vna dona ela dita dona hac ne sentimēt e gitas en
hun gran e pudēt fangar e exin tota cuberta del pus
pudent fanch del mon e romas axi sullada q̄ grans
tres dits ne tenia de gros lo fanch enla cara e de cap
apeus. E com lo dit studiant vīngues denits a hora
sabuda e volgues inuadir la dōa ala foscha e la vol
gues besar e abraçar ell se frega ab ella en tant q̄ cap
apeus romas sullat la pus lejamēt del mon/lestu/
diant quis pergebe axi pudent e sullat pensas q̄ qual
que diable li fos aparegut. E dix ala dona axi de a/
quest folag no men cal fer gracies puix tant be ro/
manch sullat. Dix la dona que contra respos. p ma
se narlot massa nauets haut gran mercat/mas sius
hi tornau altra vegada portar vos nan specejat.
Item dien que a vna altra hun studiant li vench p
semblant manera e volch la besar e ella bada la bo/
ca e mordel tan poderosament al labi iusa que cuy/
da loy arrancar/e lestudiāt ab gran affany icapali e
dix li madona e vos sens coure volets menjar carn

b

crua. e ella respos senyer arís deu donar qui per for
ga vol dona besar. **E** dien q̄ ell lauors crida dient/o
deu hon es cortesia. Respos ella arí/foll es qui spe/
ra cortesia fabent vilania. ¶ **T**ercament ni ha dal/
tres qui les dones maridades inclinē a mal a fer ab
menages. car menagen les q̄ si nou fan que les diffa/
maran. **E** aq̄sta manera es fort perillosa. car cō cal/
cu ama molt la fama fort hí ha pochs homens e po
ques dones q̄ abans no perdesen la fama fariē hū
gran desastre. **E**n tēps del rey en Pere darago hun
hom de gran stament somogue vna notable dona
de barcelona en fer mal/e ella dix ho a son marit e lo
marit al rey. e lo rey dix li fets que vostra muller sen
gesca que consenta a aquest q̄ la comou e faça quey
vinga d̄ nits e quāt ell sera en casa vostra exits vos
armat ab bona cōpanyia e specejats lo tot e apres
posats lo en vna post ala plaça major appellada d̄l
born e posats li al front aytal cedula aq̄st hom iau
ací specejat. car lo rey ho ha manat. **E** com lo fet v̄ē
gues p̄ só pūt arí cō dit es e lom fos aq̄lla hora dins
la casa aquella e les portes fossen tancades lo marit
is que ab la cōpanyia armat e fes appares quel vol/
gues auçure e com aquell altre suplicas que no mo/
ris p̄ amor de deu/ lo marit dela dona dix li arí nay
tal vous perdo de present ala mort per amor de deu
e del senyor rey. **E** tenits vos per dit q̄ si james vos
me comouets ma muller amal que vous toldre la p̄
sona. Aquest aytal promes que nunca hauria pus
cura d̄lla. car massa li hauia cuydat costar e arin feu
d̄ fet. **N**o cōtrastant que aq̄ll grā poeta Quidi hauia

molt seruída la comunitat de Roma/empero p ta
com haviá feta per als jouens romás la art d'amaí
dones/per la qual molta dona era tost enlaçada a
fer mal/per tal lo excellaren en per tostemps/e perço
negun homi sauí no deu creure soptosament quant
hom li diu mal de sa muller ol ne met en sospita. car
siu fa souint dona tribulació así mater e asa casa s'es
rabo. **E** deuench se en aquest regne que hun hō ana
molt detras a vna bona dona e vebēt q̄ no la podia
bauer a sa intenció secretamēt tracta ab vna fembra
q̄ la seruía q̄ li digues si haviá negun senyal special
en son cors en les parts secretes e cō la fembra li dí/
gues q̄ hoc aytal e aytal lo homi aq̄l denits vebēch
a cridar dauant la casa del marít dela dona dient li
aytals paraules. o aytal guarda ta muller mills que
no has fet fins ara. car sapiés q̄ yo la he hauda e en
senyal que mē putes creure guarda la en aytal loch
e veuras aytal senyal e aytal. e lo marít qui hoy ago
soptosament son mogut e regonech sa muller si ha/
uía aytals senyals. **E** com ves quels haviá cuydala
auciure fins q̄ son certificat dela malícia del diffa/
mador. Per raho de ago los regents dela cosa publi
ca deuen fort squinar aytals persones fins ala mort
car aq̄sta es vna deles pus forts maneres quel homi
pot bauer a derroquar la dona. **E**n castella es costu
ma quel homi ques pleueix de fembra marídada deu
esser cremat ab ella mateixa **E** jatsia que aquesta co
stuma sia cruel e desplaent a nostre senyor deu/em/
pero segons la ley de nostre senyor antiga aytal hō
deuía esser lapídat ab la fembra si ella era marídada

e cōsentia enlo adulteri. Es ver que aquesta pena es mitigada ara en la ley de gracia e lo saluador fon començament. car delliura la dona adultera que li fon presentada dela pena dela ley axí com legim Jobānis. viij. caplo. Los homens axí mater se deuē fort guardar de posar se en aytal perill majorment de fiar se en les fembres. car elles souint ho dien als marits/e los marits auegades los matē auegades los baten auegades sis volen los faran pendre ala cort dins lur casa denits axí com a ladres e les leys imperials en aytals coses son fort fauorables als marits allegant q̄ en aytals coses comunamēt negu no baura paciència com sia offensa coral.

Capitol. xxvij. qui posa que multiplicacio de princeps e regidors destroegen la cosa publica.

Qtra los dits mals officis quis deuē esquiuar enla cosa publica ensenya Egre gi^o romanus enlo seu tractat q̄ feu dela cosa publica a esquiuar los següents perills. Primerament deu hom squiuar si fer se pot multiplicacio de princeps e de regidors p tal hauem prouerbioꝝ. xxvij. Propter peccata populi multi principes ꝛc. E vol dir que per los peccats del poble qui son grans los tramet deu molts princeps e regidors. car cascu se vol ditar e en requir del poble. E p tal lauors lo poble mesqui q̄ es depre dat e perdut majorment quāt los regidors son mnyous e han seny de fadri/lauors la plaga es dobla.

Daquest es verço q̄ diu la scriptura. Sapientie. xij.
Hijs enim tanq̄ pueris iudiciuz indiuisim dedisti.
E vol dir que aqst axi parlant a deu senyor en mās
daytals has posat jubi en grā escarn e menyspreu d'
justicia. car gran dolor es veure. abominacione des/
solacionis in loco sancto. Z om ab poch seny polat
en regiment es abominable e terrible lo qual a tots
fos subdits aporta dolor e desolacio desplaer e dam/
natge. car aytal no sap ques fa ne ques diu. E p con/
seguent persegueix quis vol p bo q̄ sia e exalça quis
vol p mal q̄ sia ab la mala ajuda dela potestat qui
es cosa sancta. O deu e quina dolor es veure ago. car
lo major remey que si pot pēdre es recorrer a deu q̄
li placia leuar aqsta plaga. car be es plaga e malabi/
ta es la terra hon deu tramet aytal mal. Ecclesiastici
x. Ele terre cuius rex est puer ⁊ principes mane co/
medunt. E vol dir q̄ malabita es la terra q̄ ha lo rey
fadrí o qui fa obres de fadrí qui es sens enteniment
la qual plaga es ja major si los altres prínceps e re/
gidors no delliberen ne fan lurs fets ab seny ne con/
trasten ala follia de lur senyor a rependre/ans segue/
ren les lurs oradures. E lauors aqsta plaga es ius
alt en lo sobiran grau/quāt lom foll e maluat e sens
tota cōsciencia e sens temor de deu. car lauors no es
sino coltell en ma del hom orat qui tots tēps deuo/
ra e auciu tot ço q̄ troba axi cōhun leo affamat q̄ no
guarda res ne sap ques fa sino que cruelmēt salta a
tot ço que pot pendre e afferrar. Del poble axi affli/
gūt fa hun gran plant Seordius parlant de aquesta
materia axi a deu. ¶ O senyor creador e governador

de tota creatura quín secret tan gran es aquest dela
tua infinita clemencia e prouidècia q̄ les tues ouel/
les que tan cares te son que per elles volguist morir
arí sien lliurades a hun trua foll e orat sens rabo e
sens vergonya ní cōsciencia a deuorar les e a robar
e a plagar e a flegir les nit e dia sens repos. **E**s piñoz
senyor que aytal foll haura nom pastor e fors aque/
sta pell fa obres de lop mortal/haura nom pare e es
enemich cruel/e haura nom señor natural e sera cru/
el tiran/haura nom lochtinent de deu e sera tiran in/
fernal/haura nom cap d̄l poble e sera mort dela tua
gent. **E** sera appellat patro de justicia e sera corrup/
tor de tota ley e d̄ tota veritat sens fe/e sens tota bo
nesa. **O** senyor hajes pietat de aquelles tues ouelles
que aytal demoni sostenen e supporten per la tua te
mor e dals pastor just e discret e seruidor teu qui les
gouern e les endreg a tu. **E** foragita senyor lo dimo/
ni pestilent dela dignitat pastoral e senyoria e dali d̄
present per ques conegua segons que mereix la sua
nequicia e reprobada vida/fahent li ala si pietat q̄
nos danne per aquella fontanal e viseral pietat qui
eternalment habita dins la tua sagrada essencia. **D**e
aquests aytals complany la comunitat aquell boe/
ci en lo segon libre de consolacione en aquell vers.
Nouimus quantas. **E** traue exemple de aquell mal
uat nero qui son ple de tots los damunt dits mals/
per tal la sua mort fonch orrea e vil/ **E** onclou aqui
boeci ala si del dit vers e diu. **D**eu grauem fortē quo
ciens iniquus addit seuo gladius veneno. **E** vol dir
aytant **O** deus e com es gran fortuna e terrible fla/

gell sobre lo poble quant deu al hom tot verinos e malicios dona coltell de senyoria e de potestat. Ra/ho es. car del coltell aquell no sap solament mena/ gar/ans tostemps ne fir follament e contra raho e ju sticia. Per raho de aço deu fort guardar la comuni/ tat aytant com pot/o aquell qui afer ho ha de posar rector feele e de consciencia e de multiplicar officials en senyoria. Interrogat Lucius consol que exalça/ ua molt la cosa publica. Respos que posar regidors e lurs lochtinents persones ales quals la comuni/ tat hagues mester e ells no haguessen mester a ella.

Capitol. xxviii. qui posa com mul tiplicacio de juristes nou molt a la cosa publica.

Asenya encara aquell mateix doctor se gonament que per bon estament dela cosa publica deu hom squiuar que no si multipliquen molts juristes ne aduo/ cats. Car aquests aytals per tal se diu com han a tenir gran estament han apendre grans salaris de lurs aduocacions e han a tenir grans ma neres a tractar les causes a lurs profits/arí com es dar grans dilacions en les causes puntejar aguda/ ment e superflua en ço que es clar emparar molts negocis e spatrar ne pochbs. Per les quals coses la gent e la communitat sosteneu grans carrechs/

b iij

e ala fi es la cosa importantable. E ja sia q̄ offici de juriste sia fort bo ala cosa publica quant es en persona esparada e ab cōsciencia. Empero en persona mala es destruccio de tots aquells qui ab ells han a tractar. Per esquivar aq̄st mal fon ordenat antigamēt en castella que noy hagues negun juriste mas ques regissen per costumes e les leys dela terra les quals saben e entenen huy axi los pagesos com los letrats e si algun punt se desperta entre ells mes amen queu parterquen a bon fur e grosserament que no si per longa dilacio de plet romanen les parts desfetes.

¶ En flandes es vna manera de spatrar causes/la qual es fort spatrada e noy cal molts juristes e es aquesta/ Si algu proposara sa causa dauant los jurats dela ciutat que ells appellen esclauins/aquests hi assignen dos homens qui dins temps cert bajen determinada la causa e comparen aq̄lls al dia assignat/si la causa no es finida posen aquells dos homens assignats a spatrar la causa en vna casa dins la cort materia ab les parts en semps e aqui stā sens menjar e sens beure tant e tan longamēt fins que la causa es conuenguda entre ells/pesar pots q̄ pus q̄ aqui no puguen bauer que menjar que no pot molt tardar la determinacio dela causa. Los sarrabins tenen altra manera axi mater fort spatrada e noy cal juristes e es aquesta/lo cadiço es aquell qui te justicia seu en cert loch dela vila ab alguns saigs quil acompanyen si donchs tu vols proposar causa cōtra algu tu ho diras ala part e dir li has axi. Et que yo vaig clamar de tu e ells han tanta de vergonya d' ve.

nir dauant la cort que de continent te faran pregar e pregara ell mateix que not clams. car ell se auendra ab tu si tu no vols hoir sos pchs ans dius quet vols anar aclamar ell de continent per forza te ha a seguir fins al jutge. Car si ell no venia ab tu puys tu pro/ uasses que loy haguesses dit tãtoft seria agotat. stãt donchs tu e laltre dauant lo jutge/ e propofant ton clam ell demanara al altre si es ver ço que tu propo/ ses si aquell nega veritat e pot esser james prouat lo cõtrari ell ha esser agotat terriblement tot nuu gitat en terra bocha auall/ e ab nirus de bous sechs deu pendre certs colps e grans dauãt tot hom/ aqui ma teix si atorça veritat e nol vols sperar si son diners deguts de present o ell te ha de pagar o ha a romanir aqui ab lo cadí/ e ell romãdra e stara de present pres e fera feta execucio dels seus bens de continent dels quals seras pagat e si noy basten parar si ha la sua cam. Si lo fet entre tu e laltre es duptos tãtoft aqui mateix se ha a determenar sens tota dilacio. Los tirs rans en ytalía axí mateix fan sparadament les cau ses determenar/ e si algu per malícia vol tenir ço del altre fer lan venir ala cort e sia quis vulla sabuda la veritat fer li han leuar lo braç en alt e tan alt cõ lom acusat lo pura leuar sots pena daytant li manara lo jutge/ que lo deutor aquell acusat no leue la ma del loch aquell alt hon lay ha feta posar fins quel altre sia pagat. E per aytal los homies aqui per esquiuar vergonya e damnatge lunyen se de plets/ e no han mester juristes. Dels principals deffalliments dels juristes parlarem dauall largament en lo proces de

aquest libre per que non cal pus parlar aci sino sola-
ment aço que multiplicacio de juristes nou fort ala
cosa publica. E posa en lo cor dels homens grā ter-
ror per lo gran dānatge que han quāt han ab ells
spatrar res. Recontas de hun pages qui passaua
per les scoles dels juristes de Monpeller e veu tāt
jouens ala scola atí ordenats en lurs bāchs ab lurs
libres dauant/ si pensa que la casa aquella fos sgle-
sia e que los dits jouens hoisen aqui missa: agenol-
las ala porta dela scola e comença aqui pregarnio-
stre senyor deu. E dix li la hu de aquells jouens le-
uau d' aqui senyer q' noy ha sglesia aci. Dix lo pages
e donchs que fets vosaltres aci tants. Respos lo jo-
ue/ e dix hoym aci dret. car si a deus plau serem tots
juristes. E lo pages hoydes les paraules començas
a senyar e crida altes veus ho las mesqui tota later-
ra es perduda. car hun sols juriste qui sta entre nos
a tots ha dessets segueix se que vosaltres qui tants
sou tot lo mon destroireu/ vet aquest pages com se
acordaua ab la dita sentēcia çoes que multiplicacio
de juristes es fort dānmosa ala comunitat e gran de-
struccio de aquella.

Capitol. xxix. cō deuen hauer pochs no- taris e bons.

Onsella encara aquell mateix Doctor
que a bon estament dela cosa publica/
no sien multiplicats officis de scriuans
ne pcuradors o rābonadors ne d' saigs
e dona de quascuns diuerses rābons.

EPrimerament dels scríuans e notaris / car diu q̄
lur offici es aytal que li es dada gran fe / ara es axí
que son fort pochos los homens aquí homi puta dar
fe / e p̄ cōseguēt apochs deu esser comanar aytal offi
ci. Item offici de notari es offici de honoz / e per cō
seguent ha mester couinent salari de son treball / per
tal q̄ puta tenir son estament. Si donchs aytals se
multipliquen nēgu dells no haura faenes en copia.
De ques segueix q̄ hauran esser indigents e pobres /
e per cōseguent pus leugerament per releuar lur po
bresa los hauria homi inclinats a trencar lur fe e fal
sar testaments e cartes e p̄cessos / e a fer diuerses al
tres maluestats qui notablemēt son cōtraries ala co
sa publica. Item offici de notari es fort perillos per
raho dela gran comanda quels es feta p̄ la gran cō
fiança q̄ les gēts han en lur fealtat cō donchs pochos
homens sien feels e leylals no deu homi arriscar los
grans e perillosos affers que homi los pose indiffe
rentment en mans de molts si dōchs no eren perso
nes aprouades e conegudes en sa fealtat e en sa con
sciēcia. Itē offici de scríua ha de grās difficultats e
subtilitats. p̄ raho dels p̄tractes diuersos qui son en
tre les gents e venen a lurs mans. Per q̄ apar que a
aytal offici noy son bons sino homēs aguts e endre
gats e sciēts e auisats. E cō aq̄sts sien pochos segueix
se que lo dit offici deu esser acomanar a pochos e no a
molts. Lōfermas aquesta raho axí. car certa cosa es
q̄ auengades p̄ hui vocable / o per hui de / o p̄ hui si
o p̄ hui non. hui hō p̄dra vna heretat o la guāyara
be dōchs fa mester q̄ aq̄ll qui aytal offici empara sia

ben scient e auist e cō aytals sien pochs segueix se q̄
a pochs deu esser acomanat aytal offici. ¶ Itē offi
ci de notari es de grā reuerencia per les rahons alle
gades/ara es axí q̄ la cosa es aytant preada menys
cō es mes multiplicada/e per lo contrari aytant es
mes preada cō es pus cara e menys sen troba. Per
tal diu lo exemple. Qm̄e rarū preciosuz. E vol dir q̄
tota cosa cara e no multiplicada es p̄ciosa. De ques
segueix lo p̄posit prou clarament declarat. ¶ Item
offici d̄ scriua requer homi de grā cōsciencia en quāt
ab vna plomada de tinta pot homi leuar o baxar p̄
dre o guanyar/per tal diu lo exemple noy ha pijor
colp q̄ de plomada. Com dōchs los homiens de cōs
sciencia sien pochs segueix se que a pochs deu esser
acomanat aytal offici

Capitol. xxx. cō deu bauer pochs pica plets e bons.

Quant es dels pcuradors de cort o raho
nadors o picaplets q̄ tot es bu posa lo
damunt dit doctor mateix en aq̄ll ma
teix tractat q̄ no deuen esser molts e aço
per aq̄lles mateires rahons qui son da
munt allegades cōtra juristes o scriuās/souint ses
deue q̄ ells p̄ lur p̄pria astucia faran plongar lo plet
o faran pēdre grā dan ala part. E p̄ tal vltra la pena
dela restitució aque son obligats ala part maliciosa
ment dānificada los lexa deu caure en molts mals
casos e vergonyosos els a terra p̄ aq̄lls qui res no fa
ben ¶ Noyt he q̄ hui pages de mallorqs rebe. xx. s̄

per via de prestech de hum homi de Mallozqua que era son cõpare en sa fe sens altre testimoni pagadors en sa fe anadal/vench nadal e lo pages no paga e lo creedor li demana son deute alã fi ell sen clama ala cort/Ara en la cort hauia hum famos picaplet/e la muller del pages quil coneria dix li que anas a aqll que ell lo deffendria e que li portas vn cabrit e ariu feu de fet/lo picaplet qui veu lo pages venir vers la cort ab lo cabrit pensa que lo pages hauia afer queu com en la cort e exili a caní/per tal finalmente q̄ negues lo cabrit. **E** dix li q̄ volia/e lo pages dix li tot son fet/elo picaplet auisa lo pages que pus q̄ lo creedor no hauia testimoni que com lo jutge li demanaria si deuia res aytal homi que lo pages cridas viuament no placia a deu senyor.**E** lo pages respos q̄ no faria tanta maluestat que negas ço que son compare graciosament li hauia prestat. **E** com lo picaplet lo taburas dient que si nou negaua que ell seria perdut per la execucio ques faria contra ell terrible e de grans messions **E** com lo pages nos pogues inclinar a tenir lo consell del picaplet/lo picaplet ab malèconia trach se. xx. s̄. dela bossa e posals en ma del pages dient li axi si yot demanaua ara aquests. xx. s̄. qui te posats en la ma/no pories tu dir e respondre no placia a deu senyor que nom hauets res comanat nius deg res. dix lo pages hoc/Ara dõchs dix lo picaplet axi poras denegar lo deute a ton cõpare dauat lo jutge/e lauors lo pages cõsentí queu negaria. **E** mpero dix lo picaplet quant yot haja defes tumi daras lo cabrit/e lo pages loy atorga. e mē

tre stauen axí vench lo saig e cita lo pages dauāt lo pícaplet mater dient lí que cōparegues dauāt lo jutge axí que lo pícaplet no hac tēps de cobrar los. xx. s̄. que lí hauía posats en la ma. venint dōchs lo pages dauant lo jutge e aquí negant lo deute al cōpare tantost lo pícaplet lí ajuda e pus lo creador no haque carta ne testimoni lo jutge absolch al pages E com lo pages sen anas lo pícaplet demana los. xx. s̄. que lí hauía posats en la ma/ axí mateix lo cabrit E lo pages respos no placía a deu q̄ ell tingues res del seu ne lí daría lo cabrit. E lo pícaplet cuyda renegar cel e terra e no sen gosa clamar per raho dela barateria que hauía fet ab ell ni hauía testimoni e ala fi lo pages sen ana e dona los. xx. s̄. del pícaplet a son compare eli compta tot lo fet. E com lo creador sen volgues clamar dela injuria del pícaplet menas ab sí per testimoni lo pages dauant lo jutge envís des lo pícaplet poch obtenir que callassen ab dosos encara quels promes que sí callauen quels ajustaría altres. xx. s̄. E lauors lo pícaplet conech sa prauitat. dix axí ara conech que nostre senyor deu ma punit fort justament. car tot mon vltrecuydament ab que he acostumat de guanyar e enganar los altres so yo huy confus/ e aterrat per hun bestial ignorant axí com ne pres a aquest pijor ne pres a altres p lo mal vs de son offici qui es fort acostat a mal afer e a maladir deles parts contraries e mal pensar contra elles tostemps per obtenir ala fi lo plet que emparen.

Capitol. xxxj. que en special la cosa pu blica deu haver pochs saigs.

As dels fiscals fa aquest mateix doctor
força dient que deu ésser pochs homes
fortelets. E aço per tal com de aquests
procehiren radicalment los mals que
fan los senyors e a lurs oficials/ aqsts
los denuncién los mals dels altres en quāt aquests
se appellen propriamēt acusadors del poble/ e si ay
tals acusaciōs ells sabien discretamēt e ab temor de
deu e per lur offici seria bo e lur acusacio seria bona
e santa obra. Mas encara noni caldria molts. car a/
fer aytals denunciacions fort pochs hi basten. Car
tots los peccats del poble nols deu hom denūciar e
maiorment quant la potestat tiranneja ans ne deu
hom alguns dissimular e lerrar ne queu com a deu a
punir segons q̄ posa sanct agosti. Basta denunciar
aqlls que prejudiquen notablement ala cosa publi/
ca o ala potestat. Mas los oficials p tal quāt han
deles penes quis leuē dls criminosos certa quātitat
p tal comunamēt no pzel de deu ni de justicia/ mas
p en requir simateixs tostemps se ocupen en cercar
mals e peccats dels altres per tal q̄ puiren ajustar e
han major goig si troben que bajas fet hun notable
crim q̄ si sabien de cert q̄ deu los te hagues pdonats
o q̄ hagueffes fetes algunes santes obres/ p la qual
cosa fouint troben crims lla on no n̄ ha e affayten e
engrexen los/ e agreugen los aytant cō poden p tal
q̄ la pena pecuniaria sia major dela qual malvestat

se segueix primerament que ells aço sabents e volents no son en caritat. car son scientment perseguidors de lur proïsme. E apres son grās diffamadors. appar ho. car diē publicament en jubí crims secrets o qui iames no foren fets ni pēsats per aquells qui accusen. Aquests encara per aquest mateix cap retē lo príncep e la potestat odiosa al poble e menyspreuol de que souint se segueix aualots e moltes irreuerencies ala potestat. Aquests empobrexen la gent e la fan deuorar als majors e als mals regents que altre no speren sino que lo poble caygua en qualque crim don puren pendre occasio contra ells e hauer ne diners. E per cōseguent aquests son maluats pseguidors e mortals enemichs dela cosa publica dō apar que no deuen esser molts ans fort poch. Ari comi fort son poch aquells qui en tal materia procebir sapien prudentmēt ab temor de deu. Diu aqst doctor que ell ne veu vna vegada en sa terra hun lo pus aujst del mō qui tenia hun libre tot ple d crims terribles de tots los linatges dels quals criminaua en son libre los majors els mijans homēs de aquella terra los crims diuulgats als lochs e ales comunitats als nobles e cauallers e a ciutadans que aqui eren notats. Soptosament leuaren se tots contra ell/e penjaren lo lejament. Per que diu aquest doctor te dich q aytals officis ari exsequits sō odiosos a deu e a homēs/e per consequēt ala fi tot torna sobre son cap en vida e en mort. Diu ari matex aqst doctor que los saigs no deuen esser molts/per tal q per pobresa no facen de grās injurias als populars

e homès simples/e q̄ p aq̄sta via donen afflictio ala cosa publica. hoc encara auégades p dñers empat/ raran/o amagaran la execucio de justicia per tal q̄ puxen viure. Lom empero ells dejen esser pus exe/ cutores de aço que justamēt los es manat en fauor d̄ la cosa publica. Car diu tullí enlo segon libre dels of/ ficis enlo capitol. xxiiij. que les ciutats e comunitats els dits oficials/per aço foren trobats en special q̄ viuunt be ordenadament e sots justicia e bons regi/ dors nengu no sofferis molestia per laltre/ans cas/ cu visques segur e tingues en pau simatex e les sues coses. E per tal tots aquells qui contra aço fan e cō/ tra aço venen deuen esser gitats dela comunitat axi com a dessipadors de aquella.

Capitol. xxiiij. que res nos falla en la co munitat per eleccio per squiuar discordia

Consella encara aq̄st doctor que p bon estament dela cosa publica que totes ce rimonies e costums que puxen torbar pau e cōcordia sien foragitades dela co sa publica. E diu que entre les altres q̄ posen grā diuis en la cosa publica si son les eleccions dels presidents e dels oficials. Car tard es que nē/ guna eleccio se faça ab concordia de tots los eligets e per cōseguent en tota eleccio ha alguna discordia d̄ que souint venen grans mals. Car com diu aristo/ til poca error e discordia en lo començament es fort grā en la fi. Per tal donchs q̄ aq̄st mal cesse de tots punts consella que tota manera de elegir per mani

festació de les voluntats dels eligents cesse e sien ten-
gudes les maneres q̄ huy tenē algunes notables co-
munitats de ytalía ço es que si la comunitat deu ele-
gir duch o batle / o qual seuol altra persona a negun
offici / e per lo offici aquell son p̄posats .iiij. o .iiij. la-
uors ells posen al cap dela ciutat aytātes bosses cō-
son aquells qui son p̄posats ha elegir e donen a cas-
cu dels eligents los quatre noms dels .iiij. homens
p̄posats a aquell offici / o algun senyal de plom fet
nouellament cascu dels eligents hu apres laltre sele-
uen e van a les bosses aq̄lles assignades cascuna al
seu nom daq̄lls proposats e meten la ma hon portē
los senyals en cascuna bossa. Axí q̄ negu no pot sa-
ber aq̄ll qui va a les bosses en qual bossa ha posat lo
seu senyal e quant tots los eligents son passats / axí
per les bosses Es axí que en aq̄lla bossa en que hom
trobara mes senyals o mes noms la hun de aquells
p̄posats a elegir aq̄lla dona a entendre q̄ aquell per
qui la bossa sta aquí deu esser elet per la major part
dels eligents / e aq̄ll lauors enuestit de aq̄ll offici a-
quí matex / e nēgu no pot saber qui la elegit. Car cas-
cu met la ma en cascuna bossa e homi no sap d̄ nēgu
en qual bossa gita lo seu senyal. Es ver q̄ quāt la co-
munitat dona a cascu los q̄tre noms lauors noy cal
fino vna bossa en la qual cascu dels eligents met q̄l
nom se vol. Axí q̄ si aytal elecció se fa ab vna bossa /
lauors cascu dels eligents te quatre noms si ab qua-
tre bosses basta cascu tinga hun senyal e quel gite
en qual bossa ell se vulla metent la ma secretament
dins axí com dit es. Son altres regidors qui fan p̄

forts. car hauran los noms dels pposats per la co-
munitat / e posaran cascuns de aquells noms en re-
doli petit de cera e apres metrà los dits redolins en
hun baci daygua e mesclar los han / e puys fan ve-
nir hun infant petit que no haja conerenga de negu
dels dits redolins e pren qual seuol de aquells redo-
lins. E aquell qui pren qualque sia lo nom dins dls
pposats, aquell ha lo offici E nota aci que fet aço ab
la diuinal inuocacio per cessar diuisio en la comuni-
tat no es peccat segons que posa sanct Agosti e ho
hauem ja posat en lo segon libre parlant de sorts en
la materia del primer manament. E generalmêt de-
feneix aquest doctor que en tota manera semblant
de que pot naxer turbacio en la cosa publica mes val
que la cosa aquella se partesqua p aytals sorts q no
per via bregosa Solamêt na exceptades les eleccions
ecclesiastiques deles quals la sancta esglesia ha orde-
nat que no sien fetes per sorts / mas per scrutini aco-
stumat de veus explicants les volutats dels eligets

Capitol. xxxiiij. com los mercaders son vida dela cosa publica.

Anta es la nobleza dla cosa publica bẽ
regida e tãt es lo pfit q sen seguex atots
en general / e a cascu en special que tots
quãts son en la comunitat grãs e poch
vells e jounes e pobres e rics homes e fembres cler-
gues e seglars seyors / e vassalls / e tots hi deuen aju-
dar d tot lur poder e saber los vells ab lur psell e seny

los jouens ab lur força e vígor/los pobres segōs sa facultat los ríchs de lurs riqueses/los homens tots de aço q̄ saben e quels es manat/les fembres leuant folls ornamentals/perles e altres arreus per no carregar lurs marits d̄ despeses/los clergues ab lurs oracions cōtinues/los seglars ab armes e ab diuersos altres treballs fins que la comunitat sia en bon estament. **E** posa aci Philogolus moralista que entre los altres officis que poſen la cosa pública en bon estament son los mercaders. car terra bon mercaderia torna e abunda tostēps es plena/e fertil/e en bō estament. Per tal los mercaders diu que deuē eſſer fauorits sobre tota gent seglar del mon **E** ar diu que los mercaders son vida dela terra bon son/e son tresor dela cosa pública/e son menjar dels pobres/son braç de tot bon negoci de tots affers compliment. **S**ens mercaders les comunitats cabē los prínceps tomen tírans/los jouens se perden/los pobres sen plozen. **E** ar cauallers ne ciutadās qui viuen de rendes no curen de grans almoynes/solament mercaders son grans almoyners/e grans pares e frares d̄ la cosa pública majormēt quant/son bons homens e ab bona cōsciencia/ensenya deu en ells grans maruelles. car com tota res los faça mal sino deu. **E** mpero ells contra tota impugnació comunamēt surē en alt per gracia de deu special sobre tots los altres dela comunitat. **E** com lo mon los baja mester/arí reys prínceps e grās e pochos com subdits e generalment tot hom los tolga els furta. **E** mpero ells tots temps ban mes que altres. **E** mes de be fan q̄ tots

los altres. E creu sens duple que nostre senyor deu los fa misericordia special en mort e en vida per lo gran profit que fan ala cosa publica/e p los grans treballs que sofiren en mar e en terra/e per les grās perdues que sofiren souint les quals passen mills q̄ altra gent.per tal cō ho han ja veat. E per les grās ansies en q̄ tostemps viuen. E per raho de aço diu a quest doctor que tota la cosa publica deuria fer oracio tostemps special per los mercaders.

Capitol. xxxiiij. cō los mercaders deuē esser afavorits.

Der raho d' aço en fauor dels mercaders consella aq̄st doctor als prínceps quels defenen per mar e per terra/e q̄ sobiranament se guarden de agreujar los per leudes/o per peatges/o per quals seuol carrechs/ans los deuen acullir en lur terra axí cō a fills sens tota molestia/mas ab molta amor. Car d' lur venguda tostēps los prínceps han gran guany axí mateixs e lurs subdits. Consella encara aq̄st que en fauor dela mercaderia los siē fets priuilegis e gracies specials e honors majors q̄ ales altres gentes e james no sien rebujats ne empatxats don q̄ vinguē sis vol d' terra de enemichs sis vol de amichs. En fauor encara dela mercaderia cōsellen alguns antichs e fauis de aquest tēps q̄ deu esser vedat cōprar rēdes e violaris a tot hom qui pura mercadejar. car jatsia aço que aytals coses se puxen bauer justamēt enipo empatxen la mercaderia qui sens cōparacio es nul/

loz per ala comunitat. E appar ho a vll. Car quí te
fos dínors en aytals rendes si li era vedat de no ha
uer les posar los hía en mercadería e treballar hñbja
per guanyar per mare per terra/e la donchs la ter/
ra sería pus habundant. E aquesta fauoz ala mer/
cadería tñngueren al cor los beneyts Prínceps/e
prelats passats quí en fauoz de mercaders ordena/
ren de tenir verells per mar aguardar los de moros
e de enemichs e stablien los portells e passos períl/
losos els reparauen per aqlla mateixa fi. E ara los
prelats presents a grā dānacio de lur ánima fan pa
gar als dñts mercaders les leudes e altres carrechs
introduits p lo dñt esguart e no fan gens del seruey.
Elets aytals rectors dela cosa publica cō son mani/
fests robadors e dissipadors dela comunitat entāt
que marauella es com negu vol mercadejar daquí
auant.

Capitol. xxxv. cō lo reguater nou molt ala cosa publica.

Qut axí com lo mercader deu esser fauo/
rejat per lo grā be que fa ala cosa publi/
ca. axí lo reguater deu esser perseguít/e
foragitat dela comunitat axí com a ca/
pital enemich dela cosa publica. Car lo
reguater tostemp desija mal tēps/e carestia e com/
pra en gros p esperança de encarir la terra/e de tots
punts es cōtrari a bon mercader/ie null temps cer
ca ne cessa de traffegar o de baratar sino a son profit
E per raho de ago los confon deu p les maledictiōz

que lo poble justament los dona per la afflicció q̄ls procura. Contra aquests en special deuen esser ajustats e molt mirar los regents dela cosa publica posant los leys e termens q̄ no gosen passar sens gr̄as penes a ells e als reuenedors/altres qui encarerē la comunitate si caben en les penes q̄ les executen totas. Deus ací saber que los reguaters e reuenedors sis volen cobrar en los lurs mals dient que si ells cōpren en gros sis fan los mercaders qui compraran auegades algūa fusta qui portara vitualles e sis descargaua es venia per botiguers la comunitat hauria millor mercat. E per tal com ells la compren en gros la vitualla no bara. Mas a aquest argumēt responen los doctors diēt que en aytals compres jutga hom per presumpcions. Car si lo gra es huy en valencia a couinent for p ajuda dels mercaders qui han ajudat a portar lo. E estant lo blat en couinent for ve vna fusta carregada de gra/la qual sis descargaua lo forment bararia tant que los mercaders perdrien molt en lo gra que venen a couinent for. Dien ací los doctors que la comunitat ab bona consciencia pot consentir als mercaders de comprar la dita fusta e de estojar lo gra. car mes val ala cosa publica que lo gra cost que com mes/e que aq̄lls qui l porten sien supportats e ajudats que no si per algū poch d tēps lo mercat era major e los mercaders romanien desfets. Per que los mercaders si per aytal intenció lo compren no pequen. Mas del reguater qui negun profit no aporta ans tostemps hi es per encarir lo gra/c les altres coses no es semblant. Car

si compra gra estant ell en couinent for no deu esser supportat pus nengu carrech no porta per la comunitat ne la serueix en res ne vol ne desija sino son p/ p/ri guany. E per tal presumeix hom que la sua cōpra no va sino a encarir/e a procurar carestia. E per tal deu esser empatrat de comprar/e quant arifos empero que la intencio del mercader fos axí corrupta com aquella del reguater es pogues mostrar per clars indicis axí lo mercader deu esser empatrat de comprar /e axí es digne de pena cō lo reguater. Car en aytal cars no te forma de bon mercader/ans ho ta de mal reguater. Es ver que en aquestes coses la intencio dels comprants jutja tot lo fet/per que veja lo mercader axí comprant si per aytal compra enten si mateix rasonablement supportar e lauors pot en gros comprar la fusta. Mas si enten a indubir carestia per ques puixa en riquir e ajustar lauors de mercaders se tornen reguaters/e per cōseguent deu esser condemnat axí com a reguater.

Capitol. xxxvj. qui posa que dela comunitat sien foragitats tractadors de vsures e trafeguers. e aci appar que deu fer la senyoria da quell qui sap alguna art trāscēdēt.

tra los damunt dits mals officis cōs sella Borgias gran filosof que dela comunitat sien foragitats tractadors de vsures de mogubells e de tota traffe/geria p tal que la gent nos carrech de

deutes ne la comunitat per res. Car ditz Filomō ro/
manus q̄ los baraters sen porten los diners els traf/
feguers son mort dels mercaders. Car bon merca/
der tostemps va clar a tot hom. Deu los hom squi/
uar encara per tal cō aytals traffeguers en falseren
la gent innocent e la carreguē de peccat e pus la gēt
fia en falsida pert a amor ala comunitat e la cōuer/
teix a son be proprij e lauors leren deu e son daq̄lls
que diu sanct pau. Omnes que sua sunt querunt non
q̄ jesucristi. E vol dir que tots aq̄sts aytals amen la
uors lo be pprij e no lo be de jesucrist qui es amor d̄
la cosa publica e perden a rimateix fealtat la qual es
hū dels principals fonamēts dela cosa publica/ ari
com damunt hauē dit. Mas aci mou hun dupte for/
tunatus filosof/ e es aquest çoes q̄ deu hom fer quāt
hun hom appar nouell q̄ fara algun artifici mara/
uellos p̄ que espatrara mes obra en hun dia q̄ altre
en deu ari cō defet diu q̄ ell veu hun hom en la ciutat
hon ell era que feu vn torn en lo qual vna fembra fi/
laua mes en hun dia q̄ altra no fabia en sa filosa en.
x. E ari com legim de Liberi cesar emperador que li
vench hun hom qui fabia lo vidre ari fort cō a ferre
e lo empador feu lo ociure decōtinēt. Respon ell ma/
teix a aq̄st dupte e diu ari q̄ si volem attēdre ala fi d̄
la cosa publica lauors veurē solucio al dupte. E de
saber que segons q̄ posa tullí libro. ij. de officijs la fi
dela cosa publica es tenir los homens en bon esta/
ment. Si donchs venia huy hun çabater nouell qui
fes ab nouells instrumēts aytantes çabates en hun
jorn cō altre en vint. Aquest vsant de sa art seria de/

strucció de cent o. cc. çabaters qui huy viuen tots en la comunitat de aq̄st offici/ e p̄ cōseguent lo empa/ xament de aq̄st nouell çabater seria destrucció de a/ quella fi/ per q̄ la cosa publica sostenia los dits. cc. o c. çabaters ço es de sostenir e de mātēnir los en bon estament. car sino guanyauen no porien hauer que menjar/ ne p̄ cōseguent estarien en bon estamēt. per q̄ en aytal cars mes valdria manar al dit çabater no uell de no vsar de son nouell artifici e ordenar lo axí q̄ si volia obrar de sa art que vsas axí cō los altres e aço valria mes q̄ no q̄ ell vsant de sa art pus esparda ment sofferrien notable estrenymient e miseria.

He aproua aq̄st doctor ço quel empador allegat feu daq̄ll qui sabia lo vidre fort. Car jatsia q̄ en fermar lo vidre molts qui viuen ara de obrar e qui p̄ tal no viuen en major nombre quant lo vidre se trenca la/ uors no porien viure e p̄ aço lo hom aq̄ll rahonable ment pogues esser phibit e stret per manament que de present no vsas dela art/ e si no volgues obeir al manament poguera l hom pendre a tēps. Empero alciure lo per tal quāt sabia la dita art son peccat de de homicidi/ e lo empador aq̄ll feu gran maluestat e grā oradura/ Mas moltes daltres nā fetes los emperadors romans axí cō legitim en lurs croniques/ quels donen mala fama/ e mala memoria axí com a grās peccadors. D'aytals homēs qui saben fer obres axí excellents e marauelloses/ dona Borgies philo/ sof aytal consell q̄ hom los man q̄ no vsen dela dita art per guanyar sino p̄ ensenyar ho a altres. E quāt tots ho sapien pot ne ell mateix vsar e tots axí vsant

spatadamente ajuden molt ab la lur art ala cosa pu/ blica. Encara les comunitats circumstants e nēgu no pert sa vida ans lay millora per lo guany q̄ reeb millor que dabās. Encars empero q̄ lo dīt hom no vulla tenir lo manament dela senyoria ne vulla ces/ far de obrar/ lauors deu esser pres en la preso queu enseny a altres e q̄ aquí estiga tant longament fins que los altres ho sapien.

Capitol xxxvij. qui posa tres cōsells spe cials per conseruacio dela cosa publica.

Aterrogat lo famos cōseller Zeter a p̄s la exaltacio de Roma cō se podia mills conseruar la cosa publica Respos q̄ per tres punts/ çoes. Per perseguir los va gabunts e per exalçar los reuerēts/ e p demanar a tot hom cōsell. E declarāt los dits p̄ts. debia axi parlant al primer. Si los homens appel/ lats vagabunts çoes qui van e estan ociosos/ son gītats fora la comunitat/ lauors cessa tota pavor de ladres e de bargants e de murmuradors e degua/ stants lo pa debades. E per tal debia que los grans senyors que aytal gent tenen en sa casa els deffenen per tal quant sen seruerien a lurs bandos a mante/ nīr deuien esser gītats dela comunitat. car per occa sio lur aytal mala gent es sostenguda los grans ho/ mens antigament eren a gran bellea e noblesa/ e a profit dels grans lochs en que habitauen. Mas des/ puy q̄s girarē a mal e aguerres entre simateixs lur

presencia es grã carrech del loch hon habiten p mol
tes vies e en special p aquesta raho quant ells man/
tenen tot mal hom qui a ells se acostia los mals ho/
mens p cõfiança lur se alarguẽ afer tot mal. ¶ Lo se
gon qui debia Zeter qui exalçaua e cõseruaua la co/
sa publica era exaltacio dels reuerets ço q tostemps
tinguessen lo offici del regiment persones de honoz
qui son tals quis preben de lur estament / e de lur ho
noz e de boncia / e de fama e de simateix e dels seus
e hi attenẽ forte aqui amen la comunitat / e qui no
amen diners sino axi cõ dit es honoz e fama de sima
teix e dels seus. ¶ Encara sien ells quis vulla. ¶ E aço
guardaua fort lo Senat de roma majorment quant
elegia empador. ¶ E quant lo vebien hom reuerent en
ses costumes axi cõ dit es no guardauen si eren page
sos / o cauallers / o de qual estament se volgues. ¶ Car
dioclecia emperador del aradre e dels bous lo leua/
ren quant son fet empador. ¶ E axi daltres notables
psones foren per ells molt honrades segons q ells
los trobauen reuerets e dignes de honoz. ¶ Lo terc
punt si dix q era de demanar a tot hom cõsell. Deus
saber que antigament en roma era aytal costuma q
cascu hauia a scriure e a presentar ala comunitat la
milloz obra q sabes Per bon estament dela comuni
tat e despuys posauas en obra de cõsell del Senat.
¶ E sapiẽs per cert que aqsta cosa es sobiranamẽt pfi
tosa ala cosa publica ço es q cert temps del any cas
cun fos request de proposar en certs lochs dela co/
munitat les millors coses q sabes per pfit del comu
¶ Car mes veben molts q poch. ¶ E moltes coses po

sa deu en lo cor de hun simple hom que no les posa en lo cor dels majors e despuys los regents principals vist que dien los altres podē ne elegir ço quels sia vijares/e que sia millor. E aquests tres consells trobaren los romans que eren fort profitosos/e cōseruatius dela cosa pública.

Capitol. xxxviii. qui respon a tres pro uerbis aportats contra la cosa pública.

Er conclusio de aquesta present materia deus saber que alguns amadors de simateiros e poch dela cosa pública ne dela sua anima quant son reptats p los sauis homes per q̄ anē tant simateros e tant poch la comunitat e per colorar sa error si al leguen los segnēts prouerbis antichs. Lo primer si es car dien que qui serueix a comu/no serueix a nengu. Lo segon que caritat ordenada así mateix comē ga. Lo terç qui parteix e sen gana sant Martí li trau lull. Lo quart/beatus qui tenet/babaron qui va cercant/que vol dir que benahuyrat qui te/e dolent es qui cerca. ¶ Als quals puerbis respō Liracus en lo primer tractat de regimīne mundi hon diu axí q̄ al legar que seruir a comu es seruir a nengun. ver es q̄ aytal seruir no es special a hu tot sol/ans es primerament a seruir a deu quant hom ho fa per reuerencia sua qui mana aquest seruey fort affectuosament axí cō appar en diuerses parts d'la scriptura. Apres aquest seruey es seruir atots aquells dela comunitat en general e cascu en special qui son membres dela

k

cosa pública e posen q̄ cascun sia desconerent entāt
q̄ nēgu nou satisfaga ja val mes p̄ a tu qui fas lo ser/
uey aq̄st. Car tot bon loguer se spera ab deu qui te
dara sens tota cōparacio pus altament q̄ neguna co
munitat del mon. Mas tu miserable qui aq̄st puer/
bi allegues volries q̄ de p̄sent q̄ has fet lo plaer o ser
uey decōtinent fos aquí la paga humana/be ensen/
yes q̄ no fas lo seruey p̄ caritat ne per amor de deu/
ans amaries mes fort sotil paga tēporal q̄ tota la di
uinal. Per tal fa deu grā miracle d̄ aq̄sts aytals. car
lexals caure en temps e en loch en encars que gracia
ne priuilegi q̄ haja la comunitat nols pot ajudar ne
valer. Pren los ne axí cō als malādrins qui prenen
corona no p̄ amor de deu/mas p̄ tal q̄ com hajē fet
qualque mal o grā excès q̄ no sien pējats. E deu qui
veu la lur mala intēcio lexals caure en tal guisa q̄ co
rona n̄ res q̄ al mō sia nols val q̄ no encorreguen ço
de ques temien ne troben nengu quils vulla ajudar
¶ Quāt dieu lo segon prouerbi q̄ caritat ordenada
comença asimateix/ver dien. E p̄ tal si ells treballa
uen leyalment p̄ la cosa pública comengarien de fer
be así mateix. Car qui fa be ala comunitat primera/
mēt fa obra meritoria p̄ simateix a saluar/puir la fa
ga en caritat. Mas p̄ lo dit p̄uerbi allegat ells volen
dir q̄ primeramēt e de tots punts deuen bauer cura
de sa p̄sona e de casa sua e curar se del be p̄prij. E si u
fan axí/ja no son en caritat. car diu sant pau prima
ad corinthios. xiiij. Caritas nō querit q̄ sua sunt. E
vol dir q̄ boni q̄ haja caritat no atten al be propri e
personal tēporal. Mas atten al be dela sua anima/

la qual esta majorment en amor d'la comunitat amada p amor de deu. **E** p tal. car aqsts aris couertexen a amar si mateix lexat la comunitat los aporta deu en hoy de tota creatura entant que a tota res son pudents ne troben james q per amor dells de bon cor negu los faga seruey. ¶ Al terç puerbi quant dien q qui parteix e se engana sant Marti li traou lull. Dich te q aquests son aquells qui mal partexen sa amor. Quāt la primera part donen ala carn/e p coseguet enganen simateixs. **E** sant marti qui sabia lo contra/ri los jutja dauant deu que son sens vlls ençegats/e orats. car podie guanyar sens si si be haguesien partit/e axi partint ha pdut deu/e simater. e p tal quat axi han amada la carn e han auorrit deu e lo be comu e ha feyta ydola de simateix troben se en la mort enganats pobres e nuus sens tot be qui al mon sia/ **E** en aytal disposicio q nols ajudē los merits de neguna comunitat ço es ne del cel ne dela terra ne encara de jesu crist qui han auorrit en vida/cō tu sies membre tallat del seu cors mistich qui es la comunitat dels feels crestiās. ¶ Quāt dien enlo quart puerbi q beat⁹ qui tenebit rē. ¶ Cler dien siu entenien. car aqll te ço es qui es vera riquesa axi com es caritat e vera amor al be comu/aquell es ppriamēt rich. car aytal ha deu ab si. Mas ells no son de aquella lura car tenint ells ço que amen no tenen res. **E** car esca/par los ha axi com anguila viua e lisa escapa a boni entre les mans/e lauors cercaran que puixen queu/com pendre. **E** los diables truffar se han de ell e crisdant li diran per scarn Baharon/ que vas cercant

k ij

ço es dolēt malastruch mala fuyt nat. car pus q̄ has
amat ço q̄ tenir nos podia/ara tes tot escapat e arí
com a dolent vas ara cercant e no es ara temps de
cercar ni deu ne ses obres ne ses carreres/vet q̄ has
trobada la mort corporal e eternal les quals posse/
híras e dolent seras da qui auant. In secula seculoz
¶ Per totes aquestes coses appar que amar la co/
munitat e ajudar li incessantment ab oracions e ab
sanctes induccions e ab virtuosos obres/es cosa a
deu placent sobiranamēt/e obra en si molt alta e vir/
tuosa e q̄ porta lom a grā stamēt dñs si/e finalmēt
ha major part en lo regne dl nostre glorios pare qui
p amor dñs la comunitat deualla dl cels nos e ab nos
conuersa. xxxiiij. anys. E nos informa per tres anys
e mig de aquella fontanal doctrina deuallada d deu
lo pare e per amor dela comunitat pres mort e ha
amar la/nos incita e exorta tostēps per diuerses in/
formacions sues. E aço sia dit quant al primer trac/
tat de aquest present libre lo qual se appella del regi/
ment dela cosa publica. Qui mes voldra de aquesta
materia mire al proces de aquest libre. car aquí es
tocada aquesta materia en diuersos lochs.

Capitol. xxxiiij. qui dona conclusio a tot lo tractat.

¶ Cabat lo present tractat/per la miseri/
cordia de deu resta tornar e redubir mi/
mateix supplicāt senyors meus ala vo/
stra reuerēcia que si en aço que damunt
es dit ha res de be q̄ sia ne que puixa ser

uir al vostre regiment e de aq̄lis qui a vosaltres sen/
yors succehiran / que tot sia atribuït al donador de
totes gracies n̄re senyor deu. Si hi ha deffallim̄ts
atí com creu que haja molts / placiaus atribuir los
ala mia ignorancia. **E** no resmenys senyors meus
vos placia de pendre aq̄st poch seruey dela mia sim
plicitat lo qual sap jesu crist queus offir ab gran af
feccio e aq̄o per honor de nostre senyor deu e per satisf
fer ala vostra prouid̄cia ala qual me t̄inch tost̄ps
fort caram̄t per obligat. **E** encara ala fi del tractat
vos requir eus enduesch ab tota aquella vigor d̄ spi
rit que puch q̄ per la sanch de jesu crist / aquesta t̄a al
ta obra com es lo regim̄t dela cosa publica vullats
fer e exhibir ab tota diligencia / lo qual regiment sta
sumariament en hauer tost̄mps deu dauat vostres
vlls e en apres seruar vos nets de tota corrupcio / e
en gouernar la comunitat dret / ab tota diligencia
post posat tot hoy e rancor menyspreant tot perill q̄
seguir vos en puixa posant vos en les m̄as daquell
qui es scut ferm de tots aquells qui per veritat / e p
justicia volen virtuosament pugnar. **E** ar cō dix Se
neca / que no es abte de regiment qui tem hoy de n̄e
gu ni menages. **E** com aytal regiment requira gran
studi per tal vos placia sobre aq̄o largament pensar
car com diu Boeci pr̄mio d̄e consolacione. Senten
tia platonis est. Beatas fore res publicas si eas vel
studio sapientie regerent vel earū rectores studiū sa
pientie cōtingissent. **E** vol dir que sent̄cia es daq̄ll
gran filosof Plato que lauors la cosa publica es
benabuyrada quant los regidors la regeten ab fauī

studi e diligent. O quāt atí es que los dits regídozs
entenen en studi de sauíesa / quíls ensenya de be e sa
uíament regir. Car diu Seuerus / per lo dit studi co
nexen quín ne qual deu esser regídoz dela cosa públi
ca / e perceben clarament q̄ jurats e rígidors aytals
son Ministres de deu. Braços del príncep. Ulls del
be comu. Lēgua del poble. Seguretat dels estranys
Fortalea dels amíchs. Alegria dela comunitat. Co
rona dela sua fama. Scut cōtra tota aduersitat. Col
tell e mort dels mials homēs. Uida dela terra. Spe
rança dels atterrats. Mare dels pobres. Consell e re
fugi dels exellats. Terror dels enemíchs. Spill de
clerezia. Noblea e bellea deles leys. Rayl de justicia
Ligament de pau. Cor cape honor de tot lo poble.
Als quals deu esser dada per tots cordial amor / spe
cial honor / reuerent nom / honorable loch / poderos
sa deffēsió / e en p̄ tostēps gloriosa memoria. Deus
senyors aqueus es tengut lo mon p̄ vostre bon regí
ment / e vltra aço per aq̄sta tãta e tan poderosa obra
podets ab cōfiança sperar la gracia e la misericordia
del fill de deu en esta vida present / e apres la sua co
piosa e eternal gloria. Ad quaz nos perducatur Iesus
xpus. Qui cum deo patre ⁊ spiritu sancto viuít ⁊ re
gnat om̄ipotens deus in secula seculoz. Amen.

Deo gratias.

CA honoz e gloria dela sanctissima trinitat e p in/
structio dels qui lo be augment e conseruacio de/
la eccle publica zelen. son empréptat lo present trac/
tat en la inclita ciutat de Valencia per Xpofol cof/
man alamaný. Et lo any dela salutifera natiuitat
del redemptor senyor deu nostre jesucrist. Mil. cccc.
lxxxix. a. xxvii. del mes de Jener